

**AFGANİSTAN MEYMENE'DE (FARYAB) VERNAKÜLER KONUT
MİMARİSİ ÜZERİNE ARAŞTIRMA**

Qadria SHEWA QADERY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2025

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Qadria SHEWA QADERY

14/07/2025

AFGANİSTAN MEYMENE'DE (FARYAB) VERNAKÜLER KONUT MİMARİSİ
ÜZERİNE ARAŞTIRMA
(Yüksek Lisans Tezi)

Qadria SHEWA QADERY

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Temmuz 2025

ÖZET

Afganistan'ın kuzeybatısında yer alan Faryab bölgesi, tarihsel olarak çeşitli medeniyetlerin yaklaşması ve kültürel etkilerin kesişmesi için önemli bir kavşak görevi görmüştür. Araştırma konusu olarak seçilen kerpiç malzemenin yerel mimarideki yapım teknikleri, günümüz mimarlık tartışmalarında özellikle “ekolojik” bağlamda ele alınmaktadır. Kerpiç malzeme kullanılarak uygulanan yapım tekniklerinin belgelenmesi bu konuda büyük önem arz etmektedir. Faryab Vilayeti, Meymene şehrindeki geleneksel kerpiç evlerin mimari özelliklerini, yapım tekniklerini, planlama organizasyonu ve kültürel önemini analiz etmektedir. Araştırma, yerel mimaride çevresel sürdürülebilirlik, kültürel değerler ve işlevsel gereksinimlerin entegrasyonunu analiz etmek için altı vaka çalışmasını incelemektedir. Yerel malzemelerin kullanıldığı kerpiç binalar ekolojiye, ekonomiye ve kültürel mirasa fayda sağlamaktadır. Geleneksel bilgi ve mimari miras korunarak sürdürülebilir yerel inşaat uygulamaları garanti altına alınır. Yerel malzemelerin ve uzmanlığın erişilebilirliği sayesinde kerpiç yapıların bakımı ekonomiktir. Çalışma, orta avluları, hiyerarşik mekânsal organizasyonu ve özellikle ev kullanımı ve binanın dayanıklılığını ve performansını artıran titiz toprak seçimi gibi geleneksel inşaat yöntemlerinin uygulanmasını kapsayan karmaşık tasarım modellerini aydınlatmaktadır. Çalışma, konutların iklim adaptasyonu ve özellikle mahremiyet ve sosyal etkileşim gibi yerel kültürel değerlerin somutlaştırılmasıyla ilgili ayırt edici özelliklerini vurgulamaktadır. Bu yapılar mevcut bakım ve adaptasyonda zorluklarla karşılaşsa da, mimari ilkeleri modern sürdürülebilir mimari için önemli içgörüler sağlamaktadır. Çalışma, Meymene'nin kerpiç mimarisinin çevresel, kültürel ve işlevsel faktörleri etkili bir şekilde uyumlaştıran önemli bir mimari geçmişi örneklediğini ve bölgedeki sürdürülebilir bina uygulamaları için uygun içgörüler sağladığını göstermektedir.

Bilim Kodu : 80137
Anahtar Kelimeler : Faryab, meymene, yerel mimarlık, kerpiç
Sayfa Adedi : 153
Danışman : Doç. Dr. Ammar İBRAHİMGİL

STUDY OF VERNACULAR RESIDATION ARCHITECTURE IN THE MAIMANA
(FARYAB) AFGHANISTAN
(M. Sc. Thesis)

Qadria SHEWA QADERY

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
July 2025

ABSTRACT

The Faryab region in northwestern Afghanistan has historically served as an important crossroads for the convergence of various civilisations and the intersection of cultural influences. The construction techniques of the adobe material selected as the subject of the research in local architecture are discussed in today's architectural debates, especially in the 'ecological' context. Documentation of the construction techniques applied using adobe material is of great importance in this regard. It analyses the architectural features, construction techniques, planning organisation and cultural significance of traditional adobe houses in Meymene city, Faryab Province. The research examines six case studies to analyse the integration of environmental sustainability, cultural values and functional requirements in vernacular architecture. Adobe buildings using local materials benefit ecology, economy and cultural heritage. Traditional knowledge and architectural heritage are preserved, guaranteeing sustainable local construction practices. The study illuminates complex design patterns involving centralised courtyards, hierarchical spatial organisation, and the application of traditional construction methods, in particular the use of houses and the rigorous selection of soils that enhance the durability and performance of the building. The study highlights the distinctive features of the dwellings related to climate adaptation and the embodiment of local cultural values, particularly privacy and social interaction. Although these structures face challenges in current maintenance and adaptation, their architectural principles provide important insights for modern sustainable architecture. The study shows that the adobe architecture of Meymene exemplifies an important architectural history that effectively harmonises environmental, cultural and functional factors and provides relevant insights for sustainable building practices in the region.

Science Code : 80137
Key Words : Faryab, meymene, vernacular architecture, adobe
Page Number : 153
Supervisor : Assoc. Prof. Ammar İBRAHİMĞİL

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince bilgi birikimi, akademik rehberliği ve sabırlı yaklaşımı ile yolumu aydınlatan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Ammar İBRAHİMGİL'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin yapıcı eleştirileri, titiz akademik yönlendirmeleri ve nazik desteği sayesinde bu çalışmanın bilimsel derinliği ve niteliği büyük ölçüde gelişmiştir. Akademik kimliğimin oluşumunda ve olgunlaşmasında çok kıymetli katkılar sunmuştur.

Öncelikle, sınırsız sevgileri, duaları ve teşvikleriyle bu zorlu süreçte daima yanımda olan aileme en derin şükranlarımı sunuyorum. Onların koşulsuz desteği, sabırla verdikleri moral ve yeteneklerime olan sarsılmaz inançları, karşılaştığım güçlükleri aşmamda bana her zaman güç kaynağı olmuştur. Zorluklarla dolu anlarda yanımda duran, zarafetleri, cesaret verici sözleri ve içten bağlılıklarıyla bana ışık tutan kıymetli kardeşlerime teşekkürlerimi sunuyorum. Varlığınız, hayatımda yalnızca duygusal bir destek değil, aynı zamanda ilham verici bir etki yarattı. Sizinle paylaştığım bu yolculuk benim için tarifsiz bir kıymete sahiptir.

Hayat arkadaşım, değerli nişanım Mohammad Nesim YAQİN'e, bu süreçte gösterdiği sabırlı anlayış, sarsılmaz cesaret ve koşulsuz sevgi için minnettarım.

Bu kıymetli akademik fırsatı bana sunan ve eğitim hayatımın dönüm noktalarından birine vesile olan Türkiye Bursları Programı'na en derin teşekkürlerimi sunarım. Sunduğunuz destek, yalnızca maddi bir katkı değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde bilgiye ve deneyime erişim imkânı sağlayan eşsiz bir fırsattı. Bu programın bir parçası olmaktan onur duyuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
RESİMLERİN LİSTESİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xix
1. GİRİŞ.....	1
2. VERNAKÜLER MİMARİNİN KORUMA İLKELERİ VE ÇEVRE BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	5
2.1. Yerel Mimaride Koruma İlkeleri	5
2.2. Çevre Bağlamında Vernaküler Mimari	6
3. FARYAB VİLÂYETİ MAYMANA ŞEHRİ ÖZELLİKLERİ	9
3.1. Tarihçe	9
3.2. Bölgenin Coğrafi ve Fiziki Özellikleri	10
3.3. Bölge Ekonomisi	15
3.4. Sosyo-Kültürel Yapı	17
3.4.1. Demografik ve etnik yapı	17
3.4.2. Aile ve toplumsal yapı	18
3.4.3. Dil ve kültürel kimlik	18
3.4.4. Dinî yapı ve inançlar	18
3.4.5. Eğitim ve sağlık hizmetleri	19
3.4.6. Ulaşım altyapısı	19

4. BÖLGEDEKİ VERNAKÜLER MİMARİ	21
4.1. İran	22
4.1.1. Yezd bölgesindeki yerel kerpiç mimari	23
4.2. Kadim Türkistan	27
4.3. Faryab'ın Geleneksel Konut Örüntüsü	33
4.3.1. Temel	33
4.3.2. Duvarlar	34
4.3.3. Cephe	42
4.3.4. Üst örtü	45
4.3.5. Katiba	51
4.3.6. Kapı pencere	51
4.4. Meymene Kerpiç Evlerin Isıtma Sistemi	55
4.5. Evin Yönü	57
5. KERPIÇ MALZEMENİN BOZULMA VE BAKIM SORUNLARI	59
5.1. Malzemenin Yapısal Özellikleri İle Bozulma Ve Bakım Sorunları	59
5.2. Koruma Ve Bakım Stratejileri	60
5.3. Uluslararası standartlar ve uygulamalar	61
6. MEYMENE'DE KERPIÇ MALZEME İLE ÜRETİLMİŞ KONUTLARIN İNCELENMESİ	63
6.1. Birinci Ev (1995)	64
6.1.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	65
6.1.2. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	70
6.1.3. Birinci evin alan kullanımı	72
6.1.4. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi	77

Sayfa

6.2. İkinci Ev (1975)	78
6.2.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	79
6.2.2. İkinci evin yapı elemanı	80
6.2.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	82
6.2.4. İkinci evin alan kullanımı	84
6.2.5. Kültürel ve sosyal yansımalar	87
6.3. Üçüncü Ev (1985)	87
6.3.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	89
6.3.2. Üçüncü evin yapı elemanı	92
6.3.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	93
6.3.4. Üçüncü evin alan kullanımı	95
6.3.5. Hayvan barınağı	99
6.3.6. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi	100
6.4. Dördüncü Ev (1990)	101
6.4.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	103
6.4.2. Dördüncü evin yapı elemanı	104
6.4.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	105
6.4.4. Dördüncü evin alan kullanımı	107
6.4.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi	109
6.5. Beşinci Ev (1985)	110
6.5.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	111
6.5.2. Beşinci evin yapı elemanı	112
6.5.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	113
6.5.4. Beşinci evin alan kullanımı	116

Sayfa

6.5.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi	121
6.6. Altıncı Ev (1995)	121
6.6.1. İnşa malzemeleri ve teknikler	122
6.6.2. Altıncı evin yapı elemanı	124
6.6.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu	124
6.6.4. Altıncı evin alan kullanımı	127
6.6.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi	129
7. YAPILARDA BOZULMA VE BAKIM SORUNLARI	131
8. DEĞERLENDİRME	139
9. SONUÇ VE ÖNERİLER	147
KAYNAKLAR	149
ÖZGEÇMİŞ	153

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Kontlarla ilgili karşılaştırmalı çalışma tablosu	33
Çizelge 4.2. Üst örtünün mevsimlik bakım döngüsü	47
Çizelge 5.1. Kerpiç malzemede görülen en yaygın bozulmalar ve yapıdaki bozulma izleri	60
Çizelge 5.2. Kerpiç malzemeye ilişkin standartlar	62
Çizelge 6.1. Meymene’de incelenen evlerin yapılara ait temel özellikler	63
Çizelge 6.2. Birinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	71
Çizelge 6.3. İkinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	82
Çizelge 6.4. Üçüncü evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	94
Çizelge 6.5. Dördüncü evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	106
Çizelge 6.6. Beşinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	114
Çizelge 6.7. Altıncı evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı	125
Çizelge 7.1. Bozulmalara karşı alınacak önlemler tablosu	137
Çizelge 8.1. Mekân örgütlenmesi	140
Çizelge 8.2. Planlama	140
Çizelge 8.3. Yapım tekniği	141
Çizelge 8.4. Malzeme	141
Çizelge 8.5. Ekolojik kullanım	141

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Afganistan'ın siyasi haritasında Faryab ve Meymene	11
Şekil 3.2. 1885 yılında Meymene Vadisi'ni gösteren bir harita	13
Şekil 3.3. Meymene Vadisi'nin günümüzdeki kuş bakışı görünümü	14
Şekil 3.4. Meymene Şehri iklim grafiği	15
Şekil 3.5. Faryab'ın ekonomik faaliyetlerin dağılım grafiği	16
Şekil 4.1. Yezd bölgesindeki geleneksel evlerin planı	24
Şekil 4.2. İmalat ve ticaret için kullanılan dış (1) ve iç (2) avlular	30
Şekil 4.3. Faryab'da kerpiç çatının genel detayları	47
Şekil 6.1. Meymene şehrindeki vaka çalışması alanları	64
Şekil 6.2. Birinci Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu	65
Şekil 6.3. Meymene kentindeki birinci evin sokaktan görülen girişi	65
Şekil 6.4. Birinci evin 6 metrelik kerpiç odanın temel tek katlı genel uzunluk kesiti ...	67
Şekil 6.5. Birinci Ev zemin kat planı	72
Şekil 6.6. İkinci Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu	78
Şekil 6.7. Meymene kentindeki ikinci evin sokaktan görülen girişi	79
Şekil 6.8. İkinci evin genel kesiti	79
Şekil 6.9. İkinci Ev zemin kat planı	83
Şekil 6.10. Üçüncü Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu	88
Şekil 6.11. Meymene kentindeki üçüncü evin sokaktan görülen görünüşü	89
Şekil 6.12. Üçüncü evin kerpiç ve ham tuğlalı temel iki katlı genel detayı	91
Şekil 6.13. Üçüncü Ev zemin kat planı	95
Şekil 6.14. Dördüncü evin vaziyet planı	102
Şekil 6.15. Meymene kentindeki dördüncü evin sokaktan görülen girişi	102

Şekil	Sayfa
Şekil 6.16. Dördüncü ev Kerpiç evlerin odasının temel tek katlı genel kesit	103
Şekil 6.17. Dördüncü ev zemin kat planı	107
Şekil 6.18. Beşinci evin vaziyet planı	110
Şekil 6.19. Meymene kentindeki beşinci evin sokaktan görülen girişi	111
Şekil 6.20. Beşinci evin tek katlı genel kesiti	111
Şekil 6.21. Beşinci evin zemin kat planı	115
Şekil 6.22. Altıncı evin vaziyet planı	122
Şekil 6.23. Meymene kentindeki altıncı evin sokaktan görülen girişi	122
Şekil 6.24. Altıncı evin tek katlı genel kesiti	123
Şekil 6.25. Altıncı evin zemin kat planı	126

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Geleneksel ev iç görünüşü	25
Resim 4.2. Rüzgar kulesi ve yarı açık alan	26
Resim 4.3. Yukarı Zerafşan'da Voru köyünde eyvanlı (sundurmalı) geleneksel konut	28
Resim 4.4. Voru köyünde ev avlusu olarak düz toprak çatılar, yukarı Zerafşa	29
Resim 4.5. Avlulu geleneksel özbek konutu. iç duvarlar kil tabakalı kerpiç tuğlalardan inşa edilmiştir	31
Resim 4.6. Kurgantepa mahallesinin görünümü, Gijduvon bölgesi	32
Resim 4.7. Khiva apartmaninin dış cephesi	32
Resim 4.8. Sürekli temel izi	34
Resim 4.9. Meymene şehrinde kerpiç duvar	35
Resim 4.10. Meymene şehrinde ham tuğla duvar	36
Resim 4.11. Duvar macunu elde etmek için toprak hazırlama aşaması	37
Resim 4.12. Elde edilen kerpiç karışımının duvar yapımı için hazırlanması	37
Resim 4.13. Duvar inşa etmek için hazırlanmış kerpiçi kullanma	38
Resim 4.14. Kürek veya (beil) adı verilen teknik bir aletle bir kerpiç duvarın düzleştirilmesi	38
Resim 4.15. Kerpiç duvar ve onunla doğrudan temas halinde olan dikey mesafe, toprağın yapışkanlığına bağlı olarak 50 cm ile 100 cm arasında değişir .	39
Resim 4.16. Tuğlalı hazırlamak için toprak hazırlama aşaması	40
Resim 4.17. Toprak hazırlama aşaması ve toprağın yapışması için 2 ila 3 gün bekletilmesi	41
Resim 4.18. Genellikle 26, 12 ve 6,5 santimetre kalıp boyutuna sahip olan bir tuğla yapım kalıbında hazırlanmış toprağın kullanılması işlemi	41
Resim 4.19. Hazırlanan tuğlaların güneş altında kurutulma aşaması üç ila dört gün veya bir hafta sürer	42
Resim.4.20. Meymene kentinde yıllar içinde çeşitli kaplamalarla kaplanmış bir kerpiç evin cephe detayı	43

Resim	Sayfa
Resim 4.21. Kerpiç bir binanın dış cephesini kaplamak için kum ve çimento karışımı	44
Resim 4.22. Kerpiç evin tüm cephesinin kerpiç cephe üzerine çimento yapıştırılması için metal ağ ile kaplanması	44
Resim 4.23. Tuğla cephenin işçi tarafından çimentolanması aşaması	45
Resim 4.24. Meymene kentindeki kerpiç konutlarda düz çatılar	46
Resim 4.25. Kahgil hazırlamak için toprağın saman ve su ile karıştırılması aşaması ...	48
Resim 4.26. İki gün bekletildikten sonra bu iki gün boyunca karıştırılarak Kahgil hazırlanır	48
Resim 4.27. Çatıda ısı yalıtımı için plastik bir tabaka kullanılması ve yıl boyunca nem yalıtımı için plastiğin üstünde saman kullanılması	49
Resim 4.28. Çatıda sıva malası ile saçak düzeltme işlemi genellikle 2,5 cm ile 5 cm arasında bir kalınlıkta yapılır	49
Resim 4.29. Meymene kentindeki kerpiç evlerde yağmur suyu toplama sistemi (çörten)	50
Resim 4.30. Meymene şehrindeki kerpiç evin katiba'sı	51
Resim 4.31. Birinci Ev Ahşap kapısı	53
Resim 4.32. İkinci ev Ahşap kapısı	53
Resim 4.33. Birinci ev ahşap pencere	54
Resim 4.34. Altıncı ev ahşap pencere	55
Resim 4.35. Kerpiç bir evin odasındaki ahşap sandalye	56
Resim 4.36. Tuğla bir evde sandalye ile geleneksel ısıtma sistemi	57
Resim 6.1. Birinci Ev iç avlusundan genel görünümü	67
Resim 6.2. Birinci evin girişi	68
Resim 6.3. 70 cm'lik kepiç toprak duvarı	69
Resim 6.4. İç oda tavan görünüşü	70
Resim 6.5. Birinci evin koridori	73

Resim	Sayfa
Resim 6.6. Birinci evin misafir odası	73
Resim 6.7. Birinci evin iç avlusu	74
Resim 6.8. Birinci evin ana odası	75
Resim 6.9. Birinci evin verandası	75
Resim 6.10. Birinci evin tandırhanası	76
Resim 6.11. Birinci evin tuvaleti	77
Resim 6.12. İkinci Ev iç avlusundan genel görünümü	80
Resim 6.13. İkinci evin girişi	81
Resim 6.14. İç oda tavan görünüşü	81
Resim 6.15. İkinci evin koridoru	84
Resim 6.16. İkinci evin iç avlusu	85
Resim 6.17. İkinci evin ana odası	85
Resim 6.18. İkinci evin tandırhanesi	86
Resim 6.19. İkinci evin tuvaleti	87
Resim 6.20. Üçüncü evin iç avlu cephe görünümü	92
Resim 6.21. Üçüncü evin girişi	92
Resim 6.22. Üçüncü evin misafir odası	96
Resim 6.23. Üçüncü evin iç avlu görünüşü	97
Resim 6.24. Üçüncü evin ana odası	98
Resim 6.25. Üçüncü evin verandası	98
Resim 6.26. Üçüncü evin tandorhanası	99
Resim 6.27. Üçüncü evin tuvaleti	100
Resim 6.28. Dördüncü evin görünümü	104
Resim 6.29. Dördüncü evin giriş kapısı	104

Resim	Sayfa
Resim 6.30. Dördüncü evin misafir odası	108
Resim 6.31. Dördüncü evin iç avlusu	108
Resim 6.32. Dördüncü evin tandorhanesi	109
Resim 6.33. Dördüncü evin tuvaleti	109
Resim 6.34. Beşinci evin iç avlu cephe görünümü	112
Resim 6.35. Beşinci evin girişi	112
Resim 6.36. Beşinci evin merdiveni	113
Resim 6.37. Beşinci evin koridoru	116
Resim 6.38. Beşinci evin misafir odası	117
Resim 6.39. Beşinci evin iç avlu görünümü	118
Resim 6.40. Beşinci evin ana oda görünümü	119
Resim 6.41. Beşinci evin verandası	119
Resim 6.42. Beşinci evin tandırhanesi	120
Resim 6.43. Beşinci evin tuvaleti	120
Resim 6.44. Altıncı evin iç avlu görünümü	123
Resim 6.45. Altıncı evin girişi	124
Resim 6.46. Altıncı evin avlu iç görünümü	127
Resim 6.47. Altıncı evin ana oda görünümü	127
Resim 6.48. Altıncı evin verandası	128
Resim 6.49. Altıncı evin tandırhanesi	128
Resim 7.1. Kerpiç evin temelinin sudan dolayı hasar görmesi	131
Resim 7.2. Suyun etkisiyle kerpiç duvarın tabanında oluşan dikey çatlaklar	132
Resim 7.3. Cephe yüzeyinde hapsolan nem ve suyun yıkanması sonucu koruyucu kaplamanın kaybolması	133

Resim	Sayfa
Resim 7.4. Bir binanın kerpiç cephesinde, üst kısımda aşınma, yıpranma ve ayrılma çatlakları gibi yapısal hasarlar görülmektedir	133
Resim 7.5. Yağmur suyunun etkisiyle tuğla duvarın üst kısmında oluşan karakteristik çatlak	134
Resim 7.6. Kerpiç duvarda çeşitli dikey ve çapraz çatlaklar	135
Resim 7.7. Çimento ve harçla kaplanmış, kerpiç merdivende hasar ve ayrılma çatlaklarının olduğu görülen	135
Resim 7.8. Kerpiç sütunun tabanındaki hasar	136

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

cm	Santimetre
km	Kilometre
km²	Kilometrekare
m	Metre
m²	Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

ECOVAST	European Council for the Village and Small Town
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
M.Ö.	Milattan önce
vb.	Ve benzeri
Yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında, yapı inşa etmenin insanlıkla birlikte başladığı ve kesintisiz biçimde devam ettiği görülmektedir. İlk dönemlerde bu yapıların temel amacı, dış çevrenin oluşturduğu tehditlere karşı barınma ihtiyacını karşılamaktır. Yerleşik hayata geçişle birlikte bu ihtiyaç çeşitlenmiş; zamanla barınak işlevinden öte, üretim, ibadet, sosyalleşme ve ticaret gibi farklı fonksiyonlara sahip mekânlar ortaya çıkmıştır. Yapıların biçimlenmesinde tarih boyunca en belirleyici iki unsur coğrafya ve iklim olmuştur. Bu iki faktör, yerel malzeme kullanımını ve geleneksel inşa tekniklerinin gelişimini doğrudan şekillendirmiştir.

Günümüzde ise, betonarme ve çelik gibi yüksek enerjiyle üretilen malzemelerin yaygınlaşması, hem çevreye olan etkileri hem de geleneksel tekniklerin unutulması açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Çağdaş endüstriyel sistemlerin yüksek çevresel ayak izi göz önüne alındığında, yerel malzeme ve tekniklerle inşa edilen yapılar hem ekolojik hem de kültürel açıdan sürdürülebilir bir alternatif oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 1999 yılında ICOMOS tarafından yayımlanan “Yerel Mimari Tüzüğü” (Vernacular Architecture Charter), vernaküler ve geleneksel mimarinin korunmasına yönelik ilk sistematik yaklaşımlardan biri olmuştur (ICOMOS, 1999). vernaküler ve geleneksel yerleşimlerle ilgili yapılan birçok çalışma, yaşanmış kültürün somut ürünlerinin gelecek nesillere aktarılmasında ve bu konularda yapılacak araştırmalara veri sağlanmasında etkili bir yöntem olarak belgelendirme çalışmalarına işaret etmektedir. Bu çalışmalar, bir yandan koruma bilincini desteklerken, diğer yandan sistematik inşaat tekniği ve malzeme bilgisi sunmaktadır.

Tezin araştırma konusu Afganistan’ın tarihi ve kültürel merkezlerinden biri olan ve büyük Türk âlimi Farabî’nin memleketi olan Faryab bölgesindeki bir yerleşim yeri olan Meymene seçilmiştir. Bölge tarih boyunca Turan kültürü ve yerleşik kültürün kesişim aksında bulunmaktadır. Zengin bir kültür birikimine sahip bu coğrafyadaki özgün yerleşim dokuları ve geleneksel mimari yapılm teknikleri bugüne dek akademik literatürde yeterince incelenememiştir. Faryab, tarih boyunca çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış yerleşim düzenleri ve özellikle kerpiç malzeme kullanılan geleneksel konutlarıyla dikkat çekmektedir. Afganistan’ın kuzeyinde, geleneksel yaşam biçiminin hâlen sürdüğü bu Faryab’da gözlenen yerel yapı teknikleri, bölgedeki iklimsel ve sosyal koşullara uyum

sağlama biçimleri açısından da özgün örnekler sunmakta; bu yönüyle çalışma, bölgenin mimari mirasını belgeleme ve koruma bağlamında önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca mimari mirasını belgeleme ve koruma bağlamında da önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan mimari anlamda hem ekolojik uyum hem de sürdürülebilirlik ilkeleri bakımından incelenmeye değer bir potansiyel sunmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Faryab bölgesindeki vernaküler mimarinin karakteristik özelliklerini, özellikle kerpiç yapıların, yapım tekniğini incelemektir. Çalışma kapsamında, Meymene şehri ve çevresindeki üç köyde yer alan kerpiç yapılar incelenmiş ve bu yerleşimlerdeki mimari tarzlar, kullanılan malzemeler, yapım teknikleri ve mekân organizasyonu gibi temel unsurlar analiz edilmiştir. Araştırma; yerleşim dokusu, tipoloji, yapı teknikleri, kültürel pratikler gibi unsurların yanı sıra, yerleşimin doğal, tarihî, ekonomik, demografik ve sosyal boyutlarını da kapsamlı biçimde ele almaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın bir diğer amacı da Faryab vernaküler mimarisiyle ilgili yapılacak gelecek araştırmalara kaynak oluşturabilecek bütüncül bir bilgi arşivi sunmaktır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan bir saha araştırması ve dokümantasyon süreci üzerine kurgulanmıştır. Literatür taraması, alan araştırması ve vaka incelemesi olmak üzere üç temel aşamada yürütülmüştür. Çalışmanın yöntemi, vernaküler mimarlık alanında teorik çerçeve oluşturmayı; ardından Faryab ili özelinde geleneksel yapıların morfolojik, tipolojik ve teknik özelliklerini belgelemeyi ve analiz etmeyi hedeflemektedir. İlk aşamada, vernaküler mimari, geleneksel yapı teknikleri, sürdürülebilir mimarlık ve ekolojik yapılaşma konularında ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Bu süreçte ICOMOS raporları, ECOVAST belgeleri, vernaküler mimari tüzükler ve konuya ilişkin akademik makalelerden faydalanılmıştır. İkinci aşamada, Afganistan'ın kuzeyinde bulunan Faryab ili merkezindeki Meymene şehri ve çevresindeki üç yerleşim alanında saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu saha araştırması 2023 yılı içerisinde yapılmış olup, yapıların fotoğraflanması, ölçülmesi, yerinde gözlem, mülakat ve yerel halkla görüşmeler gibi yöntemleri içermektedir. Yerleşimlerde kullanılan malzemeler, yapım teknikleri, mekânsal kurgular ve topoğrafyayla ilişkileri ayrıntılı biçimde belgelenmiştir. Saha çalışmasında elde edilen bulgular, altı örnek yapı üzerinde odaklanılarak vaka analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu yapıların plan özellikleri, taşıyıcı sistemleri, kullanılan yerel malzeme türleri (özellikle kerpiç), mekân organizasyonları ve çevresel verilerle uyumu analiz edilmiştir. Ayrıca iklim koşullarıyla ilişkilendirilerek yapısal sürdürülebilirlik

düzeyleri tartışılmıştır. Elde edilen bulgular; doğal çevre, sosyo-kültürel yapı, tarihsel arka plan ve yerleşim pratikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın çıktıları, vernaküler mimarinin yerel ve çevresel verilerle nasıl şekillendiğini ortaya koyarken; aynı zamanda koruma ve sürdürülebilirlik stratejileri için öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Bu tez dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, vernaküler mimarinin tarihsel arka planı ve ekolojik bağlamdaki önemi genel hatlarıyla açıklanmıştır. İkinci bölümde, vernaküler mimarinin koruma ilkeleri bağlamında incelenmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde, faryab vilayeti meymene şehri'nin özellikleri incelenmiştir. Dördüncü bölüm, bölgedeki vernacular mimarinin değerlendirilmesine tahsis edilmiştir. Beşinci bölümde kerpiç malzemenin bozulma ve bakım sorunları özetlenmiş, altıncı bölümde ise meymene'de kerpiç malzeme ile üretilmiş konutların incelenmesi ele alınmıştır. Yedinci bölümde yapılarda bozulma ve bakım sorunları incelenmiştir. Tezin sekizinci bölümü, değerlendirme ve öneriler başlığı altında incelenmiştir. Dokuzuncu bölümde sonuçlar sunulmuştur.

Bu çalışma, vaka çalışması sonuçlarının değerlendirilmesini ve dokümantasyonunu içermektedir. 2023 yılında yürütülen çalışma, kerpiç tuğlaların fotoğraflık ve görsel materyaller kullanılarak dokümantasyonunu içermektedir. Bu çalışma şu sorulara yanıt arar:

1. Meymene'deki kerpiç konut tipolojileri nelerdir?
2. Meymene Faryab'daki kerpiç tuğla evlerde yerel mimarinin unsurları nelerdir?
3. Yerli kerpiç tuğla yapı geleneği hakkında ne bilinmektedir ve bu bilgi nasıl belgelenebilir ve kerpiç tuğla evlerde yaşayanların ihtiyaçlarına nasıl uyarlanabilir?
4. Çağdaş bağlamda, kerpiç tuğla mimarinin çevre koruma ve maliyet avantajları ile estetik dış görünüşünü nasıl yeniden düşünebiliriz?
5. Maimana Faryab'da geleneksel mimari şu anda hangi özel tehditlerle karşı karşıyadır?

2. VERNAKÜLER MİMARİNİN KORUMA İLKELERİ VE ÇEVRE BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Vernaküler (yerel, imece usulü) mimari, bir bölgenin iklimi, topografyası, malzeme kaynakları ve sosyo-kültürel yapısının ürettiği, anonim ve çoğunlukla ustadan çırağa aktarılan inşa pratikleri bütünü olarak tanımlanır (Oliver, 2006). Rudofsky'nin vurguladığı “mimarî olmaksızın mimari” söylemi, anonim bilgi aktarımı üzerinde durmaktadır. Konuyla alakalı olarak kullanılan vernaküler ve geleneksel terimleri sıklıkla birbirine karıştırılmaktadır. Bu konuda Rapoport (1969) vernaküler mimariyi, belirli bir coğrafyada ortaya çıkan spontane inşa pratiği derken, geleneksel mimariyi ise kurumsallaşmış vernaküler mimari olarak ayırır. Bu tez kapsamında benimsediğimiz terminoloji şöyledir:

- Vernaküler mimari: anonim, spontane, ustalık belleğine dayalı üretim.
- Geleneksel mimari: vernaküler kökenli, ancak zamanla belirli yapı tipolojileri ve süsleme repertuarı kazanmış, yarı-kurumsal üretim.

Koruma pratiği açısından bu ayırım önemlidir; çünkü vernaküler tekniklerle inşa edilmiş örneklerde “tekil anıt” yerine “yaşayan kültürel peyzaj” odaklı, topluluğu sürece dâhil eden yaklaşımlar gerekir (ICOMOS, 1999). 1999 tarihli ICOMOS Yerel Mimari Tüzüğü, vernaküler tekniklerle inşa edilen yapıları korumada “toplumun aktif katılımı”, “sürekliliğe yönelik kullanım” ve “malzeme / metodolojik özgünlük” ilkelerini ana hatlarıyla belirler ECOVAST'ın (2003) yerleşim ölçekli tavsiye kararları da bu tüzüğü tamamlamıştır. Özellikle küçük yerleşimlerde bütünlüğünün korunmasını vurgular.

2.1. Yerel Mimaride Koruma İlkeleri

İngilizce literatürde “rural / vernacular architecture” terimleriyle ifade edilen vernaküler / yerel mimari, genellikle akademik eğitim almamış, ancak deneyime dayalı zanaatkârlar tarafından, kişinin kendisinin de katkı sunabileceği imece usulü ile inşa etme yöntemidir. Bu durum, vernaküler tekniklerle inşa edilen yapıları anonim, spontane ve yerel mimarlık örnekleri haline getirir (Rudofsky, 1987). Bu yapılar, halkın çevreyle olan uzun süreli etkileşiminin ürünüdür ve bu nedenle korunmaları, yerel bilgi sistemlerinin sürekliliği açısından da büyük önem taşır (Oliver, 2006). Koruma sürecinin ilk ve en temel adımı yapının belgelenmesidir. Fotoğraflama, yapı analizleri, kullanıcı anlatımları ve tipolojik

sınıflamalar yoluyla elde edilen bilgiler, hem restorasyon süreçlerinde hem de gelecekte yapılacak çalışmalarda yol gösterici olacaktır (ECOVAST, 1996). Ayrıca tipolojik analizler, yapının sosyal, kültürel ve iklimsel koşullarla ilişkisini anlamak açısından da önemlidir (Fuentes, 2010). Uluslararası ölçekte vernaküler mimarinin korunmasına yönelik en önemli belgelerden biri, 1999 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen “Vernacular Architecture Charter”dır. Bu tüzük, vernaküler mimarlığın yalnızca estetik değil; sosyal, çevresel ve işlevsel boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini vurgular. Tüzükte, koruma çalışmalarının “doğal kaynaklara saygılı, yerel toplulukların katılımını önceleyen ve sürdürülebilirlik ilkesini gözetir” bir yaklaşımla yürütülmesi gerektiği belirtilir (ICOMOS, 1999).

Yerel mimari, kültürel kimlik taşıyıcısı olduğu kadar ekolojik ayak izi düşük malzemeler ve pasif iklimlendirme çözümleriyle çevresel sürdürülebilirliğin de doğal bir ögesidir (Mehta & Petersen, 2019). Faryab’daki kerpiç yapıların mimari özellikleri, bölgenin yarı kurak sıcak step iklim tipine uyum sağlar. Bunun yanında güncelliğini koruyan bir yapım tekniği olarak ustaların üretim zincirinin devamlılığı korunmaktadır. Diğer taraftan, konutun ev-ahır-avlu ve müstemilât biçimindeki mekân kurgusu, ev sınırları içerisinde yaşayan hane halkı arasında belirlenen iş bölümleri evi, ekonomik bir çekirdek haline dönüştürmektedir.

2.2. Çevre Bağlamında Vernaküler Mimari

Yerel yapılar, çoğunlukla doğayla çatışmak yerine onunla uyum içinde çalışacak biçimde tasarlanmıştır. Bu yapılarda; rüzgâr yönü, su kaynaklarına yakınlık, güneş ışığından maksimum düzeyde yararlanma gibi doğal faktörler doğrudan yapının konumlanmasına ve planlamasına etki etmiştir. Bu bağlamda, vernaküler yapım teknikleri kullanılarak meydana gelen yerleşimlerin tasarımı, giderek önem kazanan *ekolojik tasarım* ilkeleriyle doğrudan örtüşmektedir (Donovan & Gkartzios, 2014). Bu yapılar çoğunlukla yerel malzemelerle, endüstriyel enerjiye ihtiyaç duymadan inşa edilmiştir. Özellikle kerpiç, düşük gömülü enerjisi, yüksek ısı kütlesi ve geri dönüştürülebilir niteliğiyle sürdürülebilir mimarinin erken örneklerinden biridir (Hernández Pezzi, 2012). Kerpiç yapıların üretim ve kullanım süreci boyunca doğal çevreye minimum müdahale ile yüksek konfor sağlaması, onları iklim kriziyle mücadelede örnek gösterilecek yapılar hâline getirmektedir. Sürdürülebilirlik, yalnızca enerji verimliliği ile sınırlı değildir. Mateus ve Bragança’nın (2011) çok boyutlu yaklaşımı; sosyal (toplumsal etkileşim), kültürel (kimlik) ve ekonomik (yerel malzeme ve iş

gücü) parametreleri içeren geniş bir çerçeve sunar. Dolayısıyla vernaküler tekniklerle inşa edilen yapıların korunması, fiziksel mirasın ötesinde bütüncül bir yaşam modelinin sürdürülmesi demektir. Bu açıdan vernaküler tekniklerle inşa edilen yapılar, yalnızca fiziksel yapılar değil, aynı zamanda yerel halkın yaşam tarzını, üretim biçimlerini ve toplumsal ilişkilerini yansıtan kültürel kodlardır. Dolayısıyla bu yapıların korunması yalnızca fiziksel bir mirasın değil, aynı zamanda bütünsel bir yaşam modelinin korunması anlamına gelmektedir. Koruma eylemi, geçmişe ait bir değeri yalnızca dondurmak değil; aynı zamanda bugünün koşullarına uyarlayarak yaşatmak ve yeniden anlamlandırmak anlamına gelir. Bu bakımdan, vernaküler mimari koruma pratikleri, hem kültürel süreklilik hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. Yarı-kurak step ikliminde 50-70 cm kalınlıktaki kerpiç duvarlar, gündüz ısıyı depolayarak gece iç mekâna verir; düz Düz damlı çatılar ise rüzgâr hızını keserek toz taşınımını azaltır (Aran, 2000). Bu performans, bölge halkının yüzyıllar içinde geliştirdiği pasif iklimlendirme stratejisinin somut göstergesi olarak kabul edilebilir.

Faryab'ın yerel kerpiç mimarisinin korunması, hukuki, sosyal ve ekonomik zorluklarla karşı karşıyadır. Faryab gibi uzak bölgelerde, Afganistan'ın Kültürel Varlıkların Korunması Kanunu yeterince uygulanmamaktadır. Sonuç olarak, kerpiç evler nadiren kültürel hazine olarak kabul edilmektedir. Yerel halk bu yapıların iklimsel ve kültürel faydalarını kabul etse de, sosyolojik olarak genellikle yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, genç nesiller modern betonarme yapıları tercih etmektedir. Geleneksel mimari uzmanlık, şiddet, yerinden edilme ve nesiller arası farklılıklar nedeniyle azalmaktadır. Kerpiç binalar finansal avantajlara sahip olsa da, çevresel tehditlere (örneğin sel, erozyon, iklim değişikliği) ve yapısal arızalara karşı hassas olmaları nedeniyle uzun vadeli yatırımlar için uygun değildir. Bu mimarinin hayatta kalabilmesi için yerel bilgi, ekonomik teşvikler ve yerli zanaatların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu tezde izlenen kontlarla ilgili belgeleme stratejisi Bölüm 6'da ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

3. FARYAB VİLÂYETİ MAYMANA ŞEHİRİ ÖZELLİKLERİ

3.1. Tarihçe

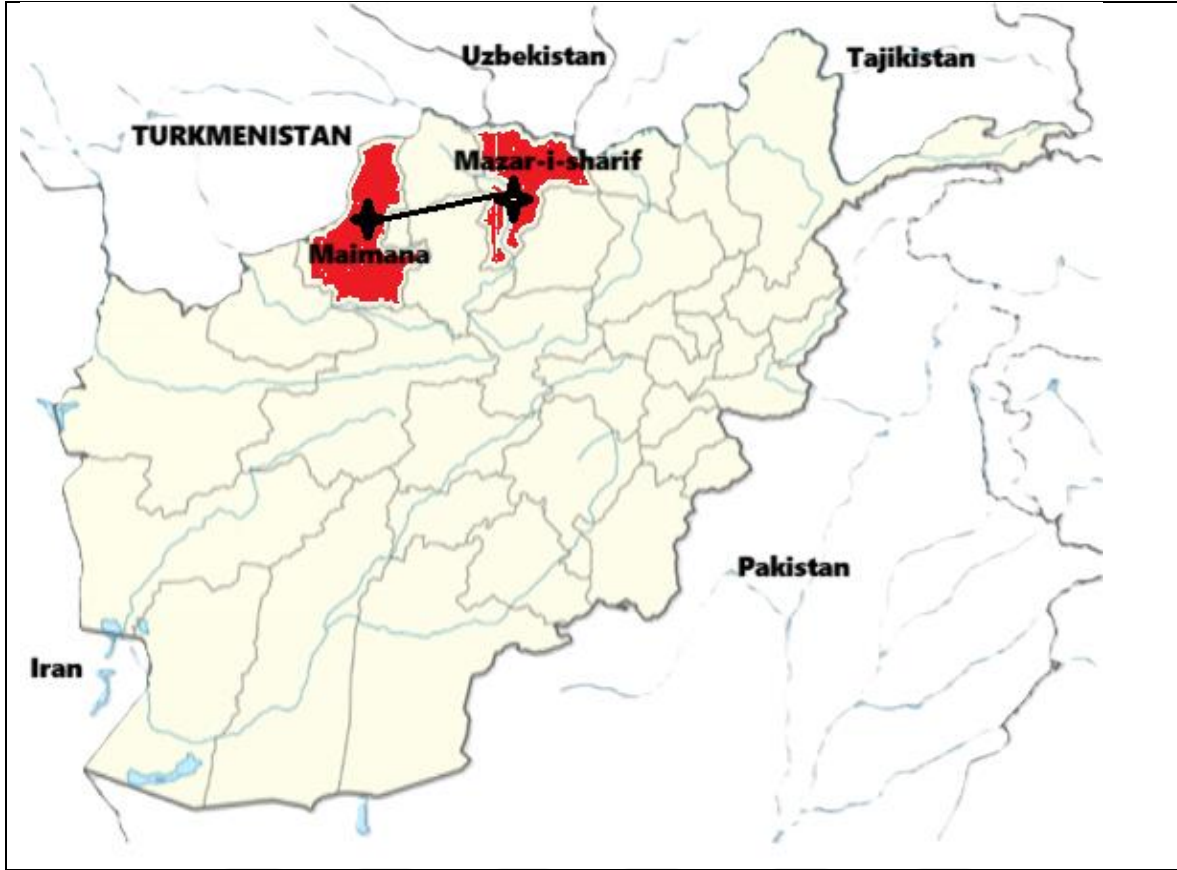
Afganistan, tarih boyunca Asya'nın çeşitli medeniyetlerinin kesişme noktasında yer alan bir coğrafya olmuştur. Bu coğrafyanın kuzeybatısında yer alan Faryab, kadim Türk ve İran kültürlerinin buluşma sahnesi olmuş; tarihsel olarak da önemli yerleşim merkezlerine ev sahipliği yapmıştır. Faryab ismi, Sasaniler döneminde sulama ve ziraatla ilgili topraklar için kullanılan “Pariāb” teriminden türetilmiştir. İskitler, Ahamenişler, Grekler ve Kuşanlar gibi antik dönem imparatorluklarına ev sahipliği yapan bölge, İpek Yolu güzergâhında bulunması nedeniyle tarih boyunca ticaretin ve kültür alışverişinin merkezi olmuştur (Ball, 2008). Bactria-Margiana Arkeolojik Kompleksi (BMAC) olarak bilinen antik yerleşim, M.Ö. 2200-1700 yılları arasında bölgenin organize tarım, metal işçiliği ve kentleşme geçmişine işaret eder (Sarianidi, 1977). Yunan etkisi, özellikle Büyük İskender'in fetihlerinden sonra Faryab bölgesinde mimari ve şehircilikte kendini göstermiş; bu etkileşimler, Gandhara sanatının temellerini atmıştır (Huntington, 1985). İslamiyet'in gelişiyile, bölge yeni bir dini, siyasi ve mimari formasyona girmiş, Abbasiler ve ardından Gazneliler, Selçuklular ve Timurlular gibi Türk-İslam devletleri Faryab'da iz bırakmıştır (Bosworth, 2007).

Bölge, Karahanlılar ve Gazneliler döneminde özellikle Farabî gibi önemli İslam düşünürlerinin yaşadığı ve geliştiği yerlerden biridir (Ahmed, 2000). Afganistan'ın kuzeybatısında yer alan Faryab bölgesi, tarih boyunca çok sayıda uygarlığın etkileştiği ve kültürlerin kesiştiği önemli bir merkez olmuştur. Bu bölge, yalnızca mimari ya da demografik açıdan değil, aynı zamanda bilim ve düşünce tarihinde de kritik bir yere sahiptir. Özellikle İslam felsefesinin en önemli isimlerinden biri olan Ebu Nasr el-Farabi'nin doğduğu yer olması, Faryab'ı sadece fiziksel değil, entelektüel bir mirasın da taşıyıcısı haline getirmiştir. Farabi, literatürde “Al-Farabi Tarık Et-Türki”, yani “Faryablî” olarak anılır. Doğum yeri konusunda çeşitli görüşler olmakla birlikte, ağırlıklı kabul gören görüş, onun Horasan bölgesine bağlı Faryab (Farab)'ta doğduğu yönündedir (Nasr, 2006; Rosenthal, 1968). Bu bilgi, onun yetiştiği ortamın Turanî kültür, İslamî düşünce ve doğal çevre ile iç içe olduğunu göstermektedir. İbnü'l-Nedim, el-Fihrist adlı eserinde Farabi'nin etnik olarak Türk kökenli olduğunu ve eğitimini Buhara, Meraga ve Bağdat gibi ilim merkezlerinde sürdürdüğünü belirtir (Nedim, 10. yüzyıl). Farabi'nin yetiştiği bu coğrafya, sadece fiziksel

eğil; düşünsel olarak da çok kültürlü bir iklime sahiptir . Farabi'nin eserlerinde görülen İslam felsefesi ile Antik Yunan düşüncesinin sentezi, onun içinde yetiştiği kozmopolit kültür çevresinin bir yansımasıdır (Nasr, 2006). Bölgedeki zengin entelektüel atmosfer, Farabi'nin özellikle Medinetü'l-Fazıla (Erdemli Şehir) anlayışında mimari-mekânsal kavramlarla felsefi idealin nasıl kesiştiğini de düşündürmektedir. Bu açıdan Farabi'nin felsefesi ile Faryab'ın fiziksel yerleşim örüntüleri arasında dolaylı ama anlamlı bir bağ kurulabilir.

3.2. Bölgenin Coğrafi ve Fiziki Özellikleri

Faryab adı, Farsça'da “nehir suyunun saptırılmasıyla sulanan toprak” anlamına gelmektedir (Balland, 1999; Everett-Heath, 2019). Bu ad, bölgenin tarihsel olarak tarım ve su kaynaklarıyla kurduğu ilişkiyi yansıtır. Sasani döneminde bu bölgede şehirleşmenin izlerine rastlanmaktadır. Meymene isminin kökeni, Farsça'da “doğruluk, iyi niyet ve güzel davranış” gibi anlamlara gelir. Tarihsel olarak Meymene Ulugh adıyla bilinen bu şehir, Türkistan'ın stratejik şehirlerinden biri olmuş; ticaret, zanaat ve dini eğitim açısından gelişmiş bir merkez olarak tanınmıştır (Şahrani, 2010). Bölgenin en önemli merkezlerinden biri olan Mezar-ı Şerif'e yaklaşık 300km mesafededir.

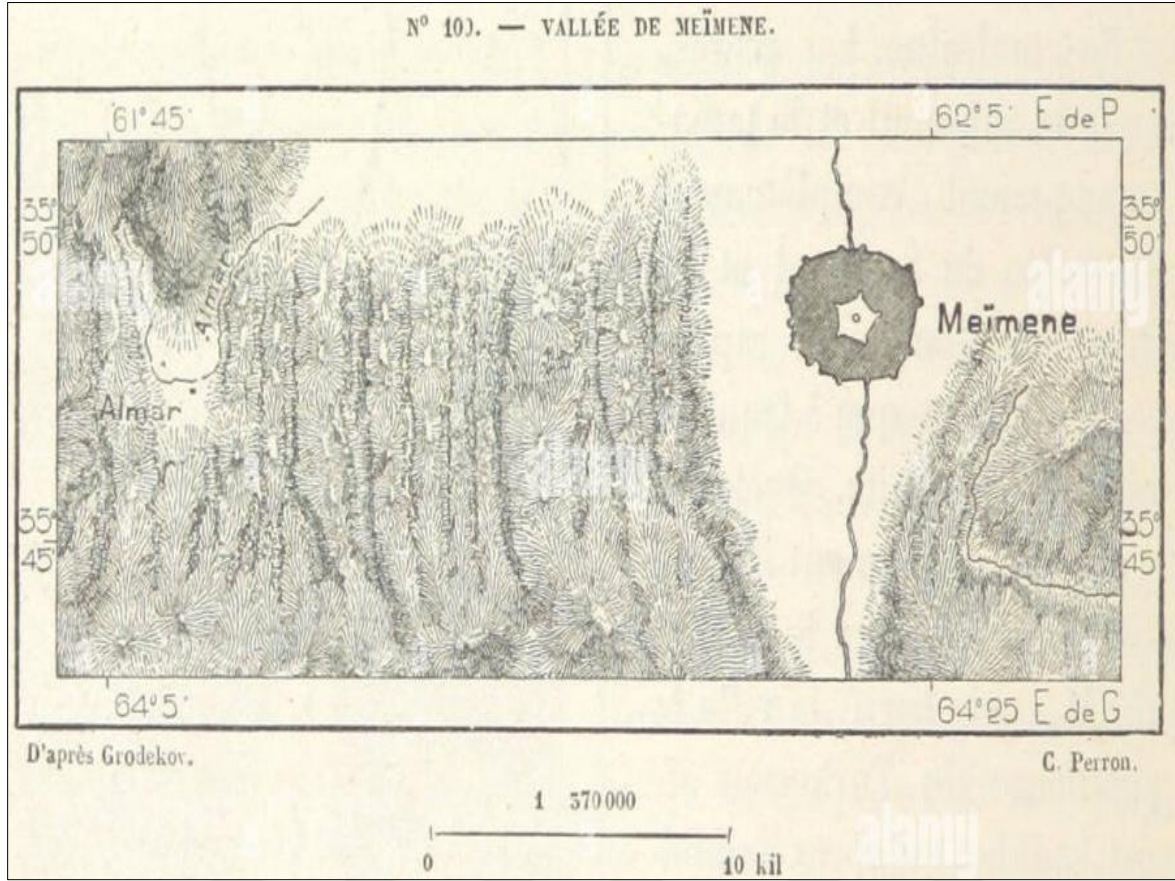
Şekil 3.1. Afganistan'ın siyasi haritasında Faryab ve Meymene

Türkçe Meymene olarak bilinen yerleşim yeri İngilizce Maymana, Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Faryab vilayeti, 20 800 km²'lik yüzölçümüyle ülkenin önemli tarım ve kültür bölgelerinden biridir. Vilayetin merkezi konumundaki Meymene şehri, tarih boyunca Turan kültürü ile yerleşik uygarlıkların kesişim noktasında yer almış; ticaret yollarının kavşağında bulunması dolayısıyla bölgesel bir çekim merkezi haline gelmiştir. Özellikle İpek Yolu üzerindeki konumu, şehri sadece bir ticaret merkezi değil aynı zamanda kültürel ve mimari birikimin de aktarım noktası yapmıştır. Bugün Faryab'ın sınırları batıda Badghis, doğuda Sar-i Pul ve Jawzjan, güneyde Ghor vilayetleriyle çevriliyken, kuzeyde Türkmenistan ile doğrudan kara sınırına sahiptir. Faryab, farklı topoğrafik özelliklerin bir arada bulunduğu zengin bir coğrafi yapıya sahiptir.

Faryab vilayeti, özellikle Band-e-Turkestan Dağ Sırası ile karakterize edilen güçlü bir topoğrafik yapıya sahiptir. Bu doğu-batı yönünde uzanan dağ sırası, Hindu Kush masifinin batı uzantısı olarak kabul edilir ve Himalaya orojenezi kuşağının Afganistan'daki parçasını oluşturur (Encyclopaedia Iranica, 2013). Band-e-Turkestan, Permian ve Triyas

dönemlerine ait sıkıca çimentolanmış tortul kayalardan oluşan horst benzeri bir yükselti olup, çevresindeki Kretase ve Paleojen dönemi kalkerleriyle birlikte bölgenin jeolojik çeşitliliğini artırmaktadır. Bu dağ sırası kuzeydeki Shirin Tagab havzası ile güneydeki Murghab Nehri havzasını birbirinden ayıran önemli bir su bölümü çizgisi işlevi görmektedir. Özellikle güney kesimde, 1800 metreyi aşan rakımlarda, kireçtaşı kaynaklı zengin su damarları ve derin vadiler görülürken; kuzeyde Dasht-e Shortepe adı verilen geniş tuzlu düzlükler uzanır. Bu alan, Amu Derya nehrine kadar yayılır ve çöl karakteriyle bölgedeki biyolojik çeşitliliğe karşı hem fırsatlar hem de zorluklar barındırır. Meymene şehri, Türkistan'ın kuzeybatı ucunda, zengin topoğrafik unsurlarla çevrilmiş stratejik bir yerleşimdir. Baba Kashghar, Taleshkan, Huka Capital, Chagatai, Huka Ishak, Serbilak, Torpahto, Yambilak, Bibi Aina, Kotor ve Iman Jan gibi tepeler, Meymene'nin etrafını doğal bir savunma hattı gibi kuşatmaktadır. Şehir ortalama 2500 metre rakımla konumlanmış olup, hem kuzeydeki Türkmenistan sınırına hem de doğudaki Şibirgan bölgesine komşudur. Meymene'nin içinden geçen Maghrib Nehri, tarım ve hayvancılık açısından önemli bir su kaynağıdır (Kazem & Amini, 2008). Kış aylarında bölgeyi etkisi altına alan Sibiry kökenli kuru ve soğuk rüzgarlar, yaz aylarında ise toz fırtınaları, Meymene'nin iklimini sertleştirmektedir. Bununla birlikte, bölgedeki dağların kar tutması sayesinde, yıl boyunca akan Shirin Tagab, Abi Mina ve Ab Qaiser gibi nehirler, sulama ve tarım faaliyetlerini mümkün kılar. Meymene'nin topoğrafik yapısı üç ana bölgeye ayrılır (Khoi, 1949):

1. Dağlık Alanlar: Güneyde, Tirband dağ sırası, Herat, Kabil ve Mezar-ı Şerif ile olan doğal sınırı oluşturur. Sert kaya yapıları, sarp vadiler ve yüksek zirveler, bölgeye dramatik bir peyzaj kazandırır.
2. Tepelik Alanlar: Şehir çevresinde yayılmış toprak ve kum tepeleri, doğudan batıya uzanan uzun sırtlar oluşturur. İlkbaharda çiçeklerle kaplanan bu alanlar, hem otlak olarak kullanılır hem de biyolojik çeşitliliğe katkı sunar.
3. Ovalar ve Yaylalar: Geniş alanlara yayılan bu düzlükler, su kaynaklarının yetersiz olduğu yerlerde dahi mera ve otlak olarak değerlendirilir. Özellikle Dasht-e Laili bölgesi, bahar aylarında açan çiçeklerle adeta bir halıya dönüşür.

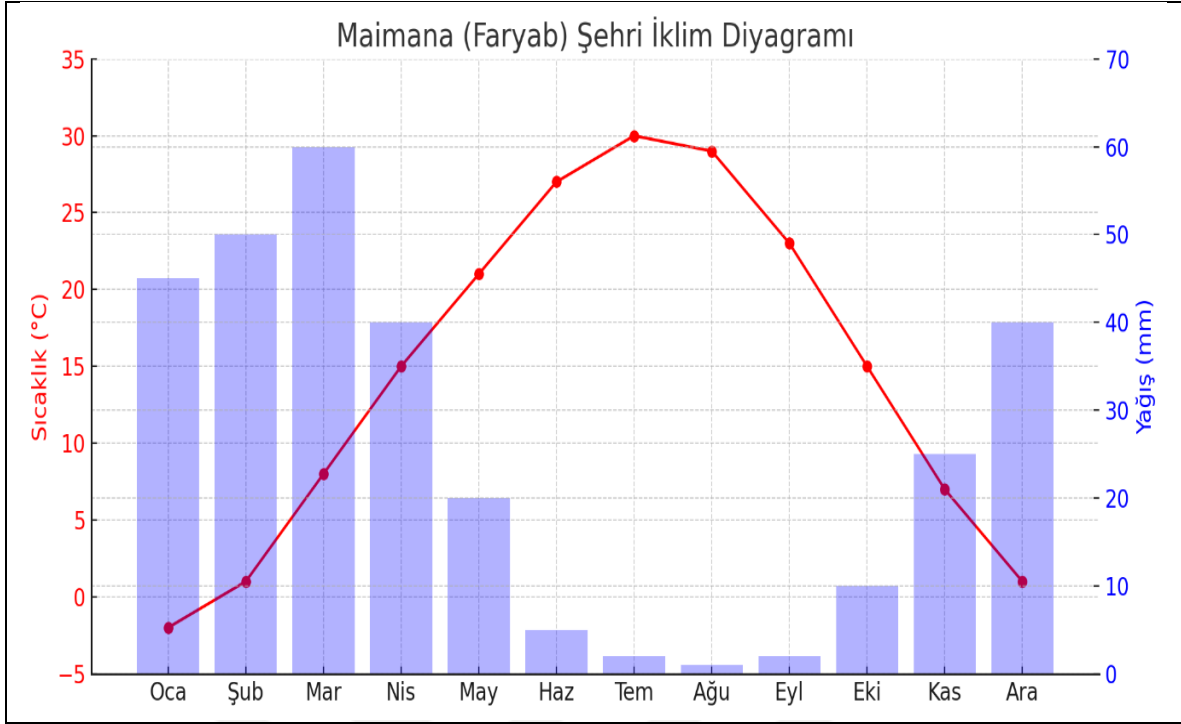

Şekil 3.2. 1885 yılında Meymene Vadisi'ni gösteren bir harita

Şekil 3.3. Meymene Vadisi'nin günümüzdeki kuş bakışı görünümü

Faryab ve Meymene, karasal iklim etkisi altındadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise oldukça soğuktur. Yıllık ortalama sıcaklık 15 °C, ortalama yıllık yağış miktarı ise 250–300 mm civarındadır. Yağışlar genellikle kış sonu ve ilkbahar başında yoğunlaşırken, yaz aylarında neredeyse hiç yağış görülmez. Bu durum, tarımsal faaliyetlerin suya erişimle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Kış aylarında sıcaklık -10 °C'ye kadar düşebilirken, yazın 35–40 °C seviyelerine çıkabilir. Bu sıcaklık farkları, geleneksel konut mimarisinde kerpiç gibi doğal ve iklimle uyumlu malzemelerin kullanımını gerekli kılmıştır. Meymene ve çevresi, özellikle ilkbahar aylarında zengin çayır ve dağ çiçekleriyle örtülür. Ancak yaz aylarında kuraklık ve rüzgârla gelen toz fırtınaları sıkça görülür. Bölgedeki bazı vadiler ve düzlük alanlar, göçebe ve yarı-göçebe topluluklar tarafından mevsimsel otlak olarak kullanılmaktadır. Bölge halkının büyük bölümü tarım ve hayvancılıkla geçinmekte; üzüm, buğday, arpa, tütün ve şifalı bitkiler en yaygın ürünler arasında yer almaktadır. Ancak su kaynaklarının sınırlı olması, klasik sulama yöntemlerinin hâlâ kullanıldığını göstermekte ve tarımsal üretkenliği sınırlamaktadır.

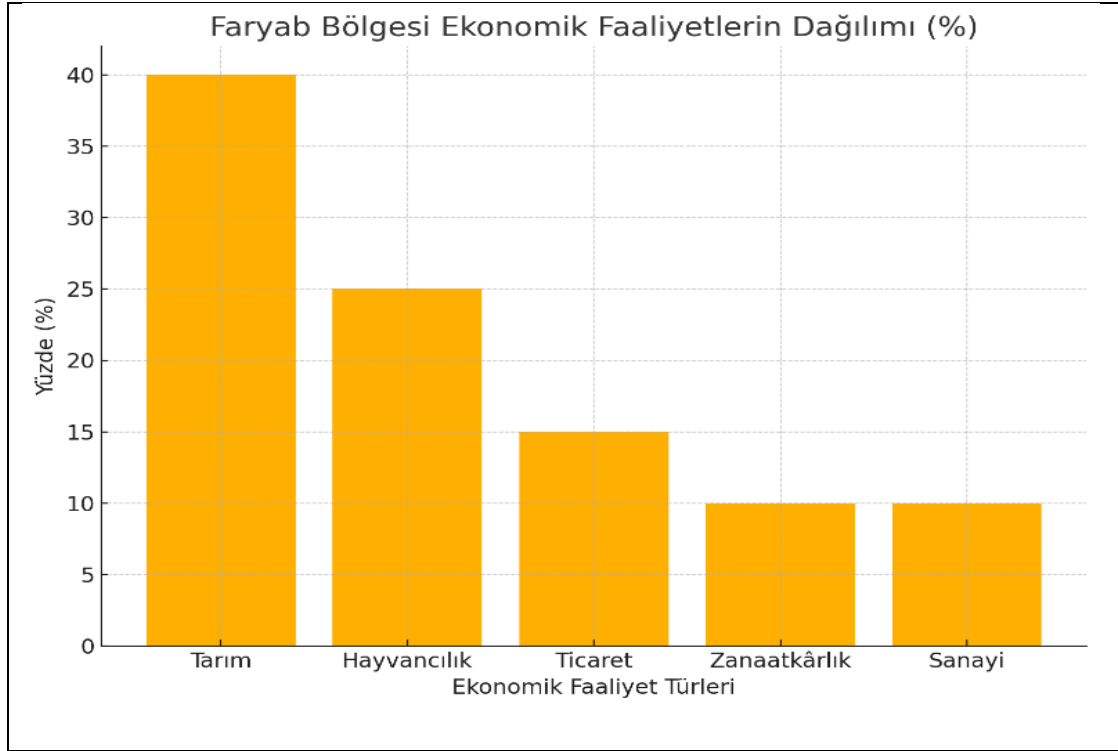

Şekil 3.4. Meymene Şehri iklim grafiği

3.3. Bölge Ekonomisi

Faryab vilayeti ve onun merkezi konumundaki Meymene şehri, ekonomik yapısı bakımından ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayalı geleneksel üretim biçimlerini sürdüren bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi yapısının büyük ölçüde ova, dağ ve yaylalardan oluşması, bölge halkının tarihsel olarak pastoral faaliyetlere yönelmesine neden olmuştur. Nitekim, bölge ekonomisinin yaklaşık %65'i tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanmaktadır (NSIA, 2021; NRVA, 2007–08; Gompelman, 2011). Tarım çoğunlukla buğday, arpa, mısır ve üzüm üretimine dayanır. Özellikle Şirin Tagab ve Kayser bölgeleri üzüm üretimiyle öne çıkar. Ancak sulama altyapısının yetersizliği ve iklim değişikliği nedeniyle, üretim verimliliği düşüktür. Maymana ovası, verimli toprağına rağmen sulama sorunları sebebiyle tam kapasite kullanılamamaktadır. Hayvancılık faaliyetleri ise koyun, keçi ve sığır yetiştiriciliğini içermektedir; yün ve süt ürünleri ekonomik katkı sağlayan yan ürünlerdir. Hayvancılık, başta koyun ve keçi olmak üzere geniş bir kitle tarafından sürdürülmekte, özellikle Karakul koyunu üretimi tarihsel olarak önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Karakul derisinden üretilen şapkalar hem yerel tüketimde hem de ihracatta kullanılmıştır. Ancak son yıllarda küresel pazar eğilimleri ve kuraklık bu üretimi sınırlandırmıştır.

Meymene çevresinde yaşayan halkın büyük bir kısmı yarı-göçebe veya yerleşik köylü yaşam biçimi sürmekte; tarım ve hayvancılığı mevsimsel döngülere göre şekillendirmektedir. Yaz aylarında yaylalara çıkan topluluklar, kışın daha ılıman bölgelerde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu durum, bölgedeki ekonomik faaliyetin çevresel koşullarla sıkı ilişkili olduğunu göstermektedir (Amini, 2008).

Şekil 3.5. Faryab’ın ekonomik faaliyetlerin dağılım grafiği

Bölgedeki üçüncü önemli ekonomik alan ise ticaret ve zanaatkârlıktır. Özellikle Meymene şehri, tarih boyunca ticaret yollarının kavşak noktasında bulunması nedeniyle küçük çaplı pazarlar, el sanatı ürünleri, halıcılık, dokumacılık ve demircilik gibi geleneksel üretim alanlarında uzmanlaşmıştır (Şahrani, 2010). Günümüzde de bu faaliyetler azalsa da, yerel ekonomiye katkı sağlayan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. El yapımı halılar ve geleneksel kıyafetler, hem öz kullanım hem de dış satım için üretilmektedir. Maymana’da ayrıca halıcılık, kilim dokumacılığı, takı üretimi ve ipekçilik gibi el sanatları da ekonomik hayatın önemli parçalarıdır. Kadınlar başta olmak üzere birçok aile, bu faaliyetlerden gelir elde etmektedir. Bu geleneksel üretimler yerel kültürün korunması ve ekonomik çeşitliliğin sağlanması açısından kritik rol oynamaktadır.

Ticaret ve küçük esnafılık da önemli ekonomik faaliyetlerdendir. Sınır ticareti (özellikle Türkmenistan ile) ve iç göç ile gelen işçilik Faryab ekonomisinin tamamlayıcı parçalarıdır. Bununla birlikte sanayi üretimi ise oldukça sınırlıdır. Faryab vilayetinde modern anlamda sanayi tesisleri bulunmamakta; sanayi sektörü toplam ekonomik yapı içinde %5 gibi düşük bir paya sahiptir (NSIA, 2021). Küçük ölçekli atölyeler, un değirmenleri ve tarımsal üretimi işleyen basit tesisler dışında sanayileşmiş bir yapı gözlemlenmemektedir. Bu durum, bölgenin ekonomik kalkınma potansiyelinin henüz yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir.

Son yıllarda kuraklık, güvenlik sorunları ve altyapı eksiklikleri gibi nedenlerle tarımsal üretkenlik düşmüş, geçim kaynakları çeşitlenememiştir. Ancak bazı dış destekli kalkınma projeleri ile sulama sistemleri, tarımsal danışmanlık ve tohum desteği gibi alanlarda iyileştirmeler sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen projelerin temel hedefi, yerel ekonominin dayanıklılığını artırmak ve iklim değişikliğine karşı adaptasyonu mümkün kılmaktır (Balland, 1999). Yerel ekonominin sürdürülebilirliği açısından tarımsal üretimin modern tekniklerle desteklenmesi, sulama sistemlerinin iyileştirilmesi ve yerel zanaatların pazarlanabilirliğinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, kadın emeğinin özellikle zanaatkârlık ve ev üretimi alanlarında desteklenmesi de bölgesel kalkınmanın sosyal boyutunu güçlendirecek adımlardan biridir (Amini, 2008).

3.4. Sosyo-Kültürel Yapı

Bölge ile ilgili tarihçe, coğrafi ve fiziki özellikler ile ekonomik yapıdan bahsedildikten sonra, alt başlıklar halinde bölgenin sosyo-kültürel yapısı incelenmiştir. Bu çerçevede 4. bölümden 7. bölüme kadar incelenecek olan vernaküler tekniklerle üretilmiş konut morfolojisinin daha rahat anlaşılması öngörülmüştür.

3.4.1. Demografik ve etnik yapı

Afganistan'da sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmadığından, Faryab ve başkenti Meymene'ya ilişkin veriler genellikle tahminlere dayalıdır. 2021 yılı itibarıyla, Faryab vilayetinin nüfusu yaklaşık 1,1 milyon olarak öngörülmektedir (NSIA, 2021). Meymene özelinde ise nüfusun yaklaşık 800 000 olduğu belirtilmektedir. Etnik dağılım açısından, nüfusun yaklaşık %90'ını

Uzbekler oluştururken, geri kalan %10'luk kesimi Türkmen, Peştun, Tacik ve Hazaralar oluşturmaktadır (Gompelmann, 2011; Central Statistics Organization, 2009/10). Dağlık bölgelerde Tacikler, kuzeyde ise Türkmenler ve Peştunlar daha yoğundur. Ayrıca, siyasi açıdan önemli bir Arap nüfus da mevcuttur. Etnik eşitlilik bölgenin sosyal dokusunu derinleştirirken, yönetişim süreçlerinde kapsayıcı politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.4.2. Aile ve toplumsal yapı

Meymene'daki toplumsal yapı büyük ölçüde ataerkildir. Aileler genellikle çok kuşaklıdır ve erkek bireyler ekonomik karar alma süreçlerinde ne çıkar. Kadınlar ise hem ev işleri hem de tarım gibi ekonomik faaliyetlerde aktif rol üstlenirler (World Bank, 2005; UN Women, 2013). Köylerde evlilik kararları genellikle ebeveynler tarafından verilirken, şehir merkezlerinde bireysel irade daha fazla yer bulmaktadır. yerelda oğullar, evlendikten sonra aile evi içinde yaşamaya devam etmektedir.

3.4.3. Dil ve kültürel kimlik

Meymene'da konuşulan başlıca diller Özbekçe, Trkmenge, Dari ve Peştuca'dır. 1964 yılında zbeklere kendi dillerinde sınırlı düzeyde eğitim hakkı tanınmış, 2002 sonrası dönemde ise tüm etnik gruplara anadilde eğitim hakkı verilmiştir. Dilsel eşitlilik, kimlik oluşumunu güçlendirmekte ve kültürel sürekliliği desteklemektedir.

3.4.4. Dinî yapı ve İnançlar

Faryab halkının büyük çoğunluğu Sünni Müslümandır ve ağırlıklı olarak Hanefî mezhebine mensuptur. Din, hem kişisel inanç hem de toplumsal normlar düzeyinde yaşamın merkezinde yer alır. Hanefî mezhebinin esnek ve akılcı yorumları, bölgedeki sosyal hayatın şekillenmesinde etkili olmaktadır (Zaman, 2002). Cami merkezli toplumsal birliktelikler ve dini bayramlar, halk arasında dayanışma duygusunu pekiştirmektedir.

3.4.5. Eğitim ve sağlık hizmetleri

Meymene’da modern eğitim 1920’li yıllarda başlamıştır. İlk modern okul, 1920’de açılmış, 1927’den itibaren merkezden atanan öğretmenlerle eğitime hız verilmiştir. Eğitim dili başlangıçta Farsça ve Peştuca iken, 1964 sonrası sınırlı da olsa Özbekçe eğitime izin verilmiştir (FAO, 2009; Gompelmann, 2011). Sağlık hizmetleri açısından, ilk poliklinik 1924’te, ilk hastane ise 1940’ta kurulmuştur. Sonraki yıllarda askeri hastaneler de hizmete girmiştir. Ancak altyapı eksiklikleri ve personel yetersizliği, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini sınırlamaktadır.

3.4.6. Ulaşım altyapısı

Meymene’ya ulaşım yalnızca karayolu ile mümkündür. Şehir içinde ulaşım olanakları sınırlı olup, 1908 yılında inşa edilen ilk ana yol, halen bölgedeki temel ulaşım aksıdır. Günümüzde de Meymene-Kabil arası düzenli otobüs seferleri yapılmaktadır. Ulaşım altyapısının yetersizliği ekonomik ve sosyal hareketliliği kısıtlamaktadır (Gompelmann, 2011).

4. BÖLGEDEKİ VERNAKÜLER MİMARİ

Faryab vilayeti ve özellikle Meymene şehri, tarihsel ve kültürel olarak Orta Asya'nın güneyi ile İran platosunun kuzeyi arasında kalan geçiş bölgesinde yer almakta olup, bu konumu mimari pratiklere doğrudan yansımıştır. Bu bölgedeki geleneksel konut mimarisi büyük ölçüde kerpiç malzeme kullanımıyla şekillenmiş olup, hem çevresel faktörlerle uyumlu bir yapı sistemi oluşturmakta hem de bölgesel mimari geleneklerin sürekliliğini sağlamaktadır. Kerpiç, gerek yapım kolaylığı, gerekse yerel iklim koşullarına sağladığı doğal uyum sebebiyle Faryab'daki yerel mimaride temel yapı malzemesi olarak öne çıkmaktadır. Bu malzeme, İran'ın çöl kentlerinden Kadim Türkistan'ın bozkırlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada tarih boyunca kullanılagelmiş ve coğrafyaya özgü yapılaşma pratiklerini belirlemiştir. Özellikle Yezd, Kaşan, Semerkand ve Buhara gibi yerleşimlerdeki yapı teknikleriyle Faryab'daki kerpiç yapılar arasında önemli benzerlikler gözlemlenmektedir. Bu bölümde karşılaştırmalı literatür taraması yapılarak, Meymene örneklerinin bölgesel bağlam içindeki özgünlüğü gösterilmiştir.

Faryab ve Meymene'da geleneksel kerpiç yapılar, genellikle kalın duvarlı (50–70 cm), az açıklıklı, düz Düz damlı ve iç avlu etrafında kurgulanmış mekân düzenlerine sahiptir. Bu planlama biçimi yazın serin, kışın sıcak tutar; böylece yüksek termal performans elde edilir. Böylece yapıda pasif iklimlendirme yöntemleri kullanılarak, iklimlendirmede sağlıklı bir ortam elde edilir. Dış cephede süsleme unsurlarının minimal olduğu, işlevselliğin ön planda tutulduğu yapılar, doğal malzeme kullanımı ve yalın geometrisi ile dikkat çeker. Duvar kalınlığı ve küçük pencere açıklıkları, güneş ışığına maruziyeti minimize ederek iç mekânda konfor koşulları oluşturmayı hedeflerken; düz Düz damlar, gündelik yaşamın bir uzantısı olarak kullanılmakta ve gece uykusu gibi işlevlerle desteklenmektedir. Yerel üretim koşulları, toplumun sosyo-kültürel örgütlenmesiyle birlikte şekillenmiş; iç mekân kullanımı, avlulu plan tipolojisi, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile yapısı gibi parametreler, yapı morfolojisine doğrudan etki etmiştir. Bu bağlamda, Faryab'daki konut mimarisi yalnızca fiziksel çevreye değil, aynı zamanda kültürel dokunun ihtiyaçlarına da yanıt veren bir mekânsal örgütlenme modelidir.

Faryab'daki yapıların çoğunda rastlanan kerpiç bloklar ve ahşap hatıllarla takviye edilen yapım sistemi, Özbekistan'ın bölgeleri ile İran'ın Horasan ve Sistan vilayetlerinde de

görülmektedir. Bu teknik, sismik dayanıklılık ve yapı sürekliliği sağlamak amacıyla uygulanmakta ve benzer örneklerine İran'ın Horasan bölgesinde ve Özbekistan'ın güneyinde de rastlanmaktadır (Djalali, 2006; Pogochinko, 2004). Aynı zamanda bu yapılarda görülen kerpiç sıva üzerine basit kabartmalar ve geometrik süslemeler, bölge ustalığının estetik yönünü de belgelemektedir.

Günümüzde modern malzemelerin (betonarme, çelik vb.) yaygınlaşması, bu geleneksel yapıların sürekliliğini tehdit etmektedir. Ancak kerpiç yapılar, düşük karbon salınımı, enerji verimliliği ve çevreyle uyum gibi nitelikleriyle sürdürülebilir mimari anlayışı içinde önemli bir yer tutmaktadır (Nasr, 1987; ICOMOS, 1999). ICOMOS'un yayımladığı Vernacular Architecture Charter belgesi, bu tür vernaküler mimari pratiklerin belgelenmesini, korunmasını ve sürdürülebilir yapı tasarımlarında yeniden değerlendirilmesini teşvik etmektedir (ICOMOS, 1999). Faryab ve Meymene'daki kerpiç mimarisi, coğrafi ve iklimsel koşullarla uyumlu olduğu kadar, tarihsel ve kültürel olarak da Orta Asya ve İran mimari gelenekleriyle kesişen, özgün bir mimari doku ortaya koymaktadır. Bu yapı kültürü, sadece yerel bilgi birikimini değil, aynı zamanda sürdürülebilirliğe yönelik tarihsel bir çözüm önerisini de içinde barındırmaktadır.

Kerpiç malzeme, doğal yalıtım özelliği sayesinde yaşam alanında konfor sağlarken, aynı zamanda ekolojik ayak izini minimize eder. Bu yerel teknik, modern sürdürülebilirlik ilkeleriyle örtüşmekte ve çevreye duyarlı yaşam biçimlerinin mümkün olduğunu göstermektedir. Kerpiç tercihinin arkasındaki temel nedenler, malzemenin doğada kolay bulunabilir olması (toprak, su), maliyet etkinliği ve düşük teknoloji ile üretim sürecidir. Köylüler kendi emekleriyle bu malzemeyi üretip uygulayabilmektedir. Ancak yapının sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, ideolojik ve kültürel temsiller taşıdığı unutulmamalıdır. Meymene'daki evlerde gözlenen geometrik düzen, mekânlar arası hiyerarşi ve simetri, bu kültürel kodların fiziksel mekâna yansımasıdır.

4.1. İran

Geleneksel İran kentlerinde, konut mimarisi yoğun bir kent planına göre yapılandırılmış ve konut birimleri sıralı, arka arkaya bir düzende konumlandırılmıştır. İçer dönük avlulu ev, baskın konut türü olarak kabul edilmiştir (Chowdhury, 1998). Yapı, ana ışık ve hava sirkülasyonu kaynağı olarak işlev gören merkezi bir avlu ile dış etkenlerden korunmuştur.

Bu tasarımın mahremiyet ve aydınlatma gereksinimlerini karşılamak için uygun olduğu düşünülmüştür. İslami yasal gelenekler, kadınların mahremiyetini ve inzivasını korumayı amaçlayan, tüm İslam uluslarında ortak olan bir dizi mimari tasarım ve bileşen oluşturmuştur (Chowdhury, 1998). Geleneksel evler, yapıyı tamamen çevreleyen yüksek duvarlarla dıştan kuşatılmıştır ve tek erişim noktası olarak yalnızca zarif bir giriş kapısı bulunmaktadır. Giriş kapısı avluya ve evin diğer alanlarına tek erişim noktasıydı. Konut kompleksine giden yolun doğrudan olmadığı açıktır.

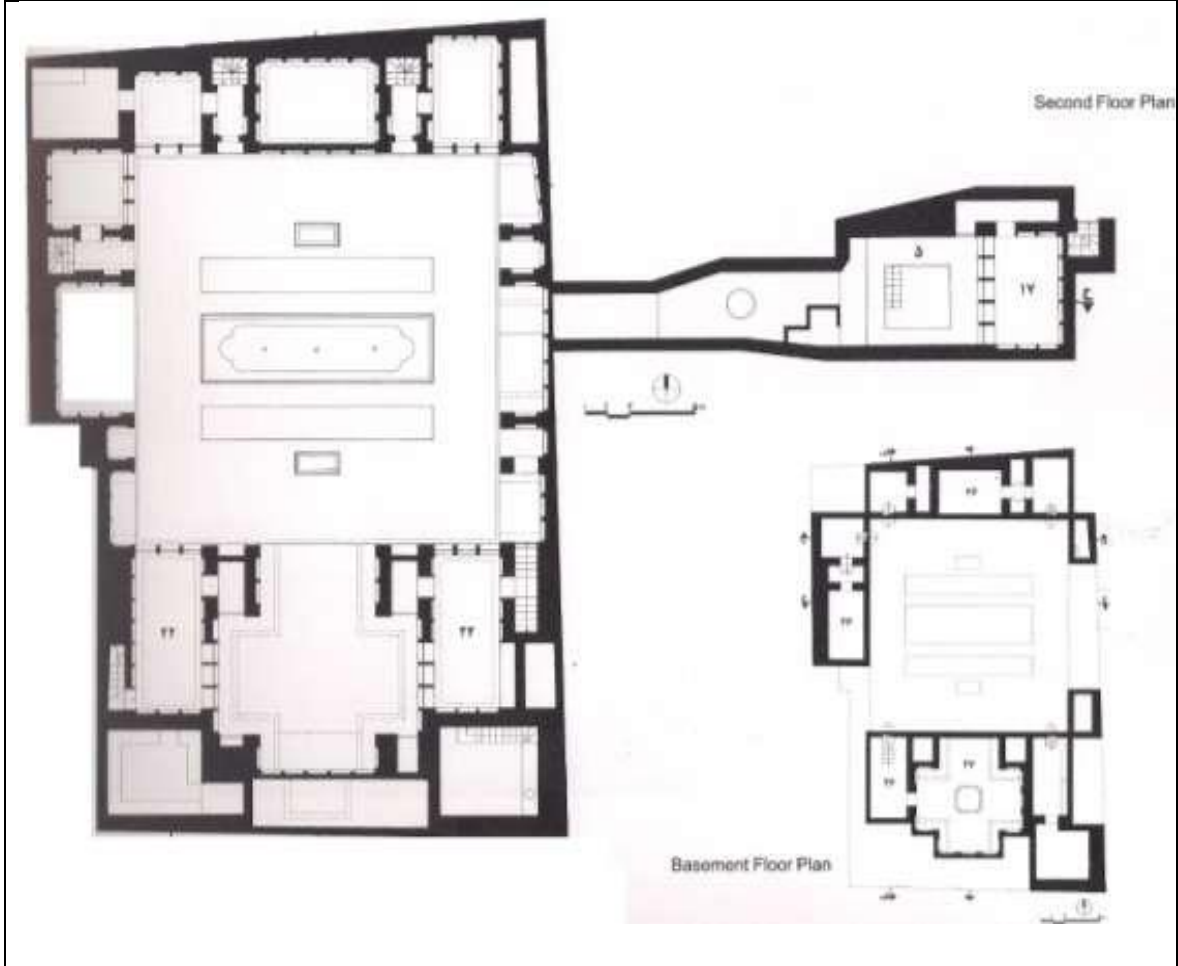
Yerel mimari alanında, geleneksel binalar, mevcut iklim koşullarına duyarlı, hoş ve sürdürülebilir yaşam ortamları yaratmak için özlü modeller olarak hizmet vermektedir. Bu endişelerin çoğu, farklı iklimlerdeki yerel yapılara özgü mimari tasarımların geriye dönük olarak incelenmesi ve araştırılmasıyla giderilebilir. Geleneksel mimari tasarımda, güneş ışığından gölge sağlanması ve güneş enerjisinin dahil edilmesi son derece önemlidir. Buna karşılık, pasif soğutma ve ısıtma teknikleri geleneksel evlerde, özellikle de kurak ve sıcak iklimlerde yaygındır. Sonuç olarak, bu taktikler konut içinde konfor sağlamak için tasarım unsurlarını etkilemiştir (Zandi, 2006). İran yerel mimarisi, mekanik ekipmanlardan bağımsız olarak huzurlu mekanlar yaratarak iç mekan tasarımına belirgin bir şekilde yaklaşmaktadır. Bu nedenle, geleneksel binalar, çatı, tavan arası ve duvarlar için uygun malzemelerin dikkatli bir şekilde seçilmesinin yanı sıra, rüzgar perdeleri, merkezi avlular, bodrum katları, yarı açık alanlar ve yeterli sayıda pencereyi bir araya getirerek iç konforu sağlar. Zandi (2006).

4.1.1. Yezd bölgesindeki yerel kerpiç mimari

Yezd, İran'ın orta bölgesinde yer almaktadır. Bölge, Kavir çölünün karakteristik özelliği olan sıcak ve kurak bir ortamla tanımlanmaktadır. Yezd'in kerpiç yapılarının yerel mimarisi, bölgenin kuru ortamına doğrudan tepki olarak bin yıl boyunca gelişmiştir (Jones, 2017). Her konut, bir yüzme havuzu ve bitişindeki bitkileri içeren merkezi bir avluya doğru yönlendirilmiştir. Bu bahçeler, konut alanları için merkezi bir özellik olarak işlev görmektedir. Avlu genellikle kerpiç kemerlerle çevrili olup, yüksek ve sağlam toprak duvarlar güvenliği, inzivayı, güneşten ve kavurucu esintilerden korunmayı sağlamaktadır. Bu sokağın ana giriş noktasından erişilebilen tek bir girişi vardır (Memarian, G, 1988.) Yezd'in geleneksel kerpiç binaları, avluyu çevreleyen ve her mevsim kullanıma uygun olan oturma odalarının düzenlenmesi nedeniyle genellikle yıl boyunca konut olarak tanımlanır (Noghsan-Mohammadi, M.R., 2001). Yezd yapılarında kerpicing yanı sıra pişmiş

tuğla, ahşap elemanlar, yer karoları, alçı, kil sıva ve kil ile saman karışımı gibi çeşitli yapı malzemelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Konutların yapımında kullanılan malzemeler, önemli kerpiç ve çamur çatılar ve duvarlar da dahil olmak üzere yerel bölgeden temin edilmiştir. Bu malzemelerin göze çarpan bir özelliği, uzun süreler boyunca ısıyı yayma kapasiteleri ve böylece kapasitif yalıtım yoluyla günlük en yüksek sıcaklıkların azaltılmasını kolaylaştırmalarıdır. Ayrıca, kerpiç tuğlaların içindeki saman, gündüz saatlerinde nemi emme ve daha sonra gece saatlerinde iç mekanlara dağıtma kapasitesine sahiptir. (Kesmaei, 2003).

Şekil 4.1. Yazd bölgesindeki geleneksel evlerin planı (Ghasemi, 2005)

Yerel avlular, Yazd bölgesindeki yerel mimarının önemli bir bileşenidir. Her konutta bir avlunun bulunması, bu toplulukların evrimini etkileyen doğal ve kültürel etkileri yansıtmaktadır. Avlunun bir odak noktasına odaklanan tasarımı, günlük faaliyetler için bir

merkez işlevi görür. Avlular, yüksek sıcaklıklarda güneş ışığını engelleme rolleriyle tanınmaktadır. Duvarlar gölge sağlayarak kullanıcılar için hoş bir atmosfer yaratır. Ayrıca, avlu mimarisi yayalarla görsel etkileşimi engellemeyi amaçlayan sağlam bariyerlere sahiptir. Avluda önemli bir havuz ve az miktarda bitki örtüsü bulunmaktadır. Bu özelliklerin entegrasyonu doğal havalandırmayı açıkça desteklemekte ve sakinlere gölge sağlamaktadır. Güneşten korunmanın sağlanması, sakinlerin konforunu korumak için çok önemlidir. Avluların yanındaki alanlar, güneşten korunma ve güneş ışığına maruz kalma yönetmeliklerine uygun olarak düzenlenmiştir. Evin her bir benzersiz yönelimi, belirli bir mevsimdeki en iyi performansı için değerlendirilir. (Forozanmehr, 2008).

Resim 4.1. Geleneksel ev iç görünüşü (Marjaneh Khorsand Mashhadi ,2012)

Dış avlu ve bitişiğindeki odalar, aile reisinin gözetiminde ev sakinlerinin ortak kullanımına ayrılmıştır. Dış avlu, ailenin ürünlerinin ve ticari mallarının depolanması için tahsis edilmiş bir alan olarak hizmet vermiştir (Fakharian, 2015). Ayrıca, dış avlu hanenin erkek üyeleri için bir çalışma alanı ve hanenin ekonomik faaliyetleri için bir alan olarak hizmet vermiştir (Khatib Chahidi, 1997). Hanenin erkek üyeleri, mahrem olmayan erkek misafirlerin ve akraba olmayan kişilerin, ana girişten ziyaretçilerin erişebildiği konutun dış alanında konaklaması ve ağırlanmasıyla görevlendirilmiştir. Bu özel olayda, diğer aile üyeleri rahatsız edilmemiştir. Dış avlu, bir kabul salonu da dahil olmak üzere, çoğunlukla erkek aile üyeleri için sosyal faaliyetler ve toplantılar için tasarlanmıştır.

Misafir genellikle eve ve özel odalara, her biri farklı bir duysal ve fiziksel deneyim sağlayan üç ayrı mekanda gezinerek erişirdi (Kateb Valiankouh, 1998). Koridor, fuayeden geleneksel konutların avlusuna dolaylı bir kanal görevi görmüştür. Bu düzenlenmiş yolu yaratmanın temel amacı, içerideki en mahrem alanın gizliliğini korurken, dışarıdan görülmesine izin vermektir (Kateb-e-Valiankouh, 1998). Ön kapının aralık olmasına rağmen, evin en تنها alanı sokaktan görünür bir şekilde gizlenmeye devam etmiştir. Geleneksel İran evinin tasarımı, sokağa bakan pencerelerin olmaması ve kıvrımlı girişi sayesinde dış çevre ile düzenli bir etkileşimi kolaylaştırmıştır (Madanipour, 1998).

Rüzgâr siperi, bu bölgedeki yerel mimarinin benzersiz bir unsurudur. Rüzgâr siperinin çatıdan yüksekliği 2 ila 9 metre arasında değişmektedir. Rüzgar perdelerinin yüksekliği ve miktarı rüzgar hızını doğrudan etkileyerek doğal havalandırmayı ve yaşam ortamının konforunu etkiler. Her konut, yarı açık alanların varlığı ile ayırt edilir. Yarı açık alanlardan biri salon olarak belirlenmiştir ve rüzgar perdesinin çıkışının hemen altında yer almaktadır. Bu avlu, konut sakinlerinin yaşaması için en ılıman alan olan avlunun güney bölümünde yer almaktadır. Rüzgâr siperi ve yarı açık alan, mekânın dikkat çeken iki özelliğidir.

Resim 4.2. Rüzgar kulesi ve yarı açık alan (Marjaneh Khorsand Mashhadi ,2012)

Bodrum katı, bu bölgedeki yerel binalar bağlamında yaratıcı bir tasarıma örnek teşkil etmektedir. Bodrum katı, hem ışık hem de hava akışı sağlayan açıklıklarla avludan altı metre yükseltilmiştir. Kiler olarak etiketlenen yapıda, yeraltı su sistemine bağlı küçük bir havuz bulunmaktadır. Kuşkusuz bodrum katı, özellikle sıcak aylarda konutun en keyifli

bölümüdür. Bu alan, sıcak havalarda gıda depolama ve rekreasyon faaliyetleri için idealdir. (Forozanmehr, 2008).

Düz ve kubbeli çatıların yan yana gelmesi, özellikle yüksek ortam sıcaklıkları bağlamında, gece saatlerinde en uygun uyku ortamını oluşturur. Kubbeli çatılar, kum fırtınalarına karşı koruma sağlamalarının yanı sıra güneş ışığının emilimini ve bunun sonucunda birbirleri üzerindeki gölgelenmeyi azaltma kapasiteleriyle de dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, Yezd'in yerel mimarisi sürdürülebilir yaşam alanları için ilgi çekici bir örnek teşkil etmektedir.

Yarı açık alanlar tamamlayıcı soğutma alanları olarak hizmet vermektedir. Bu alanlar avlunun güney bölümünde yer almakta ve güneş ışığından korunmaları için bir kemerle korunmaktadır. Bu ortamda, güneş ışığından korunmak tasarımcılar için çok önemlidir. Önerilen çözüm, bir kemerle korunan yarı açık bir alandı. Bu kurum, kullanıcılara gece boyunca güneş ışığından etkilenmeden dinlenme şansı veriyor. Ayrıca, avlu her iki bölgede de akşamları sulandığından, sıcak günlerde gece boyunca dinlenmek için uygun bir mekan haline geliyor.

Yezd kentindeki su kıtlığı nedeniyle geleneksel konutların çoğunda banyo bulunmuyordu. Bazı önemli konaklarda tuvaletler yapıların içinde yer alıyordu. Sonuç olarak, kent sakinlerinin çoğu şehir merkezinde bulunan umumi tuvaletleri kullanmayı tercih etmiştir. Girişe bir tuvalet yerleştirilmiş ve böylece ana kanalizasyon bertaraf tesislerine doğrudan erişim sağlanmıştır. Mutfakların avlunun kuzey tarafına, kışlık alana bitişik olarak yerleştirilmesi, termal bir yükseltici işlevi görmektedir.

4.2. Kadim Türkistan

Bu çalışmada yaygın literatürde Orta Asya diye geçen bölge tarihi açıdan tutarlılık göstermek adına Kadim Türkistan ifadesi ile birlikte kullanılmıştır. Kadim Türkistan'ın geleneksel mimarisinin ayırt edici özelliklerinden biri de yerel malzemelerin kullanılmasıdır. Birçok durumda, bu malzemeler bölgenin zorlu çevre koşullarına dayanma kapasiteleri ve dayanıklılıkları nedeniyle seçilmiştir. Buna örnek olarak kil, kum ve sudan oluşan güneşte kurutulmuş bir tuğla türü olan kerpiç kullanımı gösterilebilir. Kerpiç, Kadim Türkistan

coğrafyasında binlerce yıldır kullanılmaktadır ve tercih edilen bir seçenek olmaya devam etmektedir.

Orta Asya'da sıklıkla kullanılan bir diğer geleneksel inşaat malzemesi de ahşaptır. Bölgenin bol ormanlık alanları, tarihsel olarak yerel halklara sürdürülebilir ve uyarlanabilir bir kaynak sağlamıştır. Sütunlar, kirişler ve çatı kaplaması gibi unsurları kapsayan yapısal çerçeve ağırlıklı olarak ahşaptan oluşmuştur. Yapıların karmaşıklığını ve estetik çekiciliğini arttırmak için karmaşık bir şekilde oyulmuş ahşap süslemeler ve süsleme özellikleri kullanılmıştır.

Geleneksel Orta Asya inşaat yöntemleri, malzemelerin kullanımıyla bağlantılı olarak dayanıklı yapıların üretiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu alanda kullanılan yaklaşımlardan biri, kerpiç tuğlalarla dolu ahşap veya metal bir iskeletin kullanılmasıdır. “Kerpiç yapı” olarak bilinen bu teknoloji, ahşap veya metal iskeletin kerpiçlerin doğal çökme ve büzülmesine uyum sağlamasına olanak tanıyan bir esneklik derecesi sergiler. Araştırmalar, Orta Asya'daki konutların yüzde 60 ila 80'inin çamurdan inşa edildiğini (Tolganov vd., 2005) ve Orta Asya bozkırlarında kilin (lös) baskın malzeme olduğunu göstermektedir (Gridankina, 1989).

Resim 4.3. Yukarı Zerafşan'da Voru köyünde eyvanlı (sundurmalı) geleneksel konut, (Yukarı Zerafşan, Tacikistan, 2006)

Dış ısının etkilerini hafifletmek amacıyla, duvar kalınlığı artırılırken kapı ve pencerelerin boyutunu küçültmek için önlemler alınmıştır (Osarov, 2022). Zaman içinde bu avluların bir evrim geçirerek konutların birincil cazibe merkezi haline geldiği açıktır. Bu gelişme, daha

sonra konutların mimari gelişimi sırasında bu avluların en üst düzeye çıkarılmasına neden olmuştur.

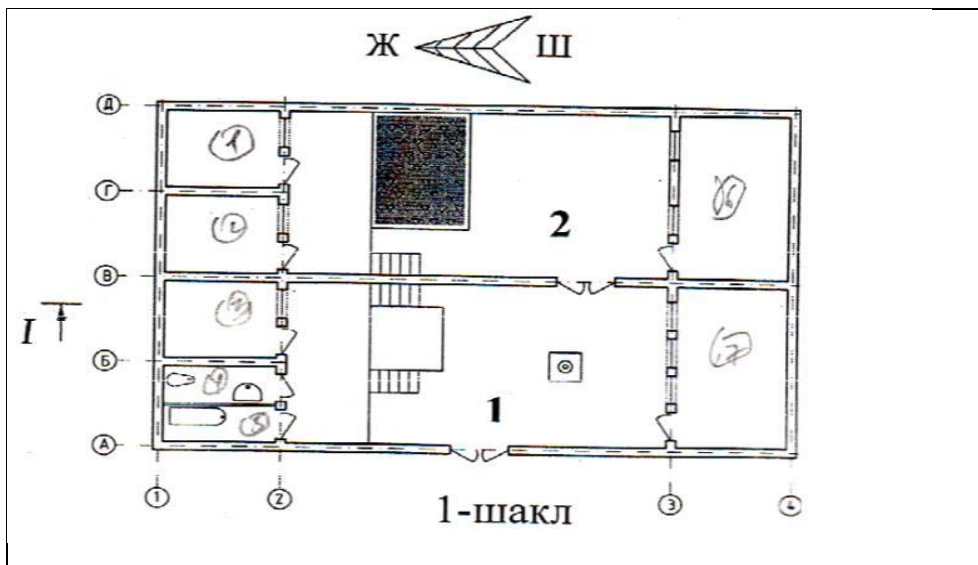
Resim 4.4. Voru köyünde ev avlusu olarak düz toprak çatılar, yukarı Zerafşan, (Tacikistan, 2006)

O döneme ait çok sayıda inşaat mühendisliği projesi, yükseltilmiş dikey havalandırma sistemlerinin sıcak havayı etkili bir şekilde dağıtarak konutların iç mekanlarının 40 santigrat dereceye ulaşan sıcaklıklarda bile konforunu korumasını sağladığını keşfetti. Yazlık odaların dikey havalandırması, birinci kattaki uzun, kapalı koridorlar ve ortak havalandırma sistemlerini birbirine bağlayan, koridordaki sıcak havanın merdivene çıkmasını sağlayan ve böylece eşit ısı dağılımını teşvik eden bir merdiven ile kolaylaştırılmıştır (Boimatov vd., 2023). Sonuç olarak, bazı konutlar kerpiç tuğladan inşa edilmiş iç duvarlarını bir kil tabakasıyla kaplamıştır. Bu kil tabakası, duvarlardan geçerken havanın soğumasını kolaylaştırmak ve nem seviyelerini düzenlemeye yardımcı olmak için sık sık su ile buğulanmıştır. Bununla birlikte, yerel olarak tedarik edilen seçenekler genellikle daha uygun maliyetli olduğundan, Özbekistan'daki ekonomik koşullar sıklıkla inşaat malzemelerinin seçimini belirledi. Sonuç olarak, dağlık bölgelerde ağırlıklı olarak taş kullanılmış, ancak ormanlık ortamlarda sıklıkla ahşap kullanılmış ve tuzlu olmayan toprak alanlarında tuğla, pamuk yünü ve diğer yerli inşaat malzemeleri kullanılmıştır (Boimatov ve diğerleri, 2023).

Geleneksel Orta Asya mimarisinde yerel malzemelerin ve inşaat yöntemlerinin kullanılması, bölgenin doğal ve iklimsel çevreleriyle olan derin ilişkisini vurgulamaktadır. Özbekistan'ın il ve ilçeleri, doğal ve meteorolojik koşullarda önemli farklılıklar sergiler. Aynı zamanda,

yerel gelenekler ve ulusal etnografik değerler, etnografyanın tarihsel evriminden etkilenmiştir. Her bölgedeki farklı mimari unsurların ve avluların tasarımı, tarihi, antropolojik, doğal ve iklimsel faktörler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir. Özbek evlerinin mimarisi, belirli iç özelliklerinden bağımsız olarak, uyumlu ve birleşik bir görünüme sahiptir. Bu bulgu, çoğu geleneksel Özbek evinin, konutu dış dünyadan ayıran sağlam bir duvarla karakterize edilen kapalı, monolitik bir mimari komplekse sahip olduğunu göstermektedir. (Fodde, 2009).

Özbek konutlarının mimari tarzı, yerel yapı malzemelerinin ağırlıklı olarak kullanılmasıyla sadeliği ile karakterize edilir. İnşaat için birincil yerli hammaddeler paksha (dövülmüş toprak, sıvalı), kerpiç, kamalar ve sütunlardı. Pişmiş tuğlalar yerel zanaatkâr fırınlarında üretilmiş ve öncelikle medreseler, camiler ve kaplıcalar da dâhil olmak üzere önemli anıtsal yapıların inşasında kullanılmıştır. Çatı ve duvar desteklerinin muhafazasında ahşap kullanımı baskınken, bina yapımında duvar kaplaması için birincil malzeme kırılmış kil olmuştur. Yapıların mimari estetiğini geliştirmek amacıyla dekoratif amaçlı olarak takhmoon (bir araya getirilmiş belirli yamalı tahtalar), nave (depolama için bir niş duvarı), alçı (süslü mermer süsleme) ve alçı ürünlerinin bir kombinasyonu kullanılmıştır. Tarihsel olarak, binaların inşası temel kullanılmadan gerçekleştirilmiştir. Toprak önce düzleştirilir, nemlendirilir ve sıkıştırılır, ardından duvarlar doğrudan toprağın üzerine inşa edilirdi. 19. yüzyılın ortalarına kadar, ev temellerinin varlığı ya hiç yoktu ya da çok azdı.

Şekil 4.2. İmalat ve ticaret için kullanılan dış (1) ve iç (2) avlular (İslamova 2022)

Evin çatısına birbirine dik olarak oturtulan ahşap kirişler yerleştirilmiş, bunların üzerine “wasas” olarak bilinen dar, sütunlu kirişler monte edilerek hafif eğimli bir çatı elde edilmiştir. Saz, kirişlerin üzerine daha sonra toprakla birleştirilen bir saman yatağı tabakasının uygulanmasıyla oluşturulmuştur. Kar ve yağmur akışını yönlendirmek için ahşap ya da kilden inşa edilen kanallar kullanılmıştır. Çatının sazları yıllık olarak değiştiriliyor, bu da genel giderlere ve ek işlere yol açıyordu.

Antik çağlardan bu yana, Buhara ve Harezmi de dahil olmak üzere birçok tarihi kentte avlular ve konutların birlikte inşa edildiği açıktır. iç avlular ve dış avlular (Osarov, 2022). Bu avlular sıklıkla ailelerin ticaret platformları kurdukları mekânlar olarak kullanılmıştır. İç avlular öncelikli olarak hanenin kadın üyeleri tarafından üretim faaliyetleri için kullanılmış, mallar daha sonra ailenin erkek üyeleri tarafından satılmak üzere dış avlulara aktarılmıştır. Avluları çevreleyen odalar ağırlıklı olarak kuzeye ve güneye bakan manzaralara sahip olacak şekilde inşa edilmiştir. Evin kuzey yarısı yüksek bir temel üzerine inşa edilirken, güney tarafı daha alçak bir platform üzerine inşa edilmiştir. Üst platformların yazlık konutlar olarak işlev gördüğü açıktır ve bu hipotez açık pencerelerin varlığıyla desteklenmektedir.

Resim 4.5. Avlulu geleneksel özbek konutu. İç duvarlar kil tabakalı kerpiç tuğlalardan inşa edilmiştir

Kapıların genellikle yüksekte konumlandırıldığı ve birincil amacın hâkim rüzgârlardan yararlanmak ve böylece havalandırmayı optimize etmek olduğu açıktır. Kapılar, hakim esintilerden faydalanmak ve havalandırmayı optimize etmek amacıyla genellikle yüksek bir konuma yerleştirilmiştir. Kışlık evler olarak belirlenen alt platformlar, konutların güney tarafında yer almakta olup, yalıtımı artırmak ve ısıyı odalar içinde tutmak için daha kalın duvarlar ve daha az pencere ile inşa edilmiştir. Avluya yakın konumlandırılmaları, gündüz

saatlerinde güneş ısısının etkili bir şekilde yakalanmasını ve tutulmasını sağlayan stratejik bir tasarım tercihiydi. Bu durum, konut sakinlerinin mevsime göre iki konut arasında geçiş yapabilmesini sağlayarak yıl boyunca konforu garanti altına almıştır (Osarov, 2022).

Resim 4.6. Kurgantepa mahallesinin görünümü, Gijduvon bölgesi

İklim değişikliğiyle ilgili önlemlere yanıt olarak, dış etkenlerden korunmak için mimari tasarımlar ve konut düzenleri geliştirilmiştir. Sıcaklıkların daha düşük olduğu kış aylarında avlu kapatılmakta, böylece binaların ısıyı muhafaza etmesi ve kil duvarların kuru kalması sağlanmaktadır (Osarov, 2022). Buna karşılık, yaz aylarında, sirkülasyonu optimize etmek ve ısıyı dağıtmak için yazlık konutlardaki pencereler açılır. Zengin bir tarihi öneme sahip olan Taşkent, bir zamanlar Asya'yı boydan boya kat eden ve bir yandan Çin ile Hindistan, diğer yandan Orta Doğu ile Avrupa arasında bağlantı kuran bir ticaret yolları ağı olan İpek Yolu'nun yakınında yer alıyordu.

Resim 4.7. Khiva apartmaninin dış cephesi

4.3. Faryab'ın Geleneksel Konut Örüntüsü

Bu alt başlık altında karşılaştırmalı çalışmadan gelen bulgular ile Faryab'daki konutlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar bir tabloda gösterilmiştir. Ardından da bölgedeki kerpiç konutlarla ilgili yapı elemanı düzeyinde alt başlıklarla konu detaylandırılmıştır.

Çizlege 4.1. Konutlarla ilgili karşılaştırmalı çalışma tablosu

	Yezd	Türkistan	Faryab
Temel	Taş	Taş	Kerpiç
Duvarlar	Kerpiç	Kerpiç	Kerpiç
Cephe	Kerpiç	Kerpiç	Kerpiç
Üst Örtü	Ahşap	Ahşap	Ahşap
Katiba	Ahşap	Ahşap	Ahşap
Kapı Pencere	Ahşap	Ahşap	Ahşap
Islak Hacim	Yok	Var	Var
Ahır	Yok	Var	Var

4.3.1. Temel

Kerpiç evlerin temelleri hatırı sayılır kalınlıklarıyla öne çıkar. Kerpiç ev temellerinin kalınlığı, bu eski konutların yapısal bütünlüğünü ve dayanıklılığını korumak için hayati önem taşımaktadır. Daha kalın temellerin sağladığı ağırlık dağılımı ve stabilite, birçok iklimde önemli olan nem penetrasyonu ve ısı değişimlerine karşı koruma için çok önemlidir. Faryab kentinin bazı bölgelerinde bireyler, daha sağlam olduğu söylenen temeller oluşturmak için kireç ve toprak karışımı kullanmaktadır. Bu tekniğin uygulanmasının, toprağın yük taşıma kapasitesinin artırılması yoluyla yapıların stabilitesi ve dayanıklılığı üzerinde faydalı bir etkiye sahip olduğu kanıtlanmıştır. İnşaat profesyonelleri tarafından kireç kullanımı, temellerinin dayanıklılığını sağlayarak zaman içinde çevresel koşulların kaçınılmaz etkilerine karşı dirençli olmalarını garanti eder.

Temel zemin seviyesinin 50-100 santimetre altında bir derinliğe yerleştirilmiş tir; bu derinlik, stabiliteyi sağlayan ve yukarıdaki yapı için yeterli destek sağlayan bir derinliktir. Bu derinlik aynı zamanda temeli don kabarmasından ve zaman içinde bütünlüğünü tehlikeye

atabilecek diğer çevresel faktörlerden korumaya da hizmet etmektedir. Kerpiç temelin genişliği yaklaşık 60 santimetre ile 90 santimetre arasındadır ve bu genişlik duvarların ve çatının ağırlığını etkili bir şekilde dağıtabilecek sağlam bir tabana izin vermektedir. Kerpiç malzemelerin kullanılması binanın termal kütesine katkıda bulunmakta ve böylece iç mekan sıcaklıklarını düzenleyerek enerji verimliliğini artırmaktadır. Yaklaşık 60 cm'ye kadar yükselen subasman aynı malzeme, genişlik ve yükseklikten oluşur. Bu seviyenin üzerinde kerpiç veya ham tuğla kullanılır.

Resim 4.8. Sürekli temel izi

4.3.2. Duvarlar

Meymene kentinde inşaatlarda kerpiç ve güneşte kurutulmuş ham tuğla ve kullanımı yaygındır. Bu tür binalar için gerekli malzemeler yerel olarak temin edebilmektedir. Bu yöntem yalnızca yerel kaynakları kullanmakla kalmıyor, aynı zamanda aileler evlerini inşa etmek için genellikle birlikte çalıştıklarından topluluk katılımını da teşvik ediyor. Meymene Şehri, dayanıklı yapı malzemeleri oluşturmak için toprak ve suyun karıştırılmasını içeren geleneksel kerpiç duvar yapım sürecini sergiliyor. Bu asırlık teknik sadece bölgenin mimari mirasını yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda inşaatta sürdürülebilir uygulamaların önemini de vurguluyor.

Resim 4.9. Meymene şehrinde kerpiç duvar

Evlerde kullanılan malzemelerin çoğu doğadan temin edilen malzemelerdir. Kerpiç ve ham tuğla, duvarlar için birincil yapı malzemeleri olarak kullanılmaktadır. Ham tuğla ve kerpiçten yapılmış duvarların en önemli özelliği, gün boyunca ısıyı dışarıda depolamaları ve geceleri hava soğuduğunda sıcaklık kaybederek evin içindeki sıcaklığın düzenlenmesine yardımcı olmalarıdır. Bu doğal yalıtım tekniği, sıcaklık dalgalanmalarının aşırı olabildiği Meymene'nın yarı sıcak ikliminde çok önemlidir. İyi uyarlanabilirlik, ekonomi, kolaylık ve hazırlama hızı, bu tür malzemenin olumlu özellikleri arasındadır ve ekonomik sorunlar nedeniyle ülkenin birçok yerinde hala inşaat için kerpiç ve ham tuğla kullanılmaktadır.

Resim 4.10. Meymene şehrinde ham tuğla duvar

Meymene Şehri'nde kerpiç duvar inşa etmek için öncelikle en uygun toprağı seçmek gerekir; bu toprağın kirlenmemiş, kum ve diğer yabancı maddelerden arındırılmış olması gerekir. Toprağın seçilmesinin ardından, işçiler toprağı sulamakta ve ayaklarla birleştirmektedir. Bu sulama ve toprağı birleştirme işlemi iki ila üç gün boyunca devam eder, toprağı suyla karıştırdıktan sonra daha iyi bir uyum için toprak plastikle kaplanır. Toprak istenen kıvama ulaştığında, duvar için dikkatlice sıkıştırılır.

Kerpiç duvarlar söz konusu olduğunda, anahtar toprağın doğal uyumundan yararlanmakta yatar. Bu teknik, toprak kohezyonunun kalitesine bağlı olarak yüksekliği 30-100 cm arasında değişen sağlam duvarların inşasına olanak tanır. Kerpiç duvar yapımı gerçekten de toprak kohezyonunun büyümesine dayanan bir zanaattır. Bu bağ, 70-90 cm uzunluğundaki duvarların tek seferde yükselmesini sağlar. Yeterli toprak kohezyonunun olmaması durumunda, toprak

tek bir döngüde 30 ila 50 santimetre oranında yükselebilir. Bu duvarlar bir yapbozun parçaları gibi bir araya gelerek zamana karşı koyacak kadar sağlam yapılar oluşturur.

Meymene şehrinde kerpiç duvarın geleneksel yapım süreci

Resim 4.11. Duvar macunu elde etmek için toprak hazırlama aşaması

Resim 4.12. Elde edilen kerpiç karışımının duvar yapımı için hazırlanması

Resim 4.13. Duvar inşa etmek için hazırlanmış kerpiçi kullanma

Resim 4.14. Kürek veya (beil) adı verilen teknik bir aletle bir kerpiç duvarın düzleştirilmesi

Resim 4.15. Kerpiç duvar ve onunla doğrudan temas halinde olan dikey mesafe, toprağın yapışkanlığına bağlı olarak 50 cm ila 100 cm arasında değişir

Meymene şehrinde geleneksel ham tuğla yapım süreci

Geleneksel ham tuğla yapım süreci Meymene Faryab'da gerçekleşmektedir. Meymene Faryab'daki geleneksel ham tuğla yapım süreci kültürel miras, zanaatkârlık ve sürdürülebilir uygulamalardan oluşan zengin bir dokuyu bünyesinde barındırıyor. Hammaddelerin özenle seçilmesinden nesiller boyunca aktarılan karmaşık kalıplama tekniklerine kadar bu asırlık yöntem, yerel halkın çevreleri ve kaynaklarıyla olan derin bağını vurgulamaktadır. Zanaatkârların doğal unsurları kullanması sadece sürdürülebilirliğe olan bağlılıklarını göstermekle kalmıyor, aynı zamanda zaman içinde dayanıklı yapı malzemeleri üretme becerilerini de ortaya koyuyor. Dahası, bu zanaatın günlük hayata entegrasyonu, sadece inşaatın ötesindeki öneminin altını çiziyor; Meymene'nin kimliğinin ve ekonomik çerçevesinin hayati bir parçası.

Duvarcılık bileşeni olarak kullanılabilmesi için doğal hammaddelerin kırma işleminden geçirilmesi gerekir. Büyük taşları ve döküntüleri çıkarmak amacıyla malzemeyi uygun tane boyutuna indirmek için taş ayırıcılar ve silindirler de dahil olmak üzere çeşitli cihazlar kullanılır. İnşaat sahası, tuğla üretimi için uygun olan topraktan temizlenir. Tortu başlangıçta elenerek uzaklaştırılır ve homojenleştirilir. Toprağın nem içeriği, toprak karışımındaki istenmeyen bilgilerden etkilenir. Toprak kalitesi farklılık gösterdiğinden, çamur hazırlamak için gerekli su miktarı her yerdeki toprağın türüne bağlıdır. çamur işleyicileri hazırlanan

malzemeyi kürekle karıştırdıktan sonra çıplak ayaklarıyla yoğururlar. Bu işlemin tamamlanması için 30 dakika veya daha fazla süre gerekmektedir. Yoğurulan kıçamur, plastik bir bezle kapatılarak mühürlenir ve kalitesini ve dayanıklılığını artırmak için iki ila üç gün boyunca yerinde bırakılır.

Şekillendirme amacıyla çeşitli boyut ve şekillerde ahşap kalıplara erişilebilir. Meymene da tipik olarak 22x12x6,5 boyutlarında karışık tuğla üretir. Duvarcı, hazırlanan malzemenin bir kısmını kalıp tabanına aktarır. Karışım, kalıplamaya hazırlamak için son kez yoğrulur. Karışımın ahşap kalıplara yapışmasını önlemek için kum veya kül kullanılır. Karışım elle astarlı kalıplara doldurulur ve bittiğinde preslenir. Tuğla düzleştirilir ve gereksiz malzeme kesici aletler kullanılarak kalıptan çıkarılır. Bu, üretim sürecinin geçmişte olduğundan önemli ölçüde daha küçük olduğu anlamına gelir. Kalıp tabanı, Faryab ustalarının günde ortalama 4 500 tuğla üretmesini sağlıyor. Tuğlalar, şekillendirme işleminin ardından belirli bir nem seviyesine kadar kurutuluyor. Bu yaklaşımda doğal kurutma uygulanmaktadır. Melanji kalıptan çıkarmak için kalıplar ters çevrilir. Üretildikten sonra nesneler sıkıştırılır ve sertleşmeleri için zemine bırakılır. Kurutma, karışım aşamasında enjekte edilen suyun çıkarılması işlemidir. Bu teknik güneşte kurutma işlemine dayanır. Yaz aylarında Faryab'da üretilen tuğlalar iki gün içinde kurutulur. Faryab'da tuğla üretim süreci sonbaharın sonlarında gerçekleştirilir. Faryab'da tuğla yapım süreci sıcak mevsim boyunca altı ila yedi ay sürer. Yerde kuruyan tuğlalar, iki ila üç gün sonra kafes sistemi olarak bilinen kendine özgü bir yöntem kullanılarak kaldırılır ve yeniden şekillendirilir. Tuğlalar kırılarak katmanlar arasında boşluklar oluşturuluyor ve bu da kurutma işlemine olanak sağlıyor.

Resim 4.16. Tuğla hazırlamak için toprak hazırlama aşaması

Resim 4.17. Toprak hazırlama aşaması ve toprağın yapışması için 2 ila 3 gün bekletilmesi

Resim 4.18. Genellikle 26, 12 ve 6,5 santimetre kalıp boyutuna sahip olan bir tuğla yapım kalıbında hazırlanmış toprağın kullanılması işlemi

Resim 4.19. Hazırlanan tuğlaların güneş altında kurutulma aşaması üç ila dört gün veya bir hafta sürer

4.3.3. Cephe

Cepheler ve yüzeyler için kullanılan malzemeler sıva ve simgol. Bu doğal malzemeler sadece yalıtım sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda çevreyle uyumlu bir şekilde harmanlanor. Meymene'nin mimarisi, dayanıklı yapılar oluşturmak için öncelikle kerpiç kullanarak sürdürülebilir malzemelerin ve tasarımda uyarlanabilirliğin düşünceli entegrasyonunun bir kanıtıdır.

Meymene Şehri kerpi cephelerin pürüzsüzlüğünü sağlamak için iki farklı yöntem kullanmaktadır. Birinci yöntem geleneksel Kahgil tekniği, ikincisi ise daha yaygın olarak kullanılan çimento kaplı cephe tekniğidir. Her iki yöntem de bu eşsiz yapıların mimari bütünlüğünün ve görünümünün korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu düzeltme yöntemlerinde ayrıntılara gösterilen titizlik ve ustalık, kerpiç evlerin estetik çekiciliğini artırmakta ve Manimana Şehri'nin zengin kültürel mirasına katkıda bulunmaktadır. Bu teknikler birbirini takip eden nesiller boyunca sürdürüldüğünden, sakinlerinin miraslarını ve

gelecek nesillere bırakacakları mirası koruma konusundaki sarsılmaz kararlılıklarının bir kanıt niteliğ.

Resim.4.20. Meymene kentinde yıllar içinde çeşitli kaplamalarla kaplanmış bir kerpiç evin cephe detayı

Bu seçimler sadece binaların estetik çekiciliğine katkıda bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda kavurucu yaz günlerinde serin kalan davetkar bir ortam yaratıyor. Bu evlerin dikkatli bir şekilde yönlendirilmesi ve tasarlanması, yıl boyunca doğal ışığın tadını çıkarmalarını ve aydınlatma ile enerji verimliliğini dengelemelerini sağlar. Çeşitli iklimsel zorluklara etkin bir şekilde yanıt veren Meymene'nin mimarisi, işlevsellik ve konforun uyumlu bir karışımını örnekleyerek, sürdürülebilirlik ve yaşanabilirliğe odaklanan gelecekteki mimari uygulamalar için merkezi bir husus haline getiriyor.

Kerpiç bir evin dış cephesinde kum ve çimentonun harç karışımı, geleneksel yapı uygulamalarını örneklemekte ve dayanıklı yapılar oluşturmak için malzemelerin

uyarlanabilirliğini vurgulamaktadır. Bu kombinasyon, duvarların sağlamlığını korumasını sağlarken, çevreyle uyumlu, estetik açıdan hoş bir görünüm sunmaktadır.

Meymene şehrinde kerpiç ve kil tuğla karışımı üretim süreci

Resim 4.21. Kerpiç bir binanın dış cephesini kaplamak için kum ve çimento karışımı

Resim 4.22. Kerpiç evin tüm cephesinin kerpiç cephe üzerine çimento yapıştırılması için metal ağ ile kaplanması

Resim 4.23. Tuğla cephenin işçi tarafından çimentolanması aşaması

4.3.4. Üst örtü

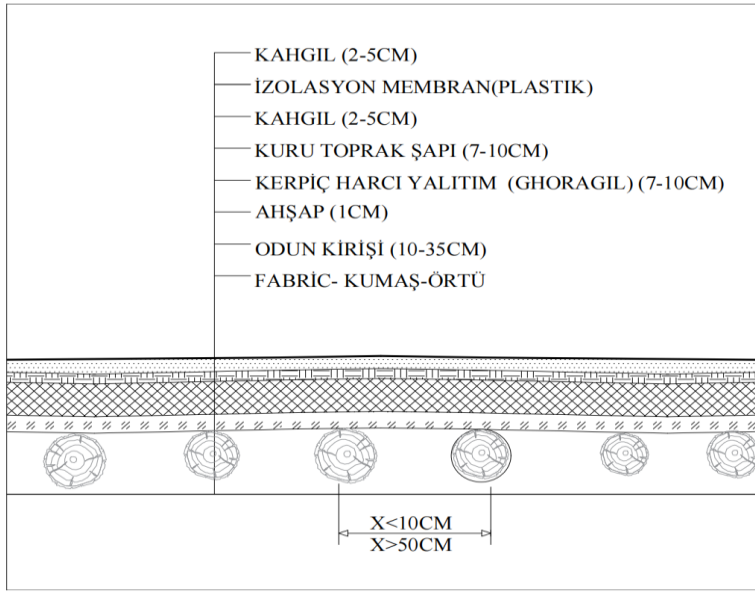
Çatılar düz olup, khagil ve saman karışımından inşa edilmiştir, bu da etkili yağmur suyu toplanmasına ve akşamları sosyal toplantılar için bir alan sağlanmasına olanak tanır. Bu tasarım sadece yapı malzemelerinin kullanımını en üst düzeye çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda düz çatılar sakinlerin uzun bir günün ardından bir araya gelmeleri için ortak alanlar olarak hizmet verdiğinden topluluk etkileşimini de teşvik ediyor. Bu tür mimari özellikler, bölgenin kendine özgü çevresel zorluklarına uyum sağlamada yerel geleneklerin yaratıcılığını yansıtmaktadır. Khagil ve saman karışımı binaların tasarımı, yalnızca pratik ihtiyaçlara cevap vermekle kalmayıp aynı zamanda toplulukların sosyal dokusunu da zenginleştiren dikkate değer bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 4.24. Meymene kentindeki kerpiç konutlarda düz çatılar

Çatı yapısı, 10 ila 50 cm aralıklarla yerleştirilmiş ve yük taşıyıcı bölüm görevi gören ve üst ağırlık taşıyıcı duvara dayanan ahşap kirişlerden oluşur. Bu kirişler genel yapıyı destekler ve çatıya stabilite sağlar. Kirişlerin aralıkları, yükün yapı boyunca eşit şekilde dağıtılmasında önemli bir rol oynar. Ahşap kirişlerin çapı 10 ila 30 cm'dir. Bu boyutlar, ağırlığın çatı boyunca eşit şekilde dağıtılması ve yapının çökme veya çökme riskini en aza indirmek için idealdir.

Ahşap kirişlerin kaplanması için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlar arasında, boşlukları kapatmak için ahşap kirişlerin üzerine küçük ağaç dallarının, ahşap tahtaların veya bezlerin yerleştirilmesi ya da yakın yerleştirilmiş kirişler söz konusu olduğunda yöntemin tamamının kullanılması yer almaktadır. Özbekçe'de damın üzerinde yer alan toprak tabakasına “ghoragil” denir. Bu malzeme toprak oranı yüksek suyla karıştırılmış sert balçıktan oluşmaktadır. Ghoragilden oluşan 10cm'lik toprak tabaka, dalların üzerine atılarak, tabaka oluşturulur. Ghoragil toprağın çatının üstünde kuruması biraz zaman alır. kuruduktan sonra, üzerine 7 ila 10 cm'lik bir toprak veya yanmış malzeme tabakası yerleştirildikten sonra beklemeden, toprağın üzerine 2,5 cm'lik bir khagil tabakası yerleştirilir. khagil kuruduktan sonra, nem izolasyonu yalıtımı için bir plastik tabakası kullanılır ve tekrar khagil üstüne yerleştirilir. Faryab'ın bazı bölgelerinde, çatıda bitki büyümesini önlemek için çatıya tuz serpilir. Kerpiç evlerin çatıları, hava koşullarından korunmak ve çatının güvenli kalmasını ve çeşitli dış kuvvetlere dayanabilmesini sağlamak için sürekli bakım gerektirir.

Şekil 4.3. Faryab'da kerpiç çatının genel detayları

Çatı ağırlığının iyi yapılandırılmış bir metodoloji ile etkin bir şekilde yönetilmesi, çatı sistemlerinin bütünlüğünün ve uzun ömürlülüğünün korunması için esastır. Mülk sahipleri, yağmur suyuna karşı plastik örtü kullanımı gibi yıllık koruyucu önlemleri uygulayarak nemden kaynaklanan hasarı önemli ölçüde azaltabilir. Kahgil veya toprak tabakasının 2 ila 3 santimetre derinliğe kadar eklenmesi sadece ağırlığın sabit kalmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda çatı kütlelerinin yavaşça yükselmesini teşvik ederek yükün zaman içinde daha eşit bir şekilde dağılmasını sağlar. Bu uygulama, çatı kütlelerinin zaman içinde kademeli olarak artmasına katkıda bulunur. Bu amaçla, çatı katmanlarının 2 ila 3 yıllık aralıklarla kaldırılması gelenekseldir. Bu süreç, çevresel sorunları ele alabilen sağlam bir yapı oluşturur. Bu uygulamalar birlikte, çatıları koruyan ve kullanım ömürleri boyunca performanslarını optimize eden kapsamlı bir yaklaşım oluşturur.

Çizge 4.2. Üst örtünün mevsimlik bakım döngüsü

Mevsim	İşlem
Kış	Naylon serimi
Bahar	Çatıda tuz uygulaması
Yaz	Kahgil serimi
Güz	Balçık tamiri

Çatı örtüsü için kahgil üretiminde kullanılan geleneksel teknik

Resim 4.25. Kahgil hazırlamak için toprağın saman ve su ile karıştırılması aşaması

Resim 4.26. İki gün bekletildikten sonra bu iki gün boyunca karıştırılarak Kahgil hazırlanır

Resim 4.27. Çatıda ısı yalıtımı için plastik bir tabaka kullanılması ve yıl boyunca nem yalıtımı için plastiğin üstünde saman kullanılması

Resim 4.28. Çatıda sıva malası ile saçak düzeltme işlemi genellikle 2,5 cm ile 5 cm arasında bir kalınlıkta yapılır

Yağmur suyunun toplanmasını kolaylaştıran bu yapılar, sürdürülebilir kaynak yönetimi sağlarken aynı zamanda sosyal buluşmalar için davetkâr alanlar yaratıyor. Malzemelerin yenilikçi kullanımı, faydayı en üst düzeye çıkararak yerel gelenekler ve uygulamalarla uyumlu, uygun maliyetli bir inşaata olanak tanır. Kerpiç evlerde, kerpiç çatıların bölgenin iklim değişkenliğine karşı dayanıklılığını artırmak için, bölge sakinleri yıl boyunca çatıları plastik ve samanla örtme uygulamasını hayata geçiriyor. Bu yöntem sadece yalıtım sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda yağmur mevsiminde su hasarını önlemeye de yardımcı oluyor. Ayrıca, sıcak aylarda güneş ışığını yansıtarak daha dengeli bir iç mekan sıcaklığına katkıda bulunuyor. Konut sakinleri plastik ve saman kullanarak hem aşırı ısıya hem de neme karşı etkili bir koruyucu bariyer oluşturarak çatılarının uzun ömürlü olmasını sağlarlar. Bu proaktif yaklaşım sonuçta yıl boyunca daha konforlu bir yaşam ortamı sağlar.

Resim 4.29. Meymene kentindeki kerpiç evlerde yağmur suyu toplama sistemi (çörten)

4.3.5. Katiba

Ağırlık taşıyan duvar, kendisini yağmurdan korumak için yalnızca ahşap bir kiriş olan katibayı kullanır. Her durumda, yağmur suyu kerpiç duvara zarar verirse, katiba halter sistemini koruyacaktır. Halter sistemleri uygulayan yapılardaki ağırlık taşıyan duvarlar, Katiba veya Yağmur Koruma Kirişinin entegrasyonundan büyük ölçüde yararlanır. Bu duvarların üzerine stratejik olarak yerleştirilerek, Katiba yağmur suyunun sızmasını ve hem duvarın kendisine hem de halter sisteminin genel bütünlüğüne potansiyel hasar vermesini etkili bir şekilde önler. Bu düşünceli tasarım, kerpiç duvarların dayanıklılığını korur ve önemli mimari unsurların uzun ömürlülüğünü artırarak bunların zamanla sağlam ve işlevsel kalmasını sağlar. Sonuç olarak, Katiba, yenilikçi çözümlerin yapısal dayanıklılığı korurken çevresel zorlukları nasıl ele alabileceğinin bir örneğidir.

Resim 4.30. Meymene şehrindeki kerpiç evin katiba'sı

4.3.6. Kapı pencere

Meymene kentinin mimari tarzı ahşap kapılarla ve ahşap pencerelere tasvir edilmiştir. Ahşap kapıları, bölgenin zengin kültürel mirasının ve mimari becerisinin bir kanıtıdır. Basit yapı tarzları yerel zanaatkârların sanatını sergiler ve yüzyıllar boyunca şehri şekillendiren tarihi

etkileri yansıtır. Her bir kapı, nesilden nesile aktarılan becerilerin bir kanıtı olarak duruyor ve daha önce gelenlerin seslerini yankılıyor. Bu şekilde insanları evlere ve işyerlerine davet ederek Meymene'nin kültürel mirasının zengin dokusunu gelecek nesillerin de yaşaması için koruyor.

Meymene şehir kapıları yalnızca işlevsel girişler olarak değil, aynı zamanda şehrin kültürel kimliğini yansıtan önemli mimari özellikler olarak da hizmet vermektedir. Odanın kapıları 1 metre genişliğinde ve 2,2 metre yüksekliğinde, tipik olarak tek kanatlıdır ve hoş ama işlevsel bir erişim noktası sağlar. Buna karşılık, 1,5 metre genişliğinde ve 2,2 metre yüksekliğinde olan ve iki açık kanatla donatılmış daha geniş iç oda kapısı, ihtişam ve açıklık hissi uyandırır. Kapı boyutundaki bu ikilik, Meymene'nin canlı kentsel peyzajında farklı ihtiyaçları karşılayan tasarımın çok yönlülüğünü vurgulamaktadır. Meymene'nin yerel mimarisinin manzarası, yalnızca kapılar için temel bir malzeme olarak değil, aynı zamanda bölgenin özünü somutlaştıran kilit bir unsur olarak da hizmet veren ahşabın önemli özelliklerinin bir kanıtıdır. Doğal dayanıklılığı yapıların zamana meydan okumasını sağlarken, sıcaklığı da rahatlık ve evsellik hissi aşıyor. Sonuç olarak, Meymene'nin mimarisinde ahşap kullanımı, insan yerleşimi ve doğa arasında uyumlu bir karışım yaratıyor.

Resim 4.31. Birinci Ev Ahşap kapısı

Resim 4.32. İkinci ev Ahşap kapısı

Maimneh'deki çift camlı ahşap pencereler bol miktarda doğal ışık ve havalandırma sağlar. Tasarımları kapılardan esinlenmiştir ve odanın bütünlük hissini artırırken iç ve dış mekanlar arasında kusursuz bir geçiş sağlar. 7-10 cm kalınlığında ve 150 cm genişliğindeki pencereler iki amaca hizmet eder: açıklıkları çerçeveler ve estetiği artırır ve genişlikleri sayesinde genel tasarıma zarafet katar, mekanın dengeli oranlarına katkıda bulunur ve minimalist estetiği daha da vurgular.

Meymene'nin özgün ahşap pencereleri mimari çekiciliği önemli ölçüde artırıyor ve hem estetik hem de işlevsel açıdan faydalıdır. Genellikle 1,5 metre genişliğinde ve 1,5 metre yüksekliğinde olan bu büyük pencereler, evlere bol miktarda doğal ışık ve havalandırma sağlayarak, evlerde hoş bir atmosfer yaratır. Yerden 50 cm ile 1 m arasında stratejik bir şekilde yerleştirilen bu pencereler, pencerenin iç kısmını bir niş olarak kullanarak yaşam alanlarıyla kusursuz bir şekilde bütünleşiyor ve özgün bir tasarım ögesi sunuyor.

Pencerelerin genişliği üç eşit parçaya bölünmüş olup, pencerenin iki yanı açılır pencere olarak kullanılmıştır.

Resim 4.33. Birinci ev ahşap pencere

Resim 4.34. Altıncı ev ahşap pencere

4.4. Meymene Kerpiç Evlerin Isıtma Sistemi

Genel olarak, kerpiç evler inşa etmek için kullanılan malzemeler yüksek kalitededir ve bu da ısıtma ve soğutma gibi doğal dalgalanmalara dayanmalarını sağlar. Kerpiç evlerin kalıcı çekiciliği yalnızca özgün estetiklerinde değil, aynı zamanda olağanüstü dayanıklılıklarında ve sürdürülebilirliklerinde de yatmaktadır. Yüksek kaliteli malzemelerden inşa edilen bu evler, değişen çevre koşullarının zorluklarına dayanacak şekilde tasarlanmıştır ve ısıtma ve soğutmanın dalgalanmalarına etkili bir şekilde direnir. Bu istikrarlı iç mekan iklimini koruma yeteneği, enerji verimliliğine ve konforuna katkıda bulunarak, hem güzellik hem de işlevsellik arayan ev sahipleri için pratik bir seçim haline getirir. Sürdürülebilir inşaat uygulamalarını keşfetmeye devam ederken, kerpiç evlerin zamansız nitelikleri geleneğin modern ihtiyaçlarla uyumlu bir şekilde bir arada var olabileceğini hatırlatarak gelecekteki mimari yenilikler için bir plan sunmaktadır.

Resim 4.35. Kerpiç bir evin odasındaki ahşap sandalye

Meymene şehrinde, kışın kerpiç evleri ısıtmak için, tüm aile üyelerinin birlikte uyuduğu oda olan oturma odasının ortasına bir Sandali yerleştirilir. Sandali'nin üzerine en az altı aile bireyini örtebilecek büyüklükte bir yorgan örtü olarak yerleştirilir ve ardından insanlar sandali'nin altına elektrikli bir ısıtıcı koyarak etrafına otururlardı. Geçmişte, Meymene'deki kerpiç evlerde, evi ısıtmak için odanın ortasına ateş çukuru için 50 cm x 70 cm boyutlarında ve 40 ila 60 cm derinliğinde bir delik oluşturulurdu, sandali bunun üzerine yerleştirilirdi ve insanlar delikte ateş yakıp sandali'nin etrafına otururlardı. Günümüzde, çoğu yerde odayı ısıtmak için elektrikli ısıtıcılar kullanılmaktadır.

Resim 4.36. Tuğla bir evde sandalye ile geleneksel ısıtma sistemi

4.5. Evin Yönü

Kerpiç yapıların yönlendirilmesi yerel tasarımın temel bir yönüdür. Bu ilke, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli koşullara bağlıdır;

- Güneşin konumu ve radyasyon yönü. Bölgesel iklim, doğal havalandırma ve aydınlatmayı geliştirmek için mimari tasarımı etkiler.
- Çeşitli rüzgar yönleri. Mimarlar ve inşaatçılar, soğutma ve konfor için hakim esintiden yararlanmak üzere yapıları dikkatle yönlendirdiklerinden, çeşitli rüzgar yönleri yerel mimarinin tasarımını önemli ölçüde etkiler.
- Arazinin durumu ve binaya erişilebilirlik, değerlendirilmesi gereken kritik hususlardır. Geleneksel konutların çoğunda kuzey-güney eksenini yapının ana eksenini oluşturur; ana yaşam alanları avlunun kuzey ve güneyinde, yardımcı odalar ise doğu ve batıda konumlandırılır. Bu yönelim, doğal ışık ve hava akışını optimize ederek yıl boyunca uygun yaşam koşullarını teşvik etmektedir.
- Orta avlu, konutun mekânsal organizasyonunda çok önemli bir bileşendir. Geleneksel bir konutta, her alan avluyu çevreleyecek ve avluya bir bakış sağlayacak şekilde tasarlanır. Geleneksel mimar avluyu göksel düzene ve güneşin gündüz ve gece ilerleyişine göre oluşturmuştur.

5. KERPIÇ MALZEMENİN BOZULMA VE BAKIM SORUNLARI

5.1. Malzemenin Yapısal Özellikleri İle Bozulma Ve Bakım Sorunları

Kerpiç tuğla, sıkıştırılmış toprak ile lifli katkıların (saman, keçi kılı vb.) basit kalıplar (analı kızlı) içinde şekillendirilmesiyle üretilen, düşük gömülü enerjiye sahip bir yapı malzemesidir. Gözenekli mikro-yapısı yüksek ısı depolama kapasitesi ve nefes alabilirlik sağlarken; üretim sürecinin düşük teknoloji gerektirmesi, yerel topluluklar için ekonomik bir avantaj sunar. Minke (2013), kerpiğin maliyet etkinliği, üstün termal konforu ve geri dönüştürme imkânı sayesinde “modern inşaat için geçerli bir ekolojik seçenek” olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak DIN 18945, 18946 ve 18947 standartlarının altını çizdiği üzere kerpicingin basınç dayanımı (≥ 2 MPa), çekme-kesme direnci ve donma-çözülme döngülerine karşı duyarlılığı pişmiş tuğla ve betonarme sistemlere kıyasla düşüktür. Kerpiğin standartların altında mekanik özellikler gösterdiği tespit edilmiştir (Smith, 2023). Bu da malzemenin kırılgan hale gelmesine ve nem ve sudan kaynaklanan hasara karşı daha hassas olmasına neden olmaktadır (Jones, 2021).

Bu nedenle kerpiç yapılarda malzeme ile yapısal davranış arasındaki denge son derece kritiktir. 70–90 cm kalınlıktaki duvarlar termal kütleyi artırarak gündüz depolanan ısıyı gece geri verirken, kalın kesit aynı zamanda su emilimi-kuruma döngüsünün derinlere ilerleme hızını azaltır. Öte yandan yüzey erozyonu, zayıf köşe bağlantıları ve ahşap hatılların noktasal oturması, deprem ve yağış etkileri altında kerpiç duvarların en kırılgan bölgelerini oluşturur. Smith (2023) ve Jones (2021), kılcal su yükselmesinin mikroyapıyı gevşeterek şişme-büzülme çatlaklarını tetiklediğini; ısı rutubet döngüsünün ise yüzey pullanmasını hızlandırdığını göstermişlerdir. Yüksek geçirgenliğe sahip kerpiç yapıların yoğun yağışa maruz kaldığında çökmeye yatkın olduğu gösterilmiştir. Su emilimi kerpiğin şişmesine yol açar ve ardından kuruma büzülme nedeniyle çatlamaya sonuçlanır. Tekrarlayan emilim ve kuruma döngüsü kerpiç yapıları çökmeye karşı savunmasız hale getirir.

Genel olarak kerpiç malzemenin yapısal özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kerpiç, düşük basınç dayanımına sahiptir.
- Kerpiğin dayanıklılığı hava şartlarının etkisiyle azalır.
- Düzenli ve dikkatli bakım şarttır.

- Bu malzemenin depreme dayanıklılığı düşük, depreme karşı hassasiyeti ise yüksektir.
- Bu malzemenin suya karşı geçirgenliği yüksektir.
- Özgül direncin düzeyi toprağın özelliklerine bağlıdır.
- Yüksek kuru büzülme göstermektedir.

Duvar kalınlığı arttıkça (≥ 70 cm) nem kaynaklı hasarın ilerleme hızı azalsa da yüzey erozyonu yine de kritik bir sorun olarak kalır. Sismik bölgelerde kerpiç yapılar, düşük çekme dayanımı ve zayıf bağlantılar nedeniyle “yumuşak zemin-sert üst yapı” davranışı sergiler. Kerpiç malzeme ile ilgili Al-Khafaji vd. (2023), Becerra vd. (2020) ve Tancredi vd. (2022) tarafından belirtilen bu sorunlar aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Çizelge 5.1. Kerpiç malzemede görülen en yaygın bozulmalar ve yapıdaki bozulma izleri

Bozulma türü	Bozulma Nedeni	Bozulma İzi
Kılcallık ve nem yükselmesi	Yetersiz temel – zemin nemi	Duvar altlarında kabarma, tuz kusması
Yağış erozyonu	Çatı saçak yokluğu, sıva kaybı	Yüzey aşınması, köşe yuvarlanması
Islak-kurak döngüsü	Mevsimsel yağış, yanlış onarım	Harç çatlakları, yüzey pullanması
Sismik gerilme	Düşük çekme ve kesme dayanımı	Yıkıcı çapraz çatlaklar, kabuk kopması
Biyolojik etkenler	Mikroorganizma, haşere	Renklenme, tozlanma

5.2. Koruma Ve Bakım Stratejileri

Yerel topraktan ev inşa etmeye yönelik geleneksel yöntemin kullanılmaya devam edilmesini sağlamak için kerpiç yapıların dayanıklılığının ve uzun ömürlülüğünün nasıl artırılabilirliğinin daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Kerpiç malzemende bileşenlerin doğru oranı büyük önem taşımaktadır.ve toprak özelliklerine göre esnek bakım uygulamaları geliştirilmelidir. Yapıda kaliteli ve kullanılabilir bir kerpiç yapı malzemesine ulaşmak için toprağın bu özelliklere sahip olmalıdır;

- En uygun toprak daha açık bir renk tonu ile karakterize edilir.
- Aşırı kum veya diğer yabancı maddeler içeren toprak inşaat malzemesi olarak kullanılmamalıdır.

- Bir kürekle kümeler halinde parçalanmış toprak kullanım için uygundur.
- Olgun kil nemi ne emer ne de tutar.
- Kili birleştirdikten sonra, olgunlaşmasını artırmak için toprağın bir süre plastikle kaplanması tavsiye edilir.
- Toprak çatlakları kilin olgunlaşmamış olmasından kaynaklanır.
- Kilin olgunluğu, çiçek sapının elinize yapışıp yapışmadığı gözlemlenerek belirlenir.

Yapılan araştırmalara göre kerpiç malzemenin belirlenmiş standartlara göre bakımı için, belli başlı uygulamalar öne çıkmaktadır. Bunlar aşağıda maddeler halinde listelenmiştir (Minke 2013; Alvarez 2021; Tancredi vd. 2022);

1. Sağlam bir su basman bandı oluşturulması, temelin 40–50 cm yükseltilmesi ve çakıl-kireç harcıyla kaplanması, kılcal su yükselmesini %60’a kadar azaltmaktadır.
2. Kahgil bakımı için, düz toprak damlarda kahgil tabakası 2-3 yılda bir yenilenmeli; işlem öncesi karışımın 48 saat “olgunlaştırılması” çatlak riskini düşürmektedir.
3. Mineral esaslı sıvalar %5–8 kireç katkılı toprak sıva yağmur erozyonunu düşürmekte ve buhar geçirgenliğini korumaktadır.
4. Kerpiç duvarın dış ve iç yüzüne yerel kamış hasırı ve toprak sıva katmanı eklemek, eğik çekme direncini yaklaşık %30 artırmaktadır.
5. Kat hizasında 12–14 cm kesitli yatay ahşap hatıllar, deprem sırasında yatay yükleri dağıtarak kabuk kopmasını sınırlamaktadır.

Bu bütünleşik yaklaşım, kerpicin ekolojik ve kültürel avantajlarını korurken malzemenin doğal zafiyetlerini dengeleme amacını taşır; Meymene’deki saha verileri, önerilen bakım döngüsünün uygulanması hâlinde hem yapısal güvenliğin hem de kullanım ömrünün anlamlı biçimde arttığını göstermektedir.

5.3. Uluslararası standartlar ve uygulamalar

Kerpiç yapılarda malzeme seçimi, deney metotları ve bakım sürekliliği için referans teşkil eden uluslararası ve ulusal çapta standartlar belirlenmiştir. Türkiye’de ham pişmiş tuğla konusunda güncel bir standart bulunmamakla birlikte uluslararası düzeyde itibar gören bir malzeme olarak dikkat çekmektedir. Bu standartlar başka bir yönüyle de yerel yönetmelik

eksikliğinde güvenli bir çerçeve sunabileceği düşünülerek, tez araştırmasında kerpiç malzeme ile ilgili belli başlı standartlar paylaşılmıştır.

Çizelge 5.2. Kerpiç malzemeye ilişkin standartlar

Standart	Kapsam	Uygun Maddeler
DIN 18945 (2020)	Sıkıştırılmış toprak bloklar	Basınç dayanımı sınıfları, test metodları
DIN 18946 (2020)	Ham toprak harçlar	Kılcal emme, büzülme limitleri
DIN 18947 (2018)	Doğal toprak sıva	Yapışma, erozyon testleri
NZS 4298 & 4299 (2020)	Yeni Zelanda kerpiç yapı tasarımı	Seismik tasarım, dam bakımı, temel detayları
TS 2515 (1977)	Kerpiç Yapılar – Hesap ve Yapım Kuralları	Kerpiç bloklarla örülen duvarların ve binaların statik ilkeleri, temel-duvar-çatı ayrıntıları

Endüstriyel ölçekli malzemelere göre üretici kârı görece düşük olduğundan inşaat malzemeleri alternatifleri arasında sonlarda kalsa da kerpiç, mimarlık tarihinin en köklü yapı malzemelerinden biridir. Bununla birlikte, kerpiç tuğlalar 5 000 yılı aşan bir süredir yapı yapma malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu malzemeler doğal ürünlerdir. Tamamen toprak, su ve lif katkısından oluşan kerpiç bloklar toksik bileşen içermemektedir. Fırınlama gerektirmediği için enerji girdisi ve buna bağlı karbon salımı son derece düşüktür. Yüksek ısı kütlesi sayesinde pasif ısıtma-soğutmayı desteklerken, doğal bileşimi yanıcı madde içermediğinden yangına karşı da güvenli kabul edilmektedir. Ayrıca sesin duvarlardan geçişi minimum düzeydedir ve bu da düşük düzeyde gürültü kirliliğine neden olur. Bu özelliklere, yerinde üretim imkânı, düşük maliyet, kolay onarım ve kullanım ömrü sonunda toprak döngüsüne geri dönebilme gibi avantajlar da eklendiğinde, kerpiç günümüz “yeşil bina” ölçütleriyle tam uyumlu hem çevre dostu hem de kullanıcı konforunu yükselten bir malzeme olarak hâlen güçlü bir potansiyele sahiptir.

6. MEYMENE’DE KERPiÇ MALZEME İLE ÜRETİLMİŞ KONUTLARIN İNCELENMESİ

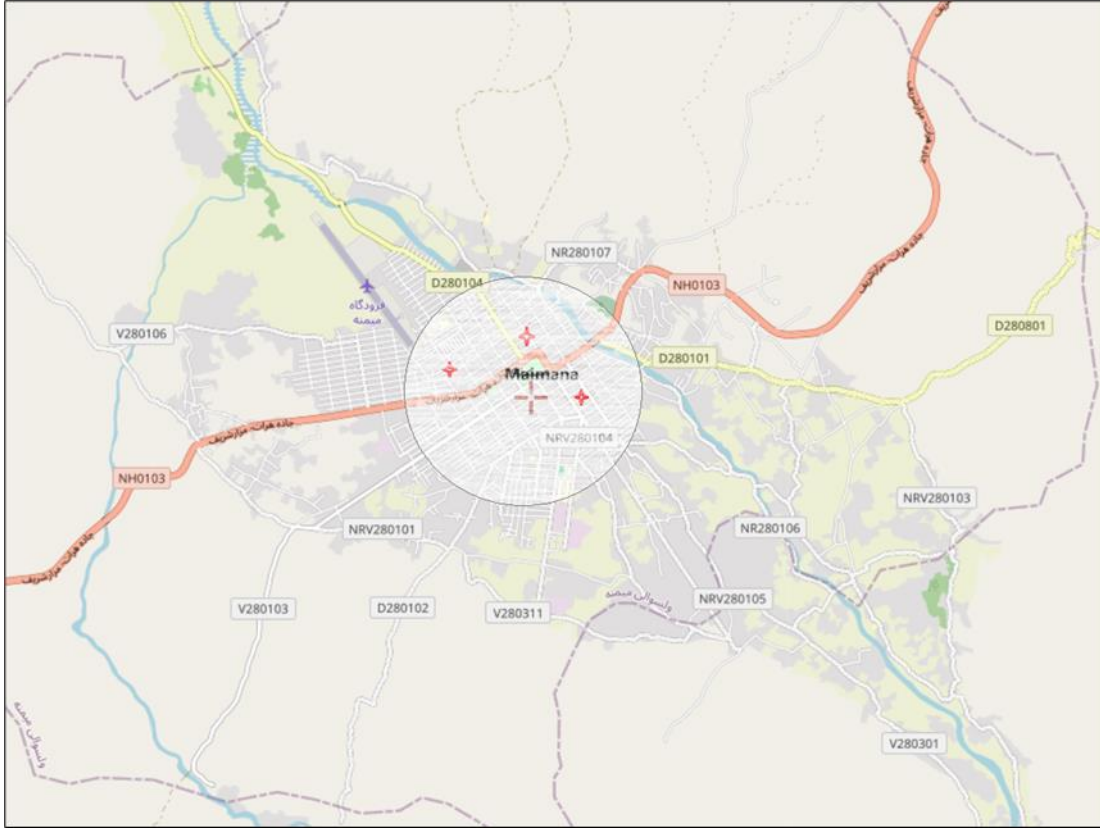
Meymene’nin kerpiç malzemeye dayalı vernaküler mimari üretimi, uzun yılların estetik anlayışı ve işlevselliğini bünyesinde barındıran, yerel ve geleneksel bilgiye dayalı sürdürülebilir mimari yaklaşımların güçlü bir temsilcisidir. Bu çalışma, şehrin farklı noktalarından seçilmiş altı kerpiç konutu örnek alarak, geleneksel yapı tekniklerini ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntemler benimsenmiş, özellikle örnek olay (case study) ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Her bir yapının mimari özellikleri, kullanım amacı, yapım yılı, yapı malzemeleri gibi temel kriterler doğrultusunda belgelenmiş; gözlem ve belge taraması yoluyla veriler toplanmıştır. İnceleme kapsamında kullanılan kriterler işlevsellik, kültürel anlam, çevresel uyum ve yapı malzemelerinin doğallığı gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Çizelge 6.1. Meymene’de incelenen evlerin yapılara ait temel özellikler

EV KODU	YAPIM YILI	MÜLKİYET	İŞLEV	YAPIM MALZEMESİ
Birinci Ev	1995	Özel	Konut	Ham Toprak, Ahşap
İkinci Ev	1975	Özel	Konut	Ham Toprak, Ahşap
Üçüncü Ev	1985	Özel	Konut	Kerpiç, Ham Toprak, Ahşap
Dördüncü Ev	1990	Özel	Konut	Ham Toprak, Ahşap
Beşinci Ev	1985	Özel	Konut	Kerpiç, Ham Toprak, Ahşap
Altıncı Ev	1995	Özel	Konut	Ham Toprak, Ahşap

Bu altı örnek yapı, yerel halkın uzun yıllara dayanan deneyimiyle şekillenen geleneksel kerpiç yapı tekniklerinin sürdürülebilir konut üretiminde hâlen geçerli olduğunu göstermektedir. Malzeme kullanımında bölgeye özgü doğal kaynaklardan (kerpiç, toprak, ahşap) yararlanılması, bu yapıların düşük karbon salımı ve doğal iklimlendirme özellikleri açısından çevre dostu çözümler sunduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılar, Mekân Organizasyonuları ve yönlenmeleri bakımından pasif ısıtma-soğutma ilkelerine uygun olarak tasarlanmıştır. Bu durum, yerel mimaride iklimsel veriler doğrultusunda geliştirilen yerel çözümlerin, günümüzde sürdürülebilir mimarlık açısından nasıl bir potansiyel

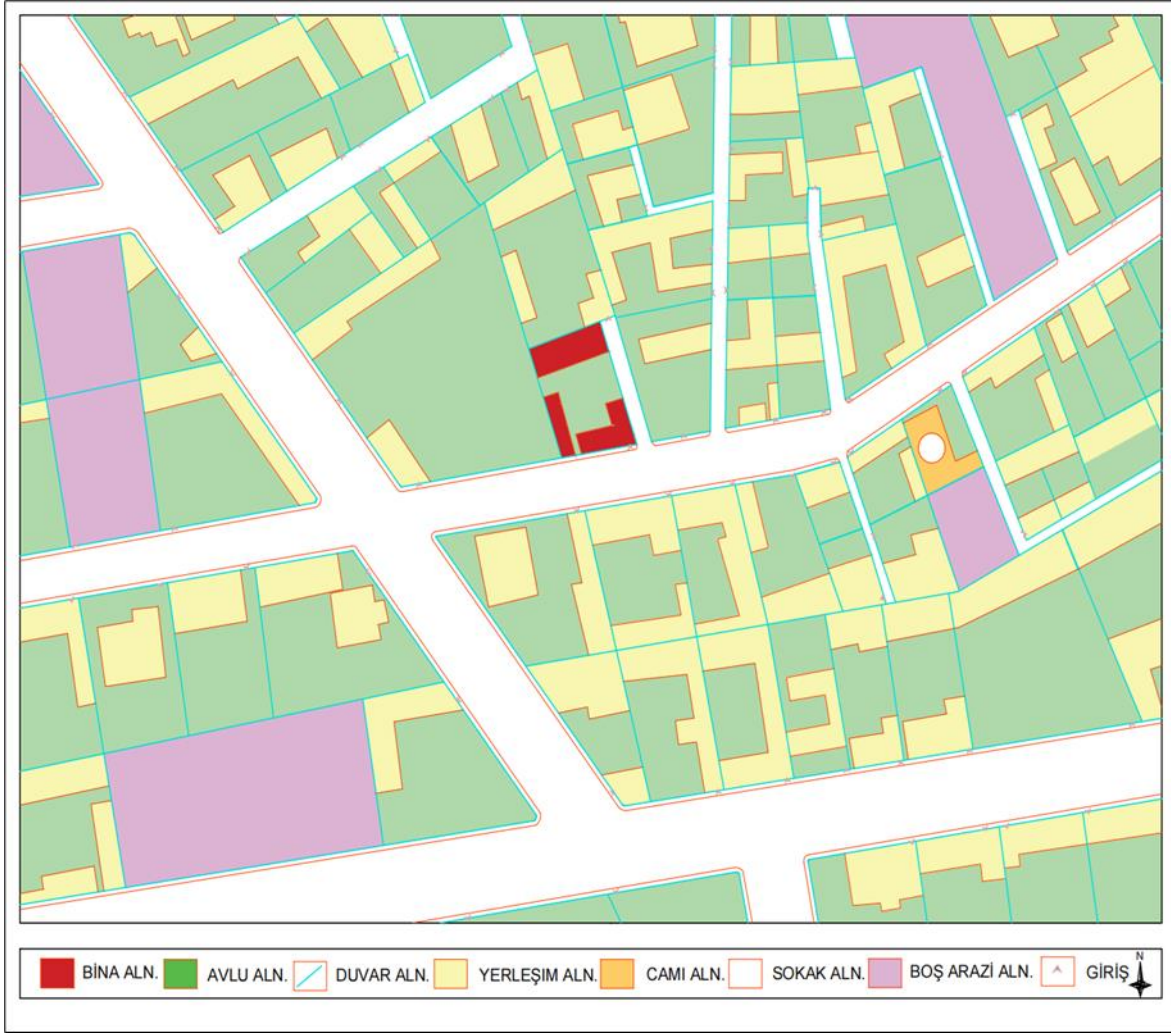
taşıdığını göstermektedir. Bu araştırma, Meymene'daki geleneksel yapıların yalnızca fiziksel formlar değil, aynı zamanda bir yaşam kültürünün, iklimsel bilginin ve yapım geleneğinin de taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel mimarinin korunması ve geleceğe aktarılmasında belgelendirmenin ve yerel bilginin önemine dikkat çekmektedir.

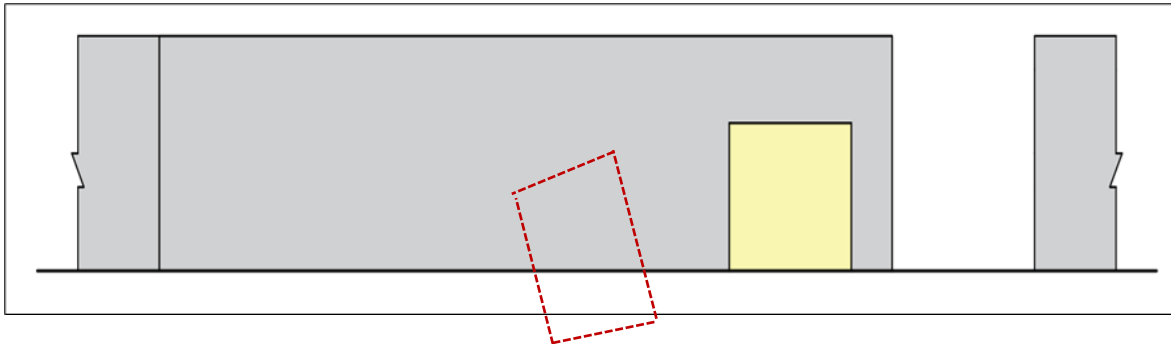
Şekil 6.1. Meymene şehrindeki vaka çalışması alanları

6.1. Birinci Ev (1995)

Birinci Ev, Afganistan'ın kuzeyindeki Faryab vilayetinin merkezi olan Meymene şehrinde, düzensiz ve geleneksel dokusunu koruyan bir mahallede konumlanmıştır. Yapı, çevresinde benzer kerpiç evlerin bulunduğu bir yerleşim düzeni içinde yer almakta olup, bu durum geleneksel komşuluk ilişkilerinin ve sosyal bağların sürdüğü bir fiziksel çevreyi yansıtır. Yerleşim, resmî kentsel planlama ilkelerinden bağımsız, organik biçimde gelişmiş bir dokuya sahiptir. 1995 yılında özel girişimle inşa edilen yapı, konut amaçlı kullanılmaktadır. Yapının mülkiyeti özel kişiye aittir ve kullanım amacı münhasıran aile ikametidir.

Şekil 6.2. Birinci Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu

Şekil 6.3. Meymene kentindeki birinci evin sokaktan görülen girişi

6.1.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

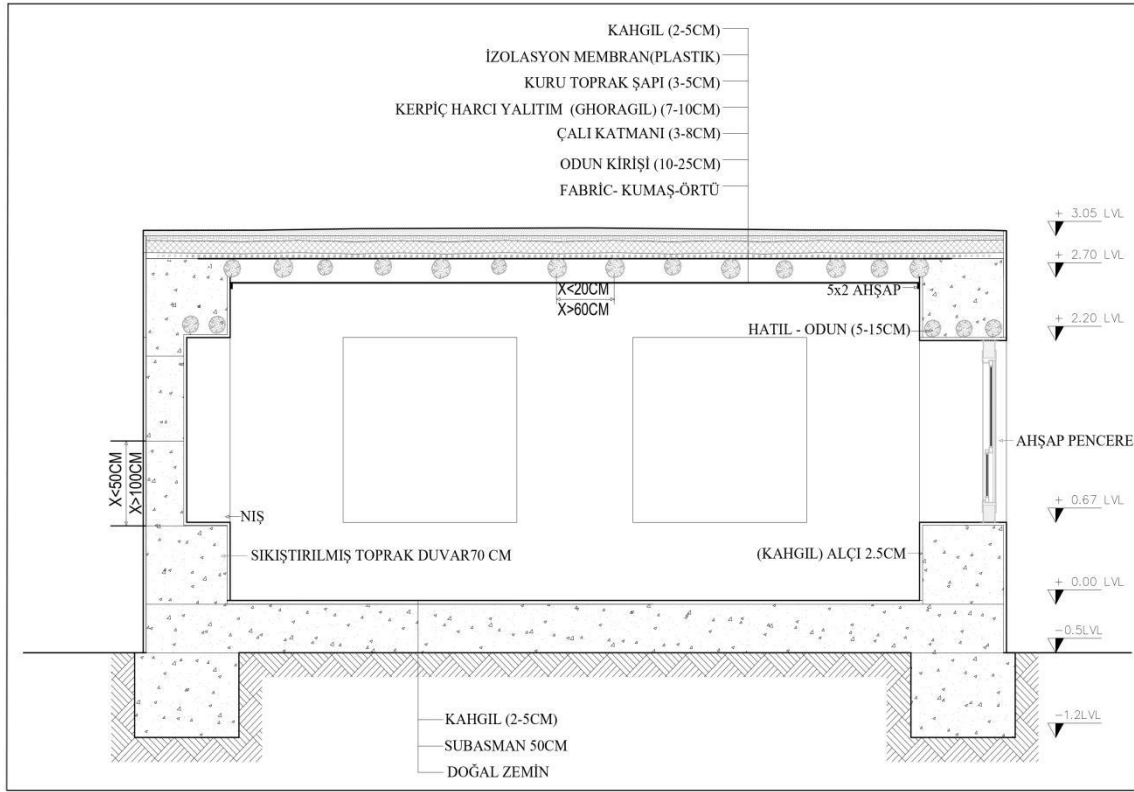
Yapının temel yapı malzemeleri ham toprak ve ahşaptır. Duvarlar yaklaşık 70 cm kalınlığında örülmüş olup, bu kalınlık hem statik dayanım hem de iklimsel yalıtım açısından

önemlidir. Çatı, ahşap kirişlerle taşınan geleneksel düz Düz dam sistemiyle kapatılmıştır. Dış cephe kaplaması olarak geleneksel kahgil kullanılmış, son katman olarak 1,5 cm kalınlığında çimento sıva uygulanmıştır. Bu katman hem yağışlardan koruma sağlar hem de cepheyi güçlendirir.

İşlevsellik ve kültürel kimlik arasındaki derin bağlantı, Meymene Şehri'nin kerpiç konutlarının ayırt edici mimari özellikleriyle vurgulanmaktadır. Yapıların sürdürülebilirliği, topraktan inşa edilen ve ortalama 40-60 cm'lik su tablası göz önünde bulundurularak tasarlanan 90 cm derinliğindeki temel ile vurgulanmaktadır. Bu temel aynı zamanda nesilden nesile aktarılan geleneksel yapı uygulamalarının hayata geçirilmesini de vurgulamaktadır.

Bu konutun inşasında geleneksel inşaat yöntemlerinin kullanılması, bölgenin sert iklimine karşı kritik yalıtım sağlama kabiliyetlerini garanti altına almaktadır. Buna ek olarak, ortaya çıkan ortam, kültürel kimlik duygusunun gelişimine katkıda bulunan bir rahatlık hissi yaratmaktadır. Konut sakinlerinin yaşam kalitesi, hem alanı hem de doğal ışığı optimize eden 350 cm'lik etkileyici yükseklik ve 270 cm'lik kat yüksekliğinin yarattığı davetkar iç mekanlar sayesinde artmaktadır. Bu yapılar özünde Meymene halkının yaratıcılığının ve direncinin bir kanıtıdır. Gelenek ve modernliğin bir sentezi olan ve çağdaş zorluklara karşı duyarlı olan bu yapılar, sürdürülebilir yaşam için bir paradigma görevi görmektedir.

Yapının tasarımı, bol miktarda doğal ışık sağlamak ve açıklık hissini teşvik etmek için stratejik olarak konumlandırılmış 150 cm yüksekliğindeki pencerelerle daha da vurgulanan geniş iç mekanlarıyla öne çıkmaktadır. Yüksekliği 220 cm olan kapılar sadece topluluğun erişimini kolaylaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda kapsayıcılığı ve hoş karşılanmayı da simgeliyor. Ayrıca, inşaatı yerel malzemelerin kullanılması, sürdürülebilirlik ve geleneksel işçiliğe verilen derin değerin bir göstergesidir ve her yapının çevresine sorunsuz bir şekilde dahil edilmesini garanti eder.

Şekil 6.4. Birinci evin 6 metrelik kerpiç odanın temel tek katlı genel uzunluk kesiti

Resim 6.1. Birinci Ev iç avlusundan genel görünümü

6.1.2. Birinci evin yapı elemanı

Giriş, trafiğin aktığı binanın bir parçasıdır. giriş, dışarıdan bakıldığında, halka açık bir ön kapıya sahiptir. Her evin dışından görünen tek ön kapısıdır. Ön kapı yalnızca bir bariyer

olarak değil, aynı zamanda evin karakterini yansıtan bir karşılama özelliği olarak da hizmet eder.

Resim 6.2. Birinci evin girişi

Bu evde kerpiç toprak duvarların yenilikçi kullanımı ikili bir amaca hizmet etmektedir: birincil ağırlık taşıyıcı yapı olarak ve güç ve sürdürülebilirliğin dikkate değer bir karışımı için bir vitrin olarak. Konutun yapısı, mükemmel yalıtım ve termal kütle sağlarken çevresel zorluklara dayanacak şekilde tasarlanmış 70 cm kalınlığında etkileyici bir dış duvardan oluşuyor. Aynı zamanda, 45 santimetre kalınlığındaki yardımcı duvar, yapının genel stabilitesini ve enerji verimliliğini artırmaya hizmet ediyor. Bu sağlam özellikler bir araya geldiğinde, çağdaş mimarinin dayanıklı malzemeleri ekolojik kaygılarla sorunsuz bir şekilde nasıl bütünleştirebileceğini ve böylece esnek ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir yaşam alanı yaratabileceğini göstermektedir.

Resim 6.3. 70 cm'lik kepiç toprak duvarı

kerpiç çatıların karmaşık tasarımı, geleneksel inşaat tekniklerine dayanan işlevsellik ve estetik çekiciliğin uyumlu bir karışımını sergiliyor. Sağlam ahşap kirişler yapıyı destekleyerek gerekli stabiliteyi sağlarken, her iki uçtaki çamur duvarlar doğal bir termal düzenleyici görevi görüyor. Ahşapların 30 ila 60 santimetre aralıklarla stratejik olarak yerleştirilmesi, yeterli destek ve havalandırma sağlayarak çatının genel dayanıklılığını artırıyor. Buna ek olarak, çamur çıkıntılar duvarların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamakta ve yaklaşık 40 santimetre uzayarak uyumlu ve görsel olarak çarpıcı bir cephe oluşturmaktadır. Malzeme ve yöntemlerin bu özenli kombinasyonu, yalnızca eski yapı yöntemlerinin yaratıcılığını vurgulamakla kalmıyor, aynı zamanda günümüzün sürdürülebilir mimarisindeki önemini de ortaya koyuyor.

İç mekanların iyileştirilmesi, ahşabın doğal estetik niteliklerini kucaklayan dekoratif unsurların akılcıca seçilmesiyle önemli ölçüde yükseltilebilir. Kumaşla örtülü tavanların bir araya getirilmesi, bir sıcaklık ve incelik duygusu sunmaya hizmet eder, böylece gözü yukarı çeken ve genel estetiği geliştiren davetkar bir atmosfer yaratır.

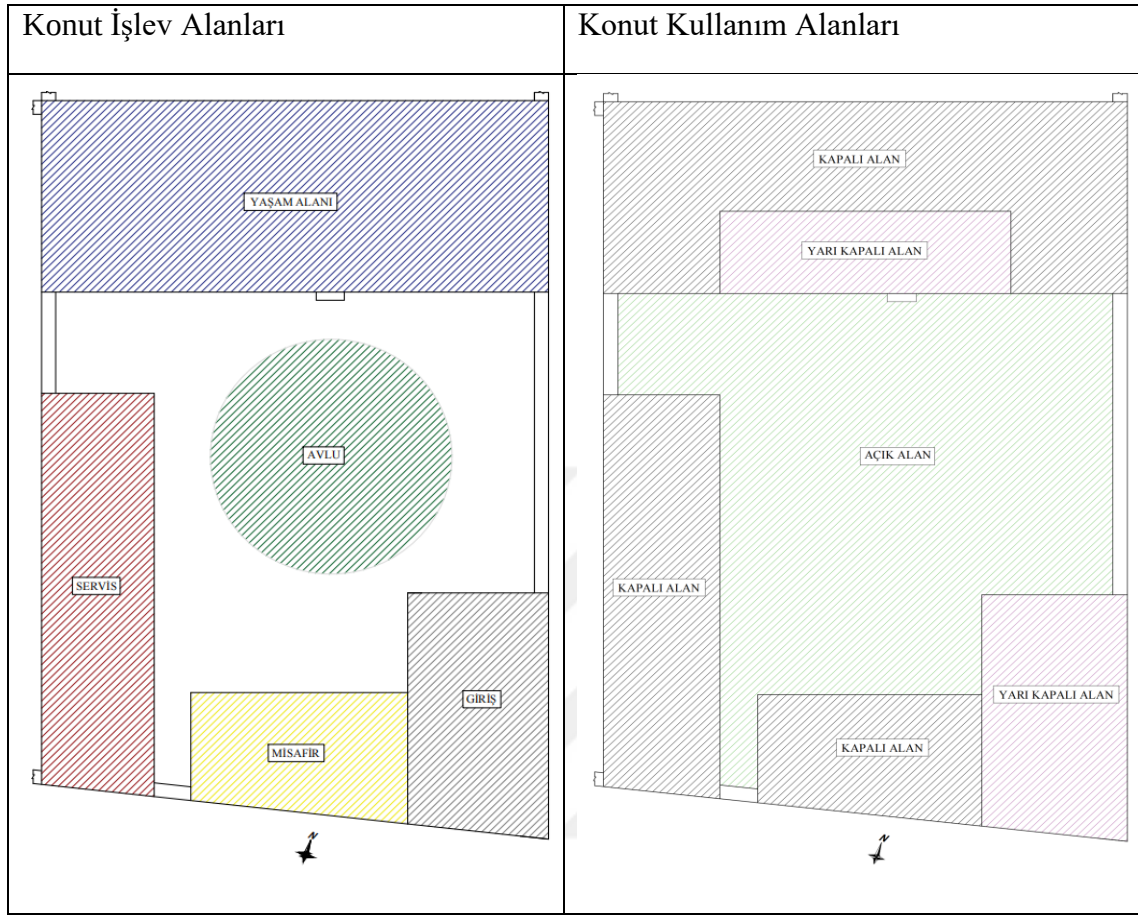
Resim 6.4. İç oda tavan görünüşü

6.1.2. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

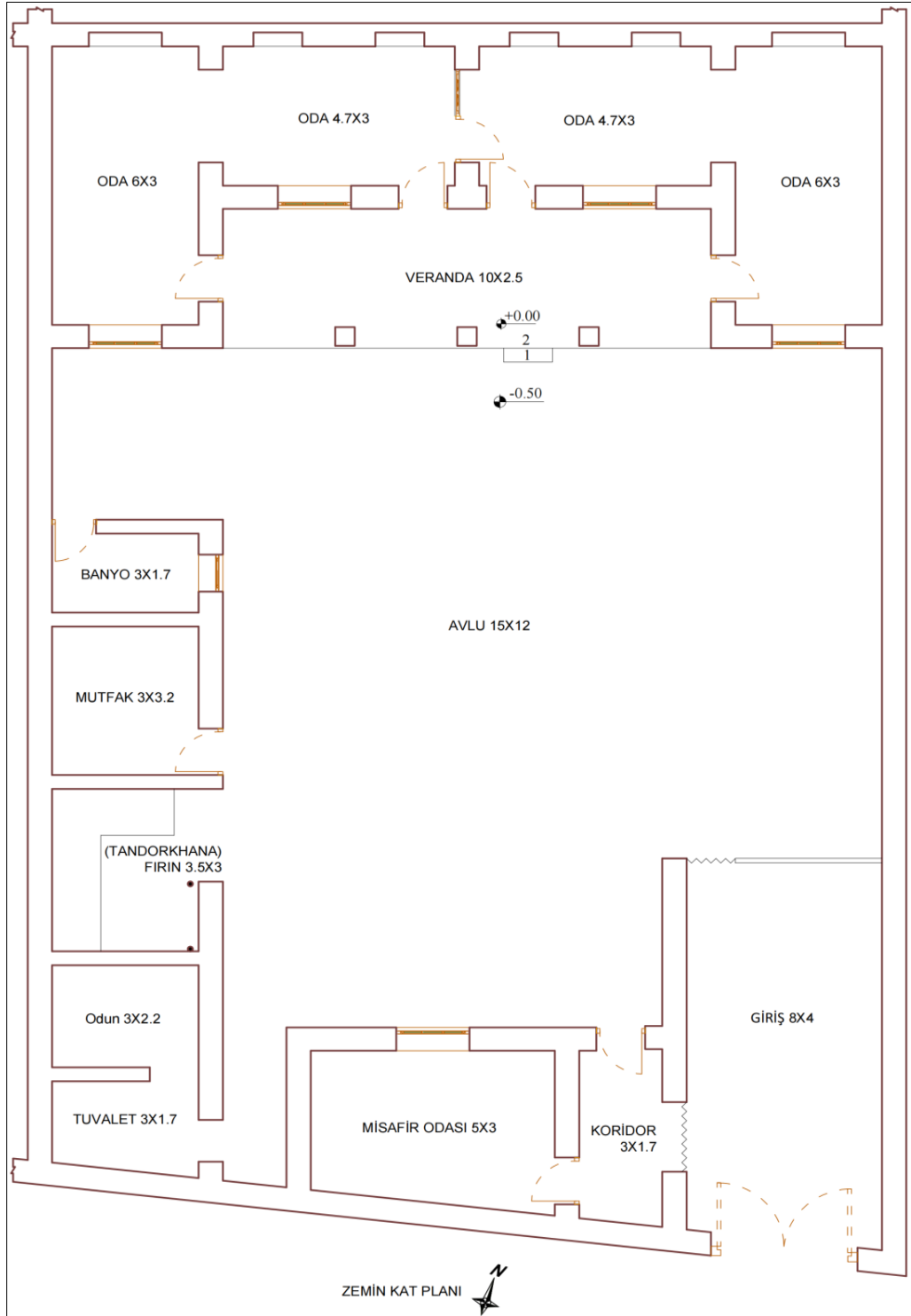
Ev yaklaşık 450 m²'lik dikdörtgen bir arsa üzerinde konumlanmıştır. Mekân Organizasyonu tipik bir “içe dönük avlulu plan” şemasına sahiptir. Avlu, yapı içindeki sosyal yaşamın merkezini oluşturur ve tüm odalar bu avluya açılır. Ev yapısı düşük enerji unsurlardan ve açık, yarı açık ve kapalı alanların uyumlu bir dağılımından oluşur. Pencereler, kışın güneş ışığına maruz kalmayı optimize etmek için güneşe doğru yönlendirilmiştir. Özellikle düz araziler için eski ancak yaygın bir alternatif, iç cepheye ve kapalı bir avluya sahip mütevazı bir yapıdır. Yapı toplamda iki aileyi barındıracak biçimde tasarlanmıştır. Ev planında yer alan başlıca mekânlar:

- Giriş holü ve geçiş koridorları
- 3 adet yatak odası
- 1 adet ortak oturma/living odası
- 1 adet misafir odası
- 1 iç avlu
- 1 adet mutfak
- 1 tandozhane
- 1 adet banyo
- 1 adet tuvalet

Çizelge 6.2. Birinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Ev Planı, simetrik tasarımın güzelliğini örneklemekte ve işlevselliği estetik çekicilikle etkili bir şekilde dengelemektedir. Plan, geniş yaşam alanı sağlayan iki uzunlamasına yan odaya sahipken, iki enine oda evin çok yönlülüğünü artırarak farklı kullanımlara olanak tanıyor. Bu düzenlemeyi tamamlayan, enine odaların önündeki davetkâr veranda, yalnızca iç ve dış mekânlar arasında davetkâr bir geçiş işlevi görmekle kalmıyor, aynı zamanda genel mimariye de çekicilik katıyor. Bu düşünceli yapılandırma, simetrinin konut tasarımında nasıl hem uyum hem de pratiklik yaratabileceğini vurgulayarak Meymene Ev Planını mimari bağlamında dikkate değer bir örnek haline getiriyor.

Şekil 6.5. Birinci Ev zemin kat planı

6.1.3. Birinci evin alan kullanımı

Koridor, bir binanın içi ve dışı arasındaki bir alandır çünkü evin mahremiyeti vardı ve insanlar asla dışarıdan aynı anda eve girmezdi. Koridor veya atrium, avluya açılan bir alandır.

Resim 6.5. Birinci evin koridoru

Meymene halkının misafirperverliği eski zamanlardan beri ünlüdür ve evlerde her zaman giriş kapısının yanında misafirler için ayrı bir oda bulunur. Özenle döşenmiş konuk odası, ziyaretçilerin rahatlayıp gevşemeleri için konforlu bir alan sunmaktadır. Sıcak dekoru ve doğal ışığı ile herkesi evinde hissettiren davetkar bir atmosfer yaratır. Misafir odasının iç odalarla bağlantısı yoktur.

Resim 6.6. Birinci evin misafir odası

Avlu, evin gökdelensiz merkeziydi ve birçok oda avluya açılıyordu. Avlunun dört tarafının odalarla ya da en azından duvarlarla çevrili olması, avlunun orta avlu olarak adlandırılmasına yol açmıştır. Orta avlu, özellikle sıcak ve kuru bölgelerde termal konforu artırmak için hayati

önem taşıyan, binanın merkezinde, yanında veya çevresinde bulunan açık bir alandır. Şehir evlerinde avlu küçük bir bahçe görevi görürdü. Bu bahçe sadece rahatlama ve sosyal toplantılar için bir yer sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda evin genel estetik çekiciliğine de katkıda bulunuyordu. Ayrıca yeşillik, sıcaklık ve nemin düzenlenmesine yardımcı olarak ev sakinleri için daha hoş bir ortam yaratıyordu.

Resim 6.7. Birinci evin iç avlusu

Meymene kentinin ya da köylerinin yerel mimarisindeki ana odalar aynıdır çünkü ana odalar her zaman verandaya açılır ve avluyla doğrudan bir bağlantıları yoktur. Ana odaları içeriden birbirine bağlayan her zaman açık bir alan vardır. yerel mimarideki ana odalar 3,5 metrekare veya 3,6 metrekare gibi aynı alana sahiptir. Ana odalar ortak oda olarak hizmet verirken, oturma odası olarak da hizmet verir.

Resim 6.8. Birinci evin ana odası

Veranda ev sakinleri günün belirli saatlerinde avluyu eve bağlayan verandada dinlenirlerdi. Ayrıca yemek ve aile toplantıları için de kullanılırdı. Veranda genellikle dış dünyanın seslerinin evin sıcaklığıyla karıştığı bir geçiş alanı olarak hizmet ederdi. Konut sakinleri verandayı özellikle yaz mevsiminde evin önemli ve temel bileşenlerinden biri olarak kullanırdı.

Resim 6.9. Birinci evin verandası

Meymene Şehri'ndeki mutfak tasarımı kendine hasdır ve iki ayrı alandan oluşur: biri depolama ve hamur işi yiyeceklere ayrılmış, diğeri ise ekmek ve yiyecek hazırlamak için kullanılan tandorkhna olarak bilinir. Bu thandorkhna, toplumun mutfak geleneklerine olan köklü bağını vurgulayan geleneksel bir pişirme sistemiyle çevrilidir. Bu iki alan, gıda üretimi ve gıda tüketimi arasındaki iç içe geçmiş ilişkiyi yansıtan sürekli bir diyalog halindedir. Thansorkhana ayrıca yanıcı maddelerin depolandığı Fire Firewood adlı özel bir alanla donatılmıştır. Bu kasıtlı yapılandırma, toplumun zamanla onaylanmış tekniklere olan güvenini vurgularken, yiyecek hazırlamada verimliliği de teşvik eder. Depolama ve pişirme alanlarının entegrasyonu, sorunsuz bir etkileşimi teşvik ederek mutfağın genel işlevselliğini artırır. Şehirde yazlar sıcak olduğundan, insanlar geceleri bu evlerin çatılarında uyurlar. Köy ve kasabalardaki insanlar ayrıca saman ve meyve kurutmak için evlerinin çatılarını kullanırlar. Yaz mevsimi çok sıcak olduğundan her evin bir bahçesi vardır. Ailenin yemek yediği ve uyuduğu yer burasıdır. Ailenin yapısı çok yakındır; büyükbaba, büyükanne, baba, anne, çocuklar, eşler ve evlenen erkeklerin çocukları birlikte yaşarlar.

Resim 6.10. Birinci evin tandırhanası

Meymene'daki yerel mimarının göze çarpan bir diğer özelliği de konutlardaki tuvaletlerin tasarımı ve yerleştirilmesidir. Bu tuvaletler her zaman ana odalardan oldukça uzakta ve evin köşesinde konumlandırılmıştır. Bu tasarımın dikkat çekici bir özelliği de tuvaletlerde kapı bulunmamasıdır. Bunun yerine, pamuklu bir örtü kapı yerine geçmektedir. Meymene'daki

yerel mimarinin kendine has özellikleri, kültürel uygulamalar ile işlevsel tasarım arasında, özellikle de tuvaletlerin konut ortamlarına yerleştirilmesi ve inşasında derin bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Banyoların birincil yaşam alanlarına entegre edildiği modern evlerin aksine, Meymene'nın tasarımı tuvaletleri genellikle ana odalardan uzakta konumlandırarak hem pratikliği hem de geleneksel değerleri yansıtıyor.

Resim 6.11. Birinci evin tuvaleti

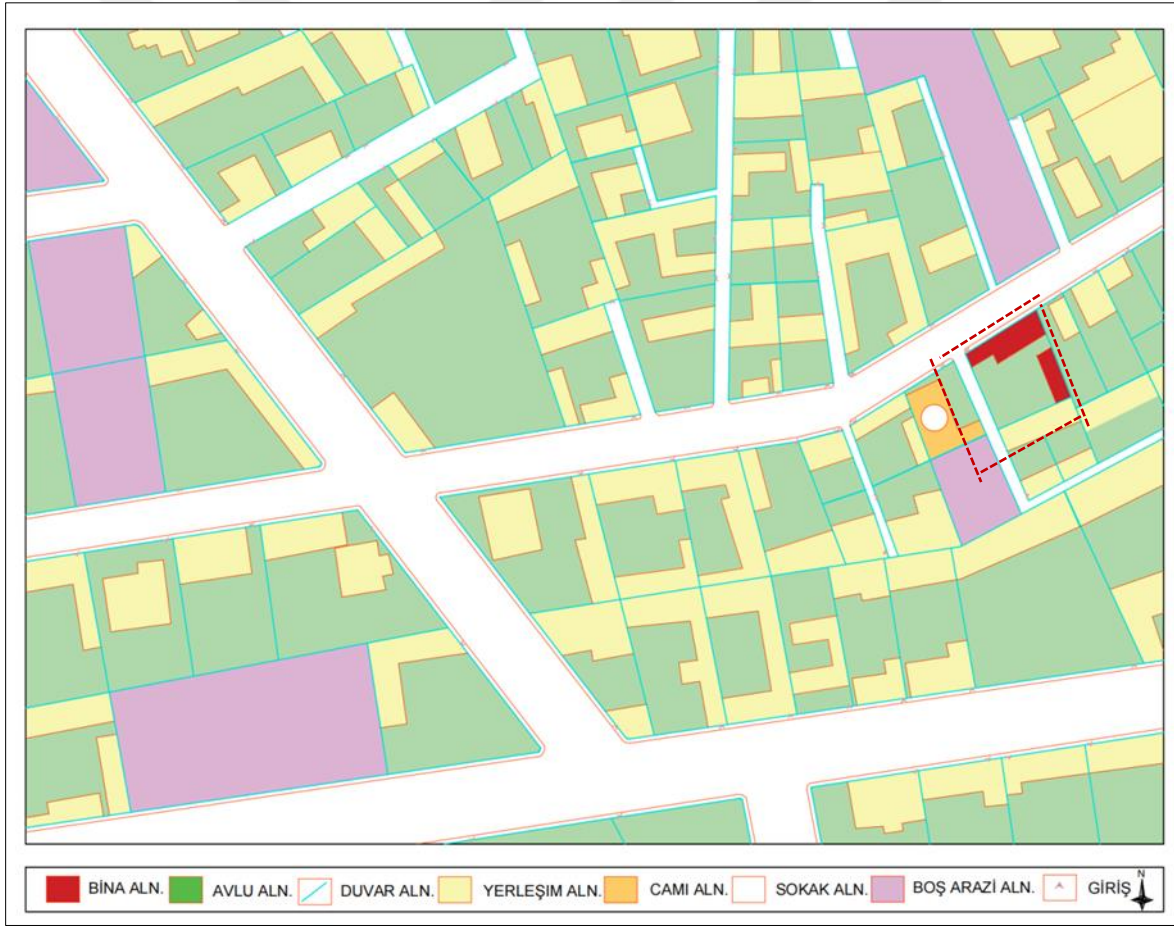
Bu içe dönük düzenleme, mahremiyetin önemli bir kültürel gereklilik olarak mimariye yansıdığını gösterir. Özellikle kadınların ev içindeki hareketliliğini koruma ve sosyal alanlarla bireysel alanları ayırma işlevi taşır. Ev, sade bir estetik anlayışa sahip olmakla birlikte, mekânsal hiyerarşi ve geometrik denge açısından tutarlıdır. Simetrik yerleşim, kullanıcıya hem estetik hem de işlevsel bir düzen sunar. İç mekânlarda duvar nişleri, ahşap dolaplar ve tavan göbeği gibi yerel süsleme unsurları dikkat çeker.

6.1.4. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi

Ev, sadece bir barınak olarak değil, aynı zamanda bir yaşam biçiminin fiziksel ifadesi olarak ele alınmalıdır. Geniş iç avlular, ailenin ortak zaman geçirdiği alanlardır. Odaların avluya açılması sosyal etkileşimi kolaylaştırır. Çok kuşaklı yaşama uygundur; yaşlı ebeveynler, çocuklar ve torunlar aynı mekânda yaşar. Misafir ağırlama kültürü dikkate alınarak ayrı bir misafir odası veya avludan bağımsız bir giriş tasarlanmıştır.

6.2. İkinci Ev (1975)

İkinci Ev, Faryab vilayetinin Meymene şehrinde,bağlı geleneksel bir yerleşimde konumlanmıştır. Ev yaklaşık 450 m²'lik dikdörtgen bir arsa üzerinde konumlanmıştır. Yapı, tipik kerpiç yapılarla çevrili homojen bir mimari doku içinde yer almakta olup, yerel kültürel çevrenin bir uzantısı niteliğindedir. Yerleşim düzeni mahalle ölçeğinde düzensizdir ancak sosyal ilişkiler açısından sıkı bağlara sahiptir. Yapı 1975 yılında özel mülkiyet olarak inşa edilmiştir. Konut işlevi taşımakta olup, altı kişilik bir aile tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Eski inşa edilmiş olmasına rağmen, yerel mimari kimliği yaşatmak üzere geleneksel malzeme ve planlama anlayışı benimsenmiştir.

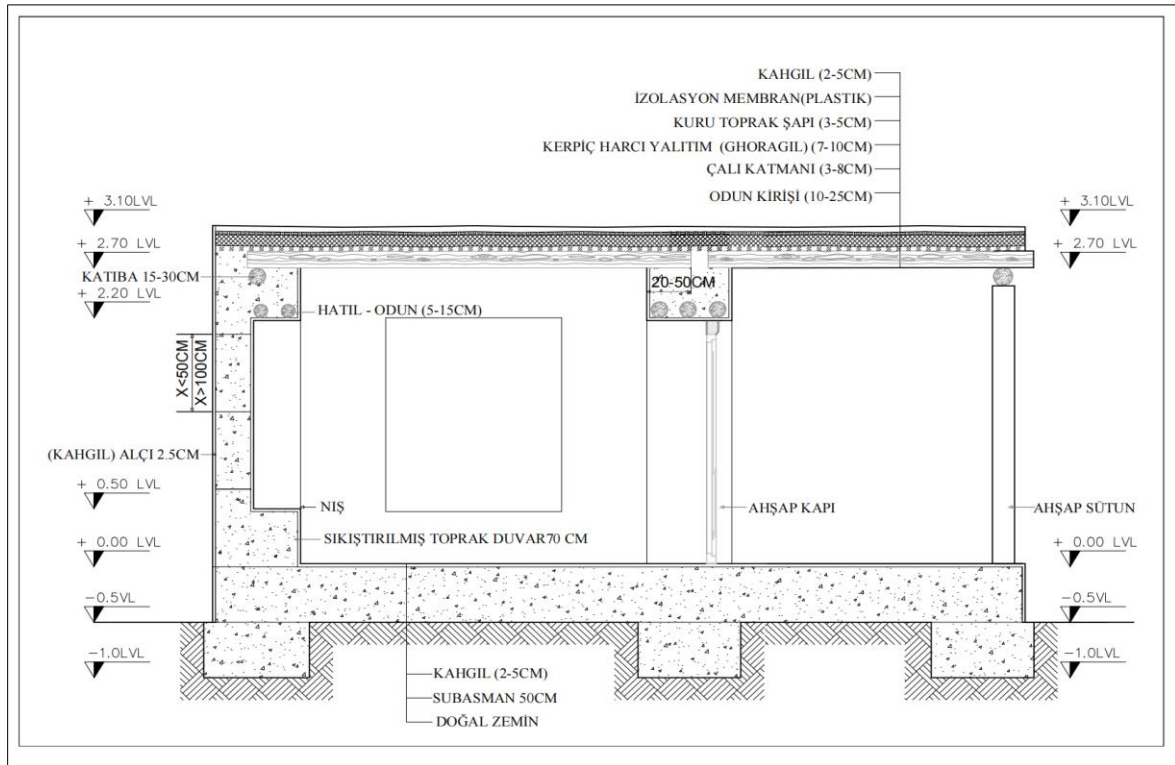
Şekil 6.6. İkinci Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu

Şekil 6.7. Meymene kentindeki ikinci evin sokaktan görülen girişi

6.2.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

Yapı, yerel kaynaklı ham toprak (kerpiç) ve ahşap kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar kalınlıkları yaklaşık 70–90 cm arasında değişmekte olup, yapısal dayanım ve yalıtım açısından yeterlidir. Çatı sistemi geleneksel olarak düz damlıdır; dam örtüsü ise toprak ve saman karışımıyla yapılmıştır. Yapıda çimento sıva yerine doğal sıva kullanılması, nefes alabilen bir cephe oluşturmuştur. Yapıların ortalama 70 cm kalınlığındaki duvarları, zamanın etkilerine direnecek ve bölgenin iklim koşullarına karşı bir bariyer oluşturacak şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 6.8. İkinci evin genel kesiti

Yapılarda 40 ila 60 santimetre arasında değişen su basman katlarının bulunması sadece sağlamlığı artırmakla kalmıyor, aynı zamanda dayanıklılığı ön planda tutan geleneksel yapı uygulamalarını da yansıtıyor. Evler, 270 cm'lik etkileyici yükseklikleriyle, doğal ışığın içeri girmesini sağlayan 150 cm'lik pencerelerin stratejik yerleşimi ile daha da vurgulanan bir ferahlık hissi uyandırıyor. Yükseklikleri 220 santimetreye kadar ulaşabilen kapılar, çekici giriş noktaları olarak hizmet vermekte ve böylece konut sakinleri ile kendi mahalleleri arasındaki bağlantıları kolaylaştırmaktadır.

Resim 6.12. İkinci Ev iç avlusundan genel görünümü

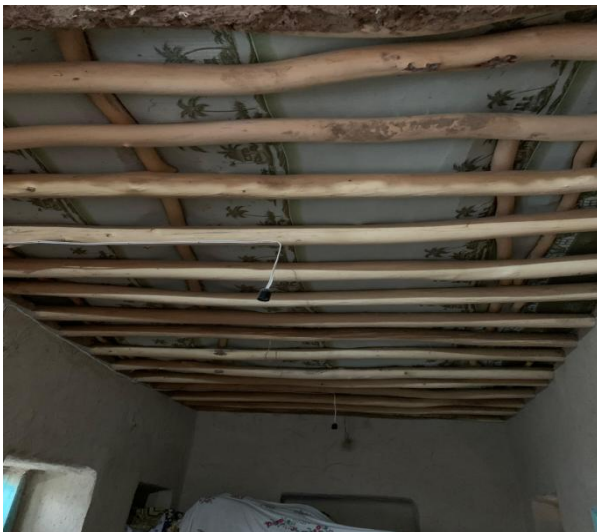
6.2.2. İkinci evin yapı elemanı

Giriş genellikle ziyaretçilerin içeride ne bekleyebilecekleri konusunda tonu belirler ve bu da onu mimari tasarımda önemli bir unsur haline getirir. Ön kapı, dış dünya ile içerideki özel alan arasında bir geçiş görevi görür, misafirleri davet ederken aynı zamanda güvenlik de sağlar. Sonuç olarak, ön kapı bir giriş noktasından çok daha fazlasıdır; işlevi ve tasarımı uyumlu hale getiren, hem algıyı hem de deneyimi içeri adım atmadan çok önce şekillendiren bir ifadedir.

Resim 6.13. İkinci evin girişi

Tavan kaplamalarında yapılan tasarım seçimleri, bir alanın genel estetiğini ve işlevselliğini önemli ölçüde etkiler. Üstü açık bir tavanın tercih edilmesiyle ev, mimari unsurların daha iyi görülebilmesine olanak tanıyan açık ve havadar bir havaya bürünüyor. Daha geniş ahşap kirişlerin kullanılması sadece yapısal bütünlüğü artırmakla kalmıyor, aynı zamanda cesur bir görsel ifade katarak bir ihtişam duygusu yaratıyor. Buna karşılık, verandanın daha küçük ahşap kirişleri, pratik ihtiyaçları karşılarken uyumu koruyarak sınırlı alana düşünceli bir adaptasyonu yansıtıyor. Bu unsurlar birlikte, tavan tasarımındaki stratejik kararların bir evin farklı alanlarında güzellik ve faydayı nasıl etkili bir şekilde dengeleyebileceğini göstermektedir.

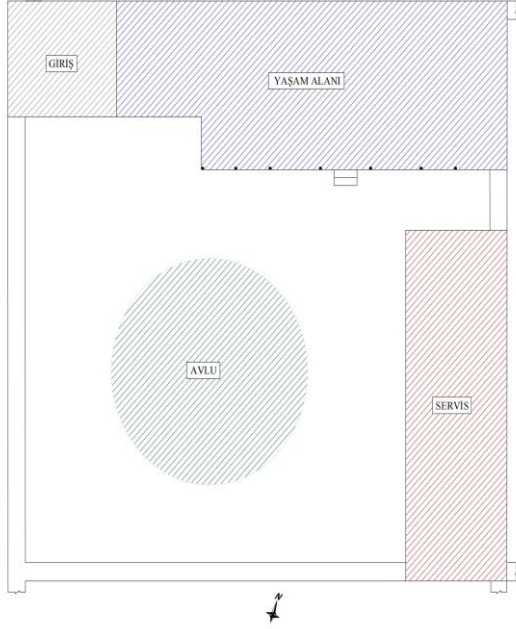
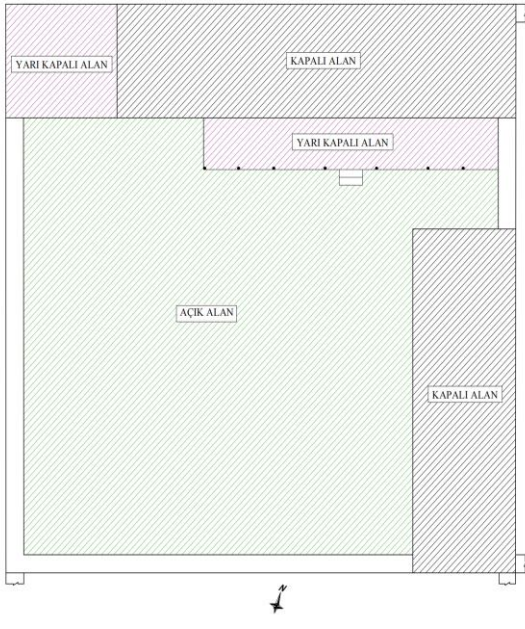
Resim 6.14. İç oda tavan görünüşü

6.2.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

Ev dikdörtgen planlı olup yaklaşık 450 m²'lik bir alana yayılmıştır. En belirgin plan ögesi, ortada yer alan kare formunda iç avludur. Bu avlu günlük yaşamın merkezi olarak kurgulanmıştır. Ayrıca diğer mekânların doğal havalandırma ve ışıklandırması için kullanılmaktadır. Avlu, aile içi etkileşimi güçlendiren ortak alan niteliğindedir. Zemin katta yer alan temel mekânlar:

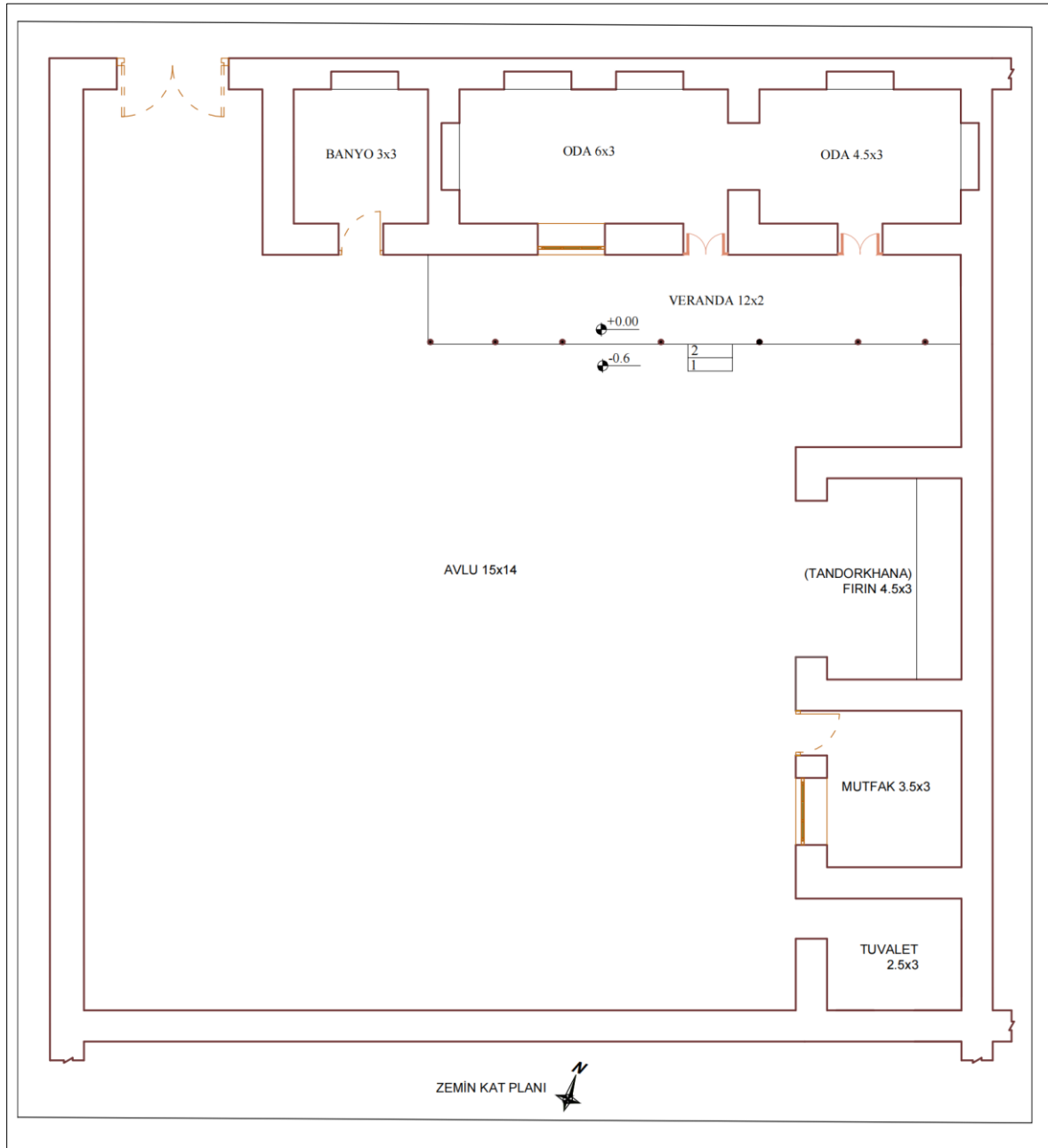
- Avlu çevresinde geçiş koridorları
- 2 adet yatak odası
- 1 adet mutfak
- 1 adet tandozhane
- 1 adet banyo
- 1 adet tuvalet

Çizelge 6.3. İkinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Konut İşlev Alanları	Konut Kullanım Alanları

Evin orta avlu örüntüsünde mekânların doğrusal olarak birbirine bağlanması, mekânların birbirini rahatsız etmeden farklı kullanımlar için gerekli esnekliğe sahip olmasını mümkün kılmıştır. Bu konunun önemi, geleneksel evin ailenin kadınları için çalışma, çocuklar için

oyun, alet depolama, yiyecek saklama vb. gibi farklı kullanımları düşünüldüğünde ortaya çıkmaktadır. Bu, ancak kullanımıyla elde edilebilecek bir normdu. Bu modeller arasında geniş aile konutu, birden fazla ailenin tek bir evde birlikte yaşamasını ifade eder. Bu düzenleme, ailelerin günlük işlerde ve çocuk bakımında birbirlerine destek olmalarını sağlayarak bir topluluk duygusunu ve ortak sorumluluğu teşvik etmektedir. Bununla birlikte, hane içindeki uyumu korumak için dikkat gerektiren mahremiyet ve kaynak yönetimi zorluklarını da beraberinde getirmektedir.

Şekil 6.9. İkinci Ev zemin kat planı

6.2.4. İkinci evin alan kullanımı

Koridor tasarımı genellikle doğal ışık ve havanın akışını artırarak dış ortamdan evin iç konforuna uyumlu bir geçiş yaratır. Bu mimari özellik yalnızca işlevsel bir amaca hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda estetik değer de katar ve sakinleri ve misafirleri hem iç hem de dış mekanların güzelliğini takdir etmeye davet eder.

Resim 6.15. İkinci evin koridoru

Avlunun yönü, düzenli bir altıgen içinde bir dikdörtgenin geometrik çiziminin sonucudur. Avlunun kuzey kısmında güneşli kış mekanları; gölgeli olan güney kısmında yaz mekanları; güneşli olan doğu kısmında ise ahır ve depo gibi daha az önemli mekanlar yer almaktadır. İklimsel konuların yanı sıra mahremiyet ve içe dönüklük gibi konular da orta avlu formunun oluşturulmasına yol açmıştır. Bu tasarım sadece iç ve dış ortamlar arasında uyumlu bir ilişki kurmakla kalmıyor, aynı zamanda kişisel sığınakları korurken konut sakinleri arasında sosyal etkileşimi de teşvik ediyor. Sonuç olarak, orta avlu, mekan içinde hem konforu hem de toplumu geliştiren hayati bir unsur haline gelmektedir.

Resim 6.16. İkinci evin iç avlusu

Bir diğer özellik ise ana odalar ile iç banyo arasındaki sürekli bağlantıdır. İç banyoya olan bu bağlantı konforu ve işlevselliği artırmakta ve temel ihtiyaçların kolayca erişilebilir olmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, bu tasarım özelliği yerel yaşam alanlarında konfor ve işlevselliğe yönelik düşünceli bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ayrıca (Taqcha) veya niş olarak adlandırılan özel özellikler de vardır ve bunlar iki nedenden dolayı kullanılmıştır: biri yastık kılıflarını, diğeri ise ev eşyalarını saklamak için. Nişler odaların dekorasyon bölümünü tamamlar.

Resim 6.17. İkinci evin ana odası

Veranda uzun, güneşli günlerde veranda bir sığınak haline gelir, komşuları ve arkadaşları sohbet etmek veya yemek paylaşmak için uğramaya davet ederdi. Yaz günleri anılara dönüşürken veranda sıcaklığın ve birlikteliğin simgesi olarak kaldı.

Aile üyeleri evi temizlemek ve yemek hazırlamak için sırayla çalışırlar. Köylerdeki aileler evlerini boyamak yerine saman karışımıyla zımparalarlar. İşlemeli duvar halıları ve halılar duvarları süsler. Duvarlardan sarkan halılar, ailenin mirasını ve geleneklerini anlatan karmaşık tasarımları sergiler. Akşamları bahçe, kahkahaların ve müziğin havayı doldurduğu, nesilleri birbirine bağlayan bağları güçlendiren bir buluşma yeri haline gelir. Bu ortak atmosfer, aile üyeleri arasında birlik ve aidiyet duygusunu besler, çünkü sadece yemekleri değil aynı zamanda anıları ve deneyimleri de paylaşırlar.

Resim 6.18. İkinci evin tandırhanesi

Meymene'nin tasarımı tuvaletleri genellikle ana odalardan uzakta konumlandırarak hem pratikliği hem de geleneksel değerleri yansıtıyor. Ayrıca, geleneksel kapıların yokluğu, bunun yerine basit pamuklu örtülerin kullanılması, yerel geleneklerle iç içe geçen farklı bir mahremiyet yaklaşımını vurgulamaktadır. Bu mimari tercih sadece temizlik ihtiyacını

karşılama kalmıyor, aynı zamanda topluluğun kültürel kimliğiyle bağını korurken çevresine uyum sağladığının da altını çiziyor.

Resim 6.19. İkinci evin tuvaleti

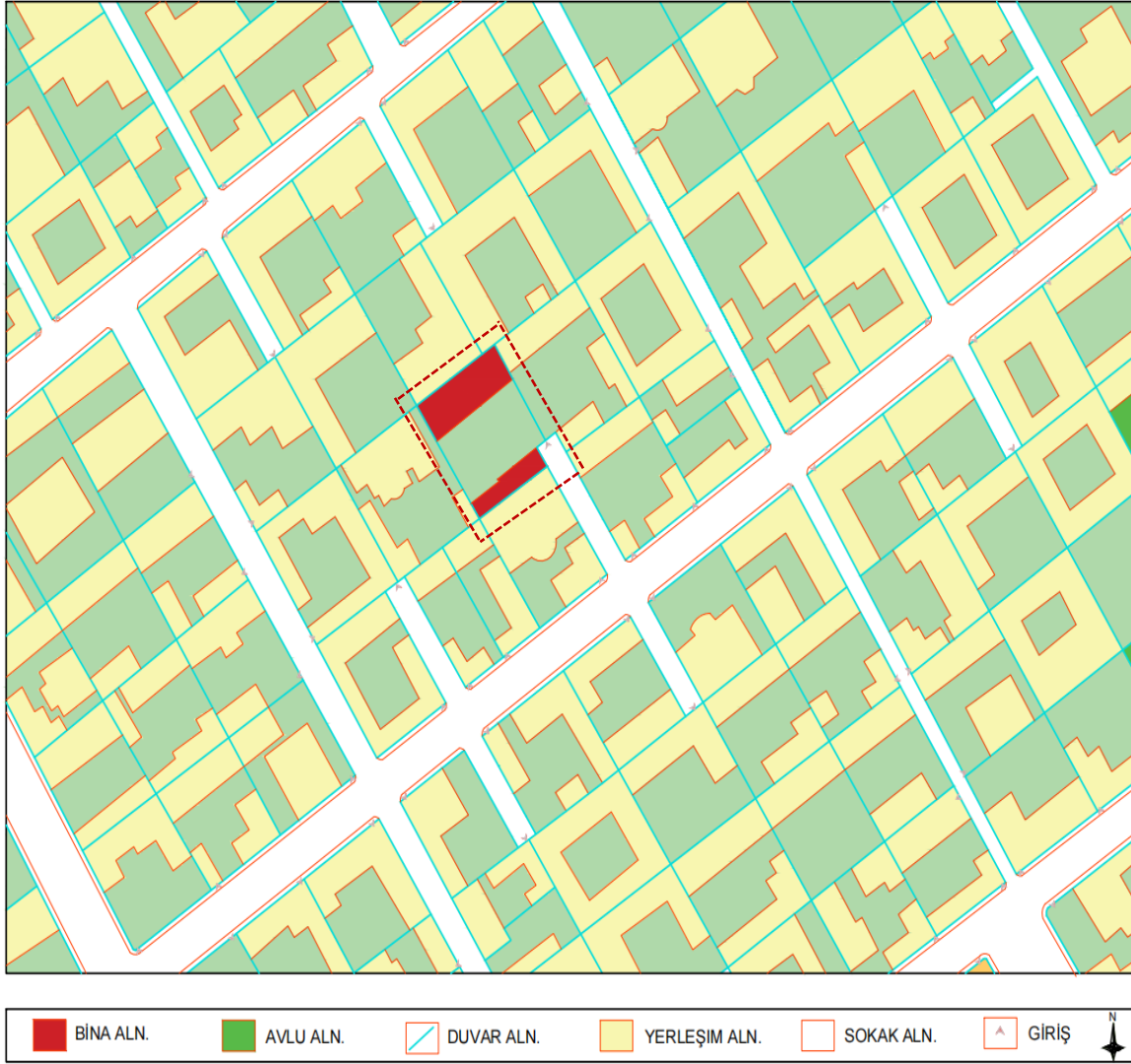
6.2.5. Kültürel ve sosyal yansımalar

Meymene bölgesine özgü bir yapı biçimi olan bu evde, avlu merkezli yerleşim yine ön plandadır. Aile bireylerinin günlük etkileşimleri bu alanda gerçekleşir. Çocuklar oyun alanı olarak kullanır. Yemek, dinlenme ve sosyal toplantılar için avlu esastır. Bu durum, sosyal bütünlüğü ve içe dönük yaşam tarzını destekleyen geleneksel Afgan yaşam biçiminin mimariye yansımasıdır. Ayrıca yapının yeni inşa edilmiş olması, geleneksel yapı tekniklerinin günümüzde de geçerliliğini ve tercih edilebilirliğini ortaya koyar.

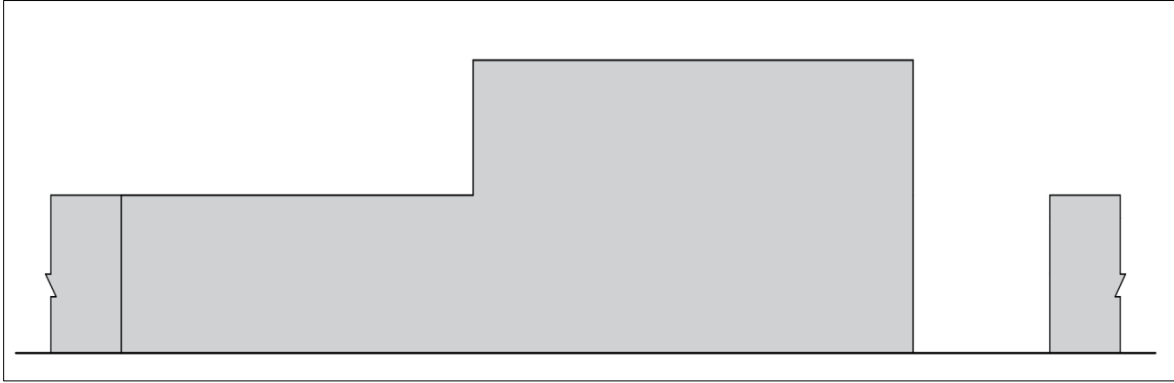
6.3. Üçüncü Ev (1985)

Üçüncü ev, Faryab vilayetinin Meymene şehrine yerel ve dağınık bir yerleşim dokusu içinde konumlanmıştır. 1985 yılında özel mülkiyet olarak inşa edilmiş olan yapı, halen iki farklı

aile tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Toplamda yaklaşık 500 m² arsa üzerine kurulmuş olan konut, bölgenin tipik kerpiç mimarisinin hem fiziksel hem de sosyo-kültürel temsilcilerinden biridir. Yapı, özellikle üretim ve barınma işlevlerini aynı çatı altında birleştiren mekânsal çözümüyle dikkat çekmektedir.

Şekil 6.10. Üçüncü Ev'in yakın çevresinin yerleşim dokusu

Şekil 6.11. Meymene kentindeki üçüncü evin sokaktan görülen görünüşü

6.3.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

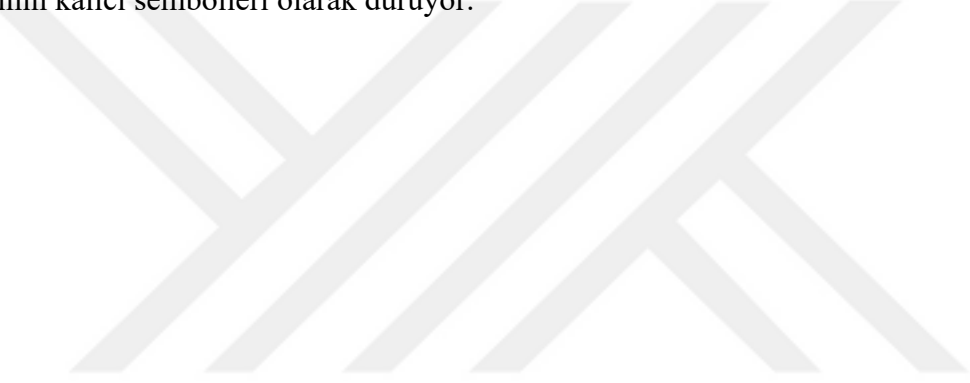
Üçüncü ev, tamamen yerel malzemeler ve geleneksel tekniklerle inşa edilmiştir. Temel, ve subasman sıkıştırılmış toprak ve su basman dan üstü ham tuğla yapıdadır. Ahşap kirişler ile desteklenen düz dam sistemi, çatının geleneksel yapısını oluşturmaktadır. Taşıyıcı duvar kalınlıkları dışta 50 cm,civarındadır. Yüzey kaplaması olarak dış cephede kahgil (çamur-saman karışımı sıva) uygulanmış, üst yüzeyde ise 1.5 cm kalınlığında çimento sıva kullanılmıştır. Bu katman, yapı estetiğini korurken hava koşullarına karşı dayanıklılığı artırmaktadır. Malzemenin yerel doğadan kolaylıkla temin edilebilmesi ve yüksek ısı yalıtımı gibi avantajları nedeniyle bölge mimarisinde hâlâ yaygın bir tercihtir. Duvarların dayanıklı ve kalın yapısı, hem iklimsel izolasyon hem de yapısal bütünlük açısından önem taşır.

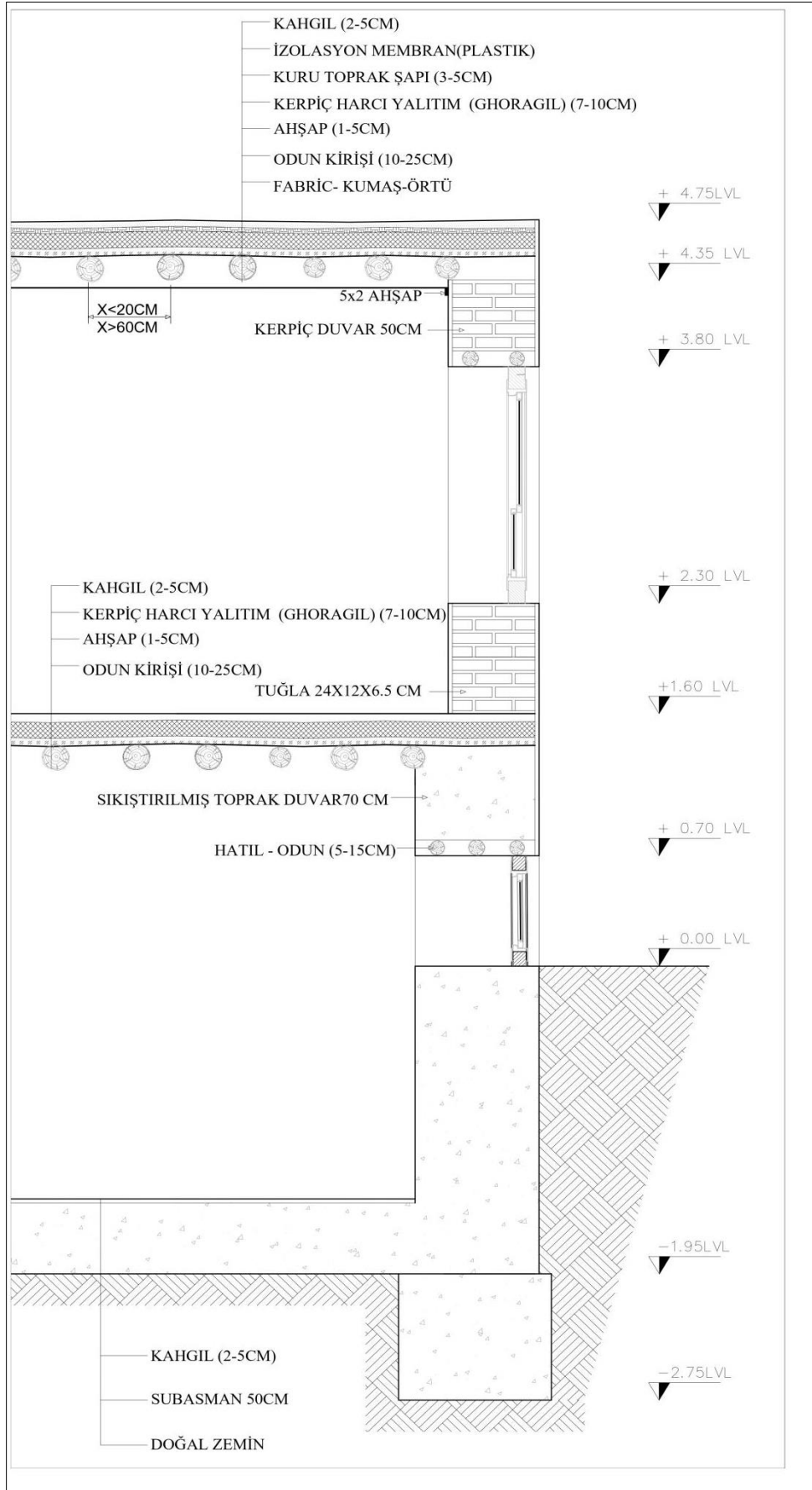
Kerpiç evin ayırt edici özellikleri, işlevsellik ile çevresel koşullara ve insan ihtiyaçlarına uyum sağlama yeteneğinin dikkate değer bir kombinasyonunu ortaya koymaktadır. Mülkün tasarımı, bodrum katının depolamaya ayrıldığı, böylece yukarıdaki yaşam alanlarının bütünlüğünü korurken alanın optimize edilmesine izin verecek şekildedir. Kalınlığı 70 cm olan kerpiç duvarlar olağanüstü yalıtım özellikleri sunarak yapısal dayanıklılığı ve estetik çekiciliği artırmaktadır. Ayrıca, 50 cm kalınlığında ham tuğlalarla inşa edilen birinci kat, konutun genel yapısal bütünlüğünü artırırken, çevreyle uyumlu bir ilişkiyi de koruyor.

Meymene'daki kerpiç evlerin inşaat teknikleri üzerine düşünmek, pratiklik ve geleneğin büyüleyici bir karışımını ortaya koyuyor. 12 cm genişliğinde, 22 cm uzunluğunda ve 6,5 cm yüksekliğindeki standart tuğla boyutu, yapının sağlamlığını ve yalıtım özelliklerini

destekliyor. Duvarları 50 cm'ye ulaşan önemli bir genişliğe sahip olan bu evler, yalnızca hava koşullarına dayanmakla kalmıyor, aynı zamanda sakinlerine bir güvenlik hissi de sunuyor.

Evin temel alanları iki kil tuğla ile güçlendirilirken, yardımcı bölümler 30 cm genişliğinde tuğlalar kullanıyor ve bu da belirli ihtiyaçlara göre uyarlanmış malzemelerin verimli bir şekilde kullanıldığını gösteriyor. Dahası, hem kerpiç bir taban hem de bir alt bodrumdan oluşan temel unsurlar, istikrar ve dayanıklılığı sağlamada önemli bir rol oynuyor. Bu zengin inşaat uygulamaları dokusuyla, kerpiç evler, zamanın testine dayanan dayanıklı barınaklar yaratmak için form ve işlevi sorunsuz bir şekilde iç içe geçiren Meymene'nın mimari mirasının kalıcı sembolleri olarak duruyor.

Şekil 6.12. Üçüncü evin kerpiç ve ham tuğlalı temel iki katlı genel detayı

Resim 6.20. Üçüncü evin iç avlu cephe görünümü

6.3.2. Üçüncü evin yapı elemanı

bir binanın giriş bölümü olarak tanımlanan ve dışarıdan görülebilen ön kapının önemi ve işlevi üzerinde durulmaktadır. Ön kapı, ziyaretçilere içeride nelerin beklediğini belirleyen bir ton oluşturabilen malzeme seçimleriyle dikkat çeker. Aynı zamanda ön kapı, konutun karakterini yansıtan ve konukları karşılayan bir öge olarak işlev görür. Bu nedenle, mimari tasarımda ön kapının rolü esstir çünkü bu unsurlar binanın algılanmasını ve deneyimlenmesini şekillendirir.

Resim 6.21. Üçüncü evin girişi

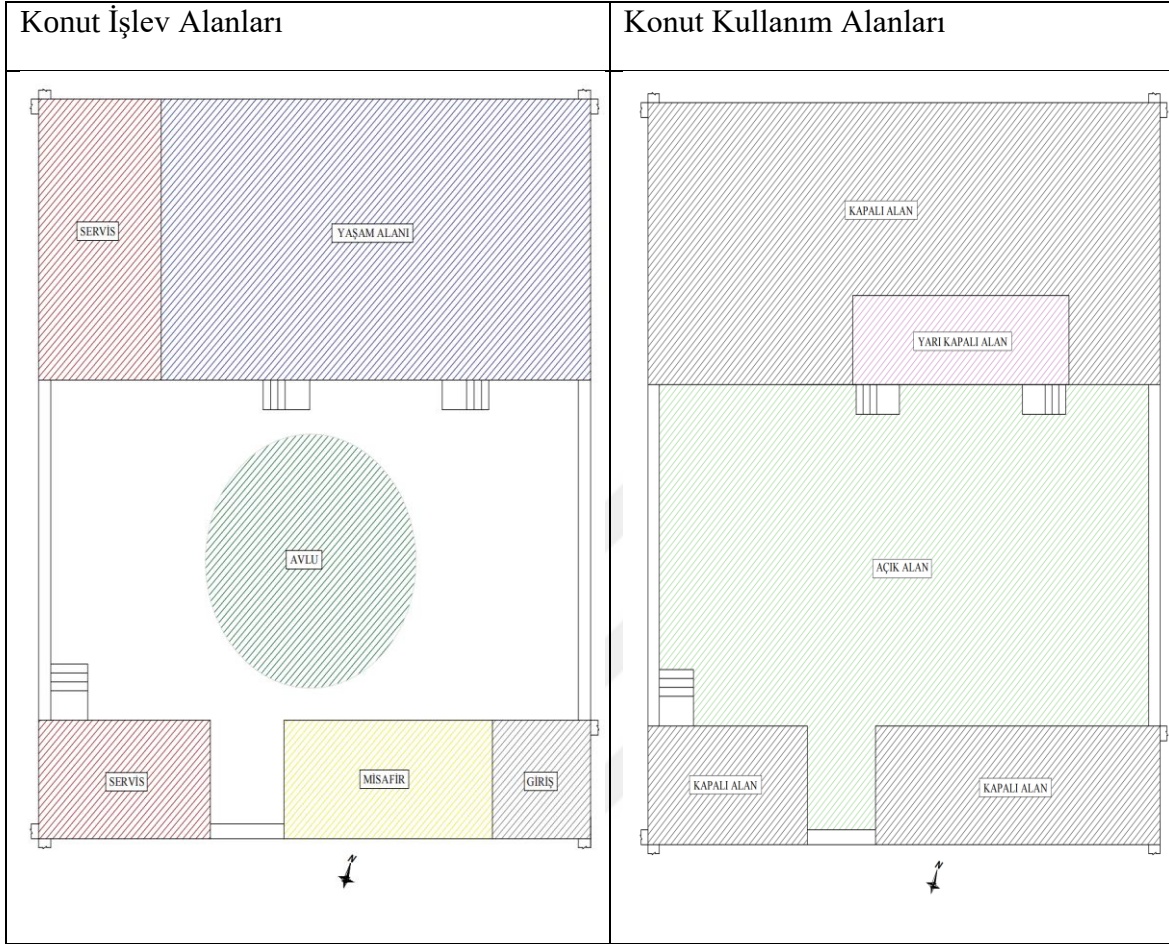
6.3.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

Üçüncü ev iki katlı ve içe dönük avlu tipi bir plan düzenine sahiptir. Yapının tüm yaşamsal alanları, orta avlunun etrafında konumlanmıştır. Giriş holü aracılığıyla ulaşılan ana yaşam alanı, dört yatak odası, bir ortak oturma alanı ve mutfak çevreleyen bir düzendedir. Avlu; ışık, havalandırma ve sosyal etkileşim merkezi olarak planlanmış ve içe dönük mekânsal örgütlenme anlayışıyla bütünleşmiştir. Hayvancılıkla uğraşan aileler için avlunun bir köşesinde yer alan hayvan barınakları ve yem depoları, mekânsal verimliliği artıran bir uygulamadır. Girişlerin doğrudan kamusal yoldan değil, avludan sağlanması, mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçlarına yanıt vermektedir. Planlama düzeni, kendi kendine yeten bir yaşam döngüsünü mekâna yansıtan özellikler taşımaktadır;

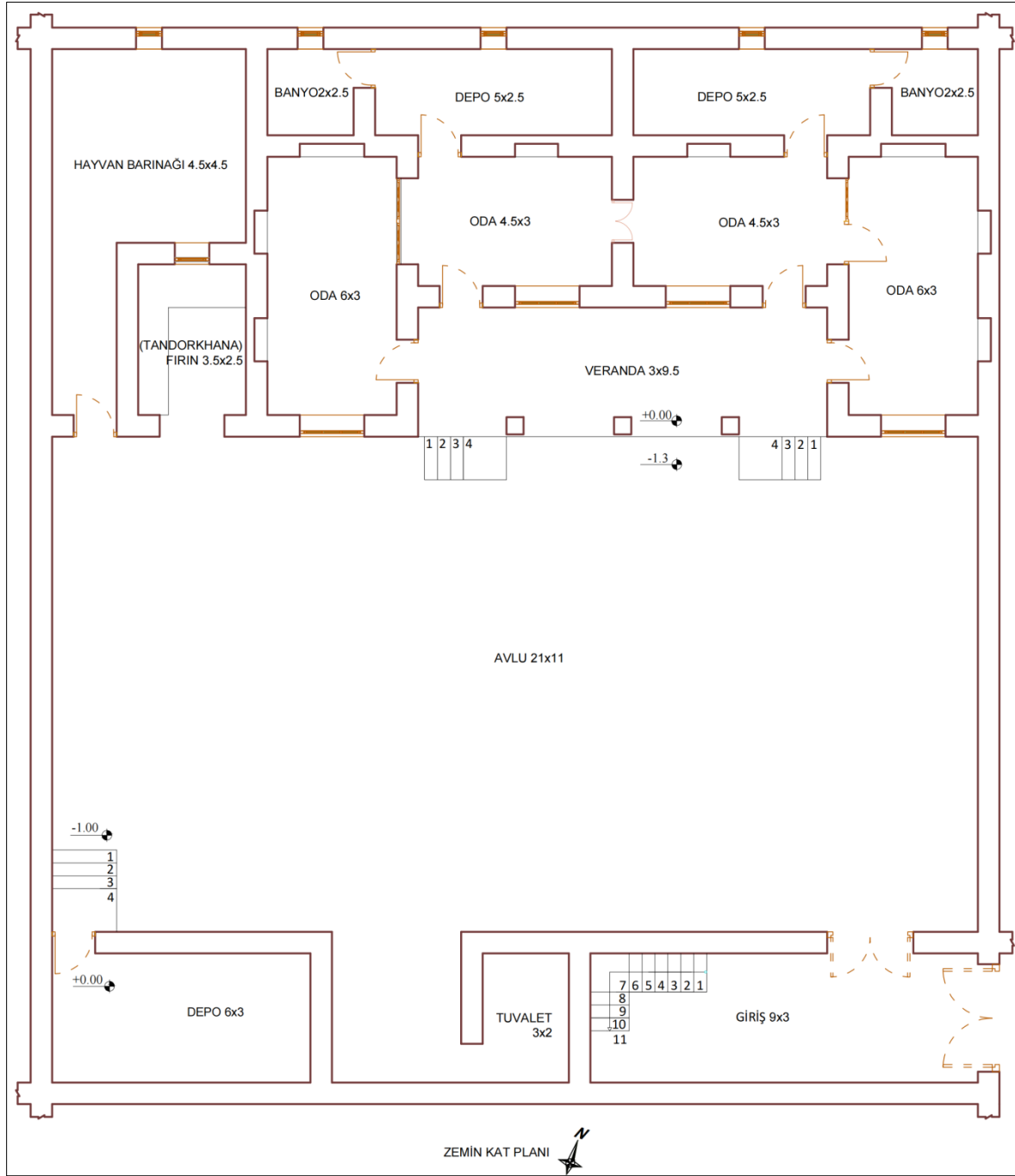
- Avlu çevresinde geçiş koridor
- 4 adet yaşam alanı (yatak ve oturma odası işlevli),
- 1 adet ortak salon,
- 1 adet misafir odası
- 1 adet mutfak,
- 1 adet hayvan barınağı (süt üretimi ve hayvancılık için),
- 3 adet saman deposu (Samankhana)
- 3 adet banyo
- 1 adet tandorhane
- 1 adet tuvalet

Meymene kerpiç yapılarının temel tipolojisi kare ve dikdörtgendir. Mekânlar arasındaki işlevsel ilişkiler, farklı plan tiplerini ayırt etmenin temelini oluşturmaktadır. Avlu merkezi mekân olarak hizmet verirken, mutfak, yatakhane ve depo gibi diğer mekânlar da buna göre sınıflandırılmıştır. Mekânların konfigürasyonu bu binanın mimarisinde önemlidir. Yapının avlusunun dört tarafı bu mekânlarla bağlantılıdır. Ev mimarisinin özü, yapısını tanımlayan malzemelerin uyumlu karışımında güzel bir şekilde yakalanmıştır. Temel için toprak seçimi sağlam bir taban sağlarken, ham tuğla ve kerpiç duvarlar hem dayanıklılığa hem de termal düzenlemeye katkıda bulunarak değişen iklimlerde konfor sağlar. Ayrıca, yapısal bir unsur olarak ahşabın baskınlığı, doğal kaynaklara olan bağlılığı vurgulamakta ve genel tasarıma esneklik ve estetik sıcaklık sunmaktadır. Bu unsurlar birlikte, hem işlevselliği hem de sanatı kutlayan, insan yerleşimi ile çevre arasındaki derin bağlantıyı somutlaştıran uyumlu bir mimari anlatı oluşturuyor.

Çizelge 6.4. Üçüncü evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Ev, özellikle yerel üretimle bütünleşik bir yaşam biçimi sunduğu için fonksiyonel çeşitlilik taşır. İki farklı aile için yeterli mahremiyet sağlayacak şekilde planlanmıştır. Avlu, evin doğal havalandırma ve ışık gereksinimini karşılamakla kalmaz; aynı zamanda günlük yaşantının odak noktasıdır. Ayrıca, yapıda kullanılan mimari süsleme öğeleri oldukça sınırlıdır; sadelik ve işlevsellik ön plandadır. Ancak mekânsal hiyerarşi, simetri ve geometrik düzen, evin iç organizasyonunda geleneksel estetik anlayışın izlerini taşımaktadır. Ayrıca, hayvan barınakları ve yem ahırları gibi işlevsel alanların entegrasyonu, bu yapıların hem barınak hem de üretkenliği desteklemek üzere nasıl tasarlandığını göstererek günlük yaşamla ilişkili pratik gereksinimleri vurgulamaktadır.

Şekil 6.13. Üçüncü Ev zemin kat planı

6.3.4. Üçüncü evin alan kullanımı

Koridor, bir binanın içi ve dışı arasında mahremiyet sağlayan ve insanların aynı anda dışarıdan eve girmemesini sağlayan bir boşluktur. Bir koridor veya antre bir avluya açılır. Bu tür alanlar genellikle doğal ışık ve hava akışını artırmak için tasarlanır ve dışarıdan içeriye uyumlu bir geçiş yaratır.

Misafir odasının girişin üstünde konumlandırılması, mahremiyet ve misafirperverlik arasında bir denge kurmayı amaçlar. Bu mekânsal kurgu, hem sosyal geleneklere hem de güncel yaşam ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Yapı, sade cepheleri, ritmik açıklıkları ve doğal renk paleti ile göze çarpar. Geometrik düzen, mekânsal hiyerarşı ve simetri dikkate alınarak tasarlanmıştır. Yatay hatlar, avlu açıklıkları ve taş/ahşap süsleme detayları, modern mimarlıkta da karşılığı olan bir sadeliğı temsil eder.

Bu tasarım tercihi, evin düzeninin verimliliğini korurken misafirlerin mahremiyetini artırıyor. Misafir odasını girişin üstüne yerleştirerek, kerpiç yapının kamusal alanlarında daha samimi ve gözlerden uzak bir deneyim yaşanmasını sağlıyor. Kerpiç mimarideki misafir odası, hem mahremiyete hem de konfora öncelik veren düşünceli bir tasarım örneğidir. Girişin üzerinde stratejik olarak konumlandırılan bu alan, yalnızca yüksek bir manzara sunmakla kalmıyor, aynı zamanda kerpiç evlere özgü yoğun iç avlulardan belirgin bir şekilde ayrılmayı da sağlıyor. Kendi özel banyosuna sahip olan misafir odası, samimi atmosferini korurken ziyaretçilerin ihtiyaçlarını da karşılıyor.

Girişin üzerinde yer alan misafir konaklama birimi, kerpiç evlere özgü geleneksel bir kat planı düzenlemesini temsil etmektedir. Bu kat planı tasarımı, özel avlular ile kerpiç avluları birbirinden ayırmaya hizmet etmektedir. Bu ayrım, gelişmiş özerkliği teşvik etmekte ve farklı ev içi faaliyetler için farklı ortamların yaratılmasını kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak, daha düzenli ve işlevsel bir yaşam ortamını teşvik eder.

Resim 6.22. Üçüncü evin misafir odası

Avlu genellikle komşuların sosyalleşebileceği ve çocukların yeşillikler arasında özgürce oynayabileceği bir toplanma alanı olarak hizmet vermektedir. Bu düzen, genel yaşam deneyimini geliştiren etkileşimi ve ortak bir yaşam tarzını teşvik eder. Ayrıca, avludaki yeşilliklerin varlığı sakin bir ortama katkıda bulunarak rahatlama ve esenliği teşvik etmektedir. Topluluk yaşamına yönelik özenli tasarım geliştirmeleri, yalnızca sakinler arasındaki bağlantıları güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda aidiyet duygusunu da teşvik eden canlı bir atmosfer yaratmaktadır. Doğal ışığın ön planda tutulduğu bu alanlar sıcaklık yaymakta ve bireyleri birbirleriyle etkileşime geçmeye davet etmekte, avlu ise sosyal etkileşim ve oyun için hayati bir merkez görevi görerek ortak deneyimi zenginleştirmektedir. Ortak alanlara yapılan vurgu, sakinlerin sükûneti artıran yemyeşil bir ortamda gevşeyebilecekleri, rahatlama ve birlikteliğe odaklanan bir yaşam tarzını teşvik etmektedir. Sonuçta, bu parçalar birlikte çalışarak hem kişisel hem de sosyal gelişimi destekleyen bir alan yaratıyor. Bu, kasıtlı tasarımın toplum yaşamı üzerinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir.

Resim 6.23. Üçüncü evin iç avlu görünüşü

Ana odalar doğrudan avluya değil, verandaya açılmaktadır. Açık bir alan ana odaları içeriden birbirine bağlar. Yerel mimaride ana odalar aynı boyutlara sahiptir, örneğin 3,5 metre genişliğinde 6 metre uzunluğunda veya 4,5 uzunluğunda. Ana odalar, oturma odalarının yanı sıra ortak alanlar olarak da işlev görür. Yastık kılıfları ve ev eşyalarını saklamak için kullanılan oyuk ya da niş adı verilen özel bölümler de vardır.

Resim 6.24. Üçüncü evin ana odası

Veranda genellikle dış dünyanın seslerini evin sıcaklığıyla harmanlayan bir geçiş alanı olarak hizmet vermiştir. Özellikle yaz aylarında evin önemli ve vazgeçilmez bir parçasıydı.

Resim 6.25. Üçüncü evin verandası

Meymene'nin mutfak tasarımı has dir ve iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Belirlenen alan, yemek ve unlu mamullerin hazırlanmasının yanı sıra pişmemiş ve pişmiş gıda maddelerinin depolanması için kullanılmaktadır. Tandır tavuklarının hazırlanması için kullanılan fırınlar,

geleneksel pişirme yönteminin kullanılmasının da gösterdiği gibi, yerel halkın mutfak gelenekleriyle olan derin bağlarıyla öne çıkmaktadır.

Resim 6.26. Üçüncü evin tandorhanası

6.3.5. Hayvan barınağı

yerel Meymene mimarisinin dikkat çeken bir diğer yönü de kerpiç evlere hayvan barınaklarının entegre edilmesidir. Meymene şehir ve köylerinin çoğunda kerpiç evlerde hayvanlar için "padakhana" olarak bilinen bir alan bulunur. Bu alana genellikle "akhir" olarak adlandırılan, hayvanların beslenmesi için ayrılmış bitişik bir alan eşlik eder. Hayvanlar bu alanda kendi besinleri için yem ararlar. Bu tasarım, hayvancılığın hem ekonomik hem de geçimlik amaçlar için gerekli olduğu yerel yaşamın pratik ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Hayvan barınaklarını evlerine dahil eden bölge sakinleri, hayvanlarına yakın olmayı sürdürürken tarımsal kaynaklarını verimli bir şekilde yönetebilmektedir. Padakhana ve akhir gibi özelliklerle örneklendirilen yerel yaşamdaki hayvan barınaklarının özenli tasarımı, hem hayvanlara hem de tarımsal uygulamalara hitap eden işlevsel alanlar yaratmanın gerekliliğinin altını çizmektedir. Bu yapılar, bitişik besleme alanlarının yanı sıra hayvanlar için belirlenmiş bir alan oluşturarak, yalnızca kaynakların verimli bir şekilde yönetilmesini kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda çiftçilerin hayvanlarıyla yakın bir bağ kurabilmelerini de sağlar. Bu entegrasyon, pratikliğin tarımsal yaşamın doğal ritimleriyle buluştuğu, sonuçta üretkenliği artırırken insanlar ve hayvanları arasındaki hayati ilişkiyi

besleyen yerel yaşama bütünsel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu tür tasarımlar sadece acil ihtiyaçlara hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda yerel varoluşun özüyle rezonansa giren sürdürülebilir uygulamaları da somutlaştırır.

Tuvaletler ev içindeki konumu, her zaman köşede, ana odalardan uzak bir yerde konumlandırılacak şekildedir. Meymene tarafından tasarlanan binanın tasarımı, pratiklik ve geleneksel değerleri bir araya getirmesiyle dikkat çekiyor. Tasarımın önemli bir özelliği, birincil yaşam ve yemek alanlarından uzakta ayrı bir alanda yer alan tuvaletlerin stratejik konumlandırılmasıdır. Ayrıca, geleneksel kapıların bulunmaması ve basit pamuklu çarşafların kullanılması, mahremiyete alternatif bir yaklaşımın altını çizmeye hizmet ediyor ve bu yaklaşım yerel geleneklerle karmaşık bir şekilde iç içe geçmiş durumda.

Resim 6.27. Üçüncü evin tuvaleti

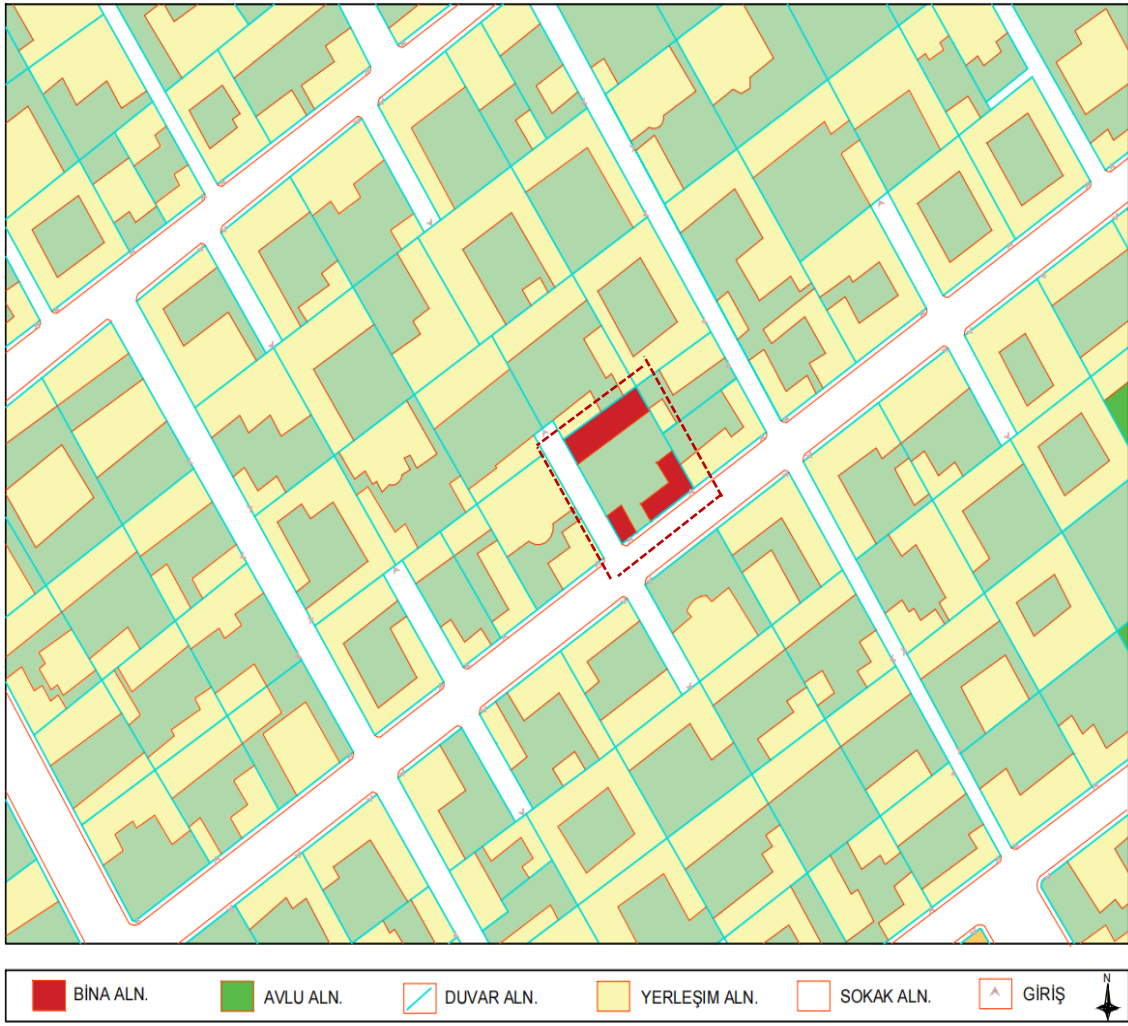
6.3.6. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi

Meymene'nin yerel evlerinde olduğu gibi, House 3-M'nin mimarisi yalnızca fiziksel ihtiyaçlara değil, kültürel ve toplumsal beklentilere de cevap vermektedir. House 3-M'nin mekânsal düzeni, aile odaklı yaşam biçimini, üretime dayalı yerel kültürü ve topluluk içinde birliktelik ruhunu yansıtmaktadır. Aile içi mahremiyetin korunması, misafirperverlik,

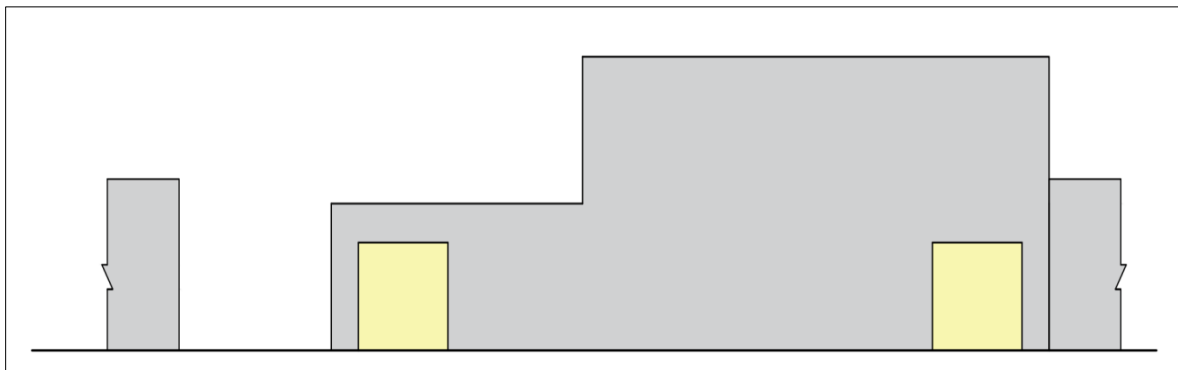
komşuluk ilişkileri ve üretim faaliyetleri yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. İç avlu etrafında kurgulanan mekânlar, kadın-erkek mekân ayrımı, misafir kabul düzeni gibi geleneksel yaşam pratiklerine olanak tanımaktadır. İki aile tarafından ortak kullanılan bu yapı, toplumsal dayanışma ve birlikte yaşam kültürünün bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Hayvan barınakları ve yem depoları gibi işlevsel alanlar, evin yalnızca barınma değil, aynı zamanda üretim faaliyetlerinin de merkezi olduğunu göstermektedir.

6.4. Dördüncü Ev (1990)

Kerpiç evin vaziyet planı, salt işlevselliğin ötesine geçerek, çevreyle derin bir bağ kurmayı teşvik eden uyumlu bir biçim ve deneyim karışımı yaratıyor. Toplamda yaklaşık 500 m² arsa üzerine kurulmuş olan konut merkezi bir avlu ve stratejik olarak yerleştirilmiş odalardan oluşan yerleşim planını vurguluyor. Avlunun manzarasını çerçeveleyen geniş pencereler dış mekanı içeri davet ederek hem estetik çekiciliği hem de konforu artıran kesintisiz iç mekan-dış mekan yaşamını kolaylaştırıyor. Bu düşünceli entegrasyon, sakinleri doğayla iç içe olmaya teşvik ederek huzur ve esenliğe değer veren bir yaşam tarzını destekliyor.

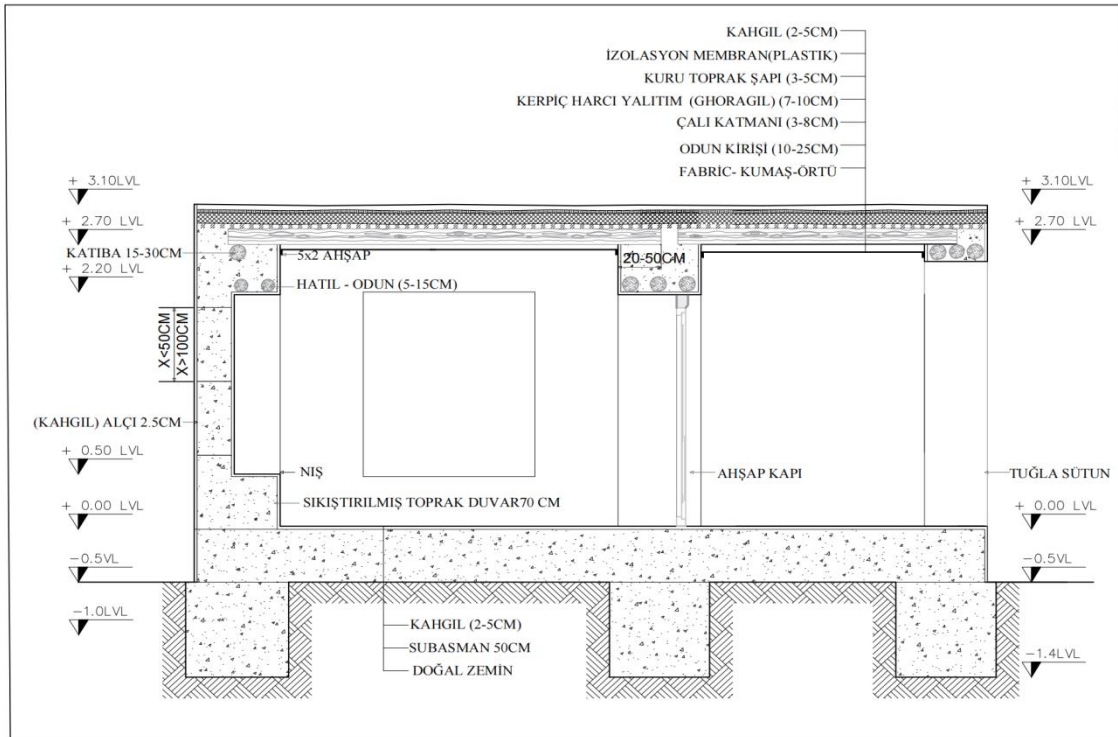
Şekil 6.14. Dördüncü evin vaziyet planı

Şekil 6.15. Meymene kentindeki dördüncü evin sokaktan görülen girişi

6.4.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

Dördüncü ev yerel malzemeler ve geleneksel inşaat teknikleri kullanılarak inşa edilmiştir. Tüm yapı sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır. Sıkıştırılmış toprak kullanılarak, tasarım sadece çevresel etkiyi en aza indirmekle kalmıyor, aynı zamanda sürdürülebilirliği de sağlıyor. Ahşap kirişlerle desteklenen sabit bir çatı sistemi, geleneksel bir çatı yapısı sağlar. Dış yük taşıyıcı duvarın kalınlığı yaklaşık 70 cm'dir. Dış cephede sıva, çamur ve sazın bir kombinasyonu olan khagil kullanılmıştır. Sağlam tasarımı, estetiği korurken sağlam ahşap kirişlerle desteklenen geleneksel bir çatı yapısına sahiptir.

Şekil 6.16. Dördüncü ev Kerpiç evlerin odasının temel tek katlı genel kesit

Kerpiç evlerin tasarımı, sürdürülebilirliği işlevsellikle bütünleştiren güvenli yaşam olasılığının bir kanıtıdır. Alçı, çamur ve sazın birleşiminden oluşan khagil'den yapılan özgün dış cephe kaplamaları, yenilikçi ve çevre dostu inşaat tekniklerini sergilerken yerel malzemelerin anlaşılmasını da vurgulamaktadır.

Resim 6.28. Dördüncü evin görünümü

6.4.2. Dördüncü evin yapı elemanı

Giriş, hem güvenliği sağlayan bir geçit olarak hem de misafirlere hoş bir karşılama sunarak belirli bir işlevi yerine getirir.Yapı şu anda iki giriş noktasına sahiptir. Binanın inşası başlangıçta tek bir giriş düşünülerek gerçekleştirilmiştir; ancak daha sonra ailenin gerektiğinde arabyı park etmek için ek alan ihtiyacına yanıt olarak ikinci bir giriş tasarıma dahil edilmiştir.

Resim 6.29. Dördüncü evin giriş kapısı

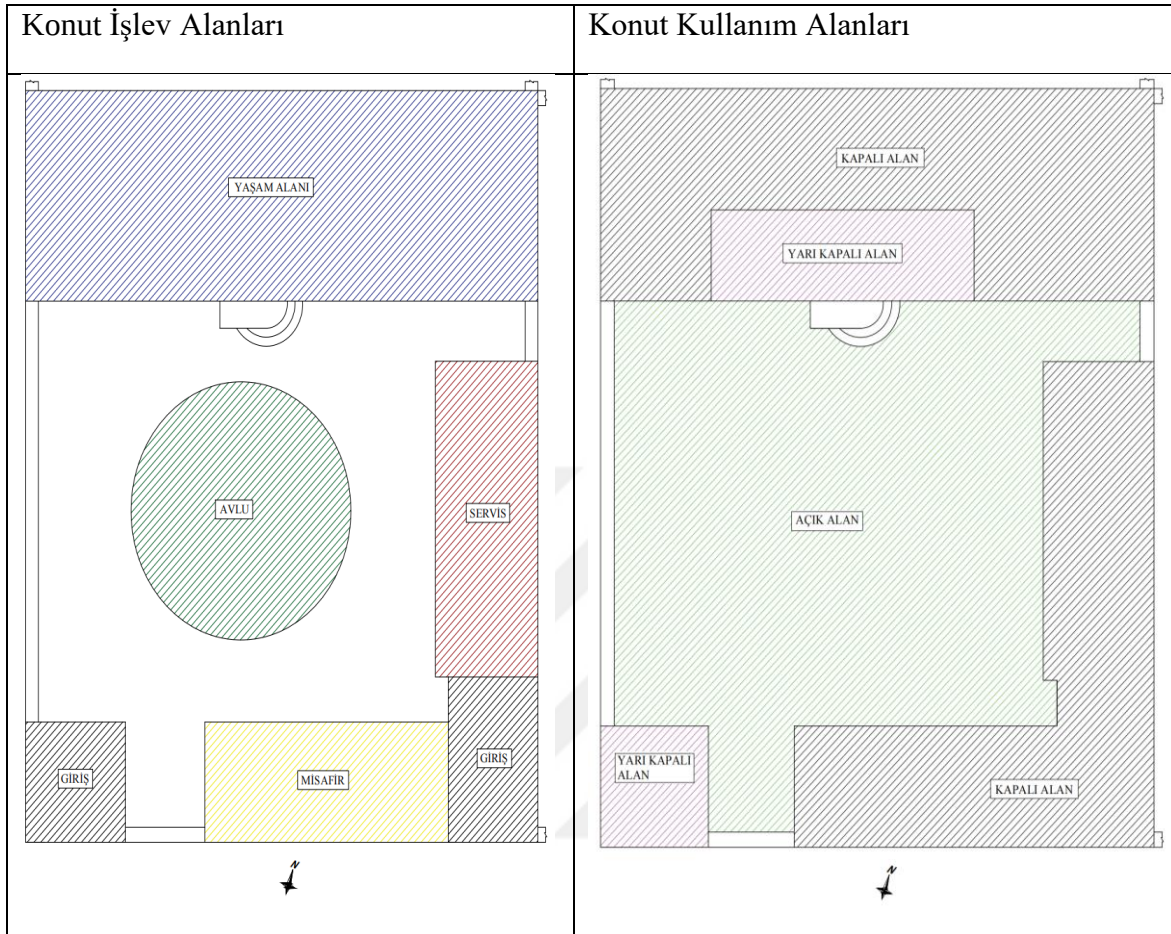
6.4.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

Meymene yerel mimarisi, kültürel ve iklimsel farklılıklara rağmen kendine özgü unsurlara sahiptir. Bu bütünlük, hem işlevsel hem de dekoratif amaçlara hizmet eden karmaşık çini işçiliği, düz tavanlar ve geniş avluların kullanımında açıkça görülmektedir.

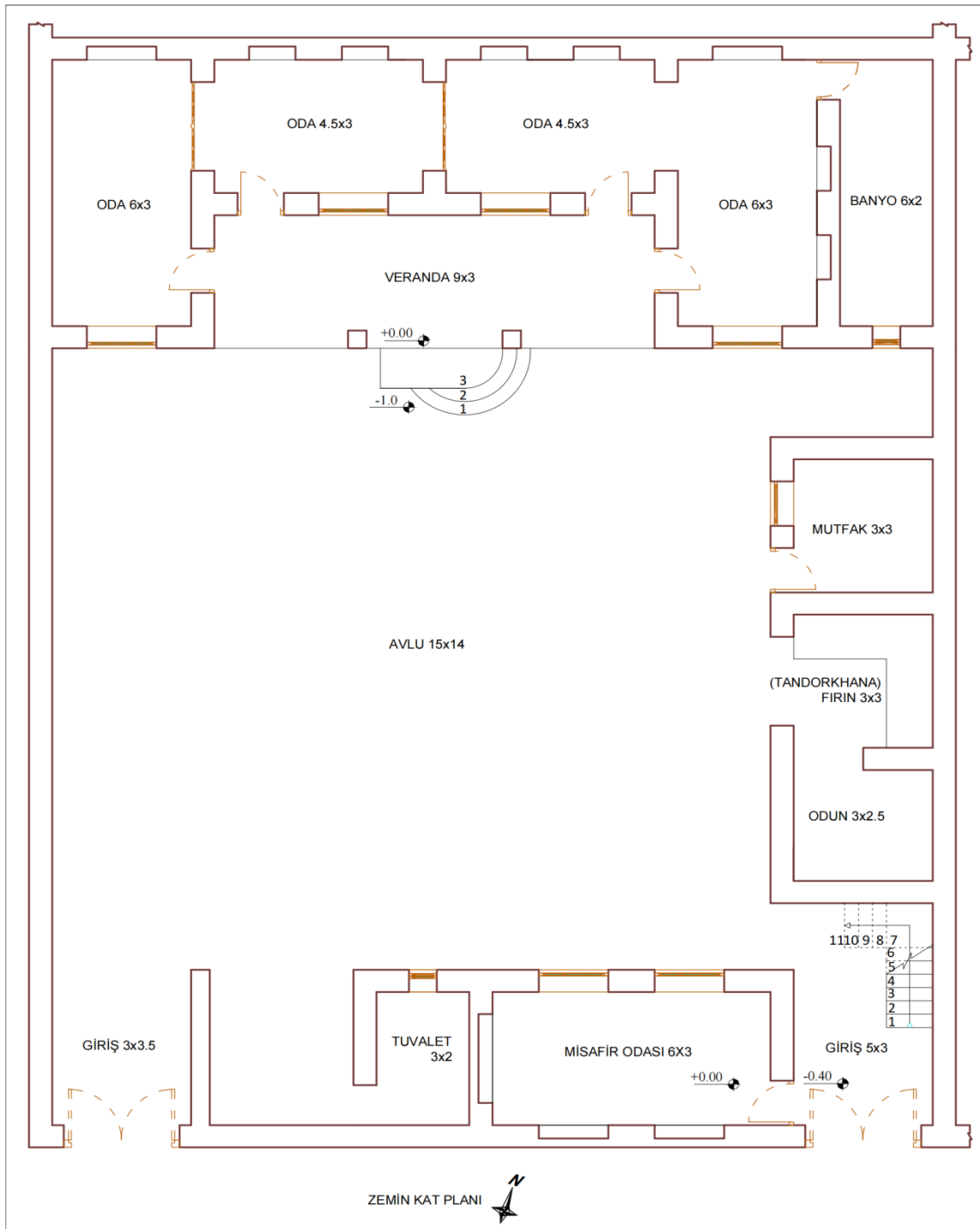
Dördüncü ev, Faryab ili, Meymene şehrinin yerel ve dağınık yerleşim düzeninde yer almaktadır. Bu ev tek bir yapı olarak tasarlanmış olup misafir odası evin girişinin üstünde planlanmıştır. Şu anda iki ayrı aile tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Bu konut yaklaşık 500 metrekarelik bir arsa alanı üzerine inşa edilmiştir;

- Avlu çevresinde geçiş koridorlar
- 3 adet yaşam alanı (yatak ve oturma odası işlevli),
- 2 adet misafir odası
- 1 adet mutfak,
- 1 adet banyo
- 1 adet tandorhane ve odun
- 1 adet tuvalet

Çizelge 6.5. Dördüncü evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Evin çekirdek avlu modelinin doğrusal bağlantıları, alanların çatışmadan birden fazla amacı desteklemesini sağlamıştır. Ev içi uyumu sürdürmek için mahremiyet ve kaynak yönetimi konuları ele alınmalıdır. Evler mahremiyeti ve yakınlığı korumak için içe dönük hale gelmiştir. Bu ulusların sosyal ve kültürel entelektüel kökleri, içe dönüklüklerini şekillendirmektedir.

Şekil 6.17. Dördüncü ev zemin kat planı

6.4.4. Dördüncü evin alan kullanımı

Bir koridor veya antre bir avluya açılır ve dış ve iç ortamlar arasındaki akışı iyileştiren bir geçiş sağlar. Tipik olarak bir koridor 3 ila 4 metre genişliğinde ve 6 ila 9 metre uzunluğundadır. bu evde iki giriş ve koridor vardır.

Misafir odası odası, konuklara dinlenebilecekleri ve rahatlayabilecekleri konforlu bir alan sağlamak için zevkli bir şekilde döşenmiştir. Misafir odası diğer odalardan tamamen ayrıdır.

Resim 6.30. Dördüncü evin misafir odası

içe dönük doğası, bu toprakların sosyal ve kültürel entelektüel temellerinde derin köklere sahiptir. Bu ilkelerden biri de geleneksel mimaride hiyerarşi gözetilmesinin en önemli nedenlerinden biri olan mahremiyettir ve bu ilkelerden yararlanılarak geleneksel yapılarda güvenlik, huzur, mahremiyet gibi değerlerin oluşumuna tanık oluruz.

Resim 6.31. Dördüncü evin iç avlusu

Mutfakta genellikle bir su kaynağı ve depo odası bulunur. Mutfak yatay düzlemde kare ve dikdörtgen bir şekil alır ve düzeni genel plana uyum sağlayabilir. Tandorhanenin iç avlusu bir ekmek fırını, yakacak odun ve yemek pişirmeye ve tabakları ve pişirme ekipmanlarını düzenlemeye olanak tanıyan yaklaşık 1 m yüksekliğinde platformlardan oluşmaktadır. Bu

tasarım yalnızca kullanılabilirliği en üst düzeye çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda hem yemek pişirmek hem de sosyalleşmek için sıcak ve davetkar bir atmosfer yaratır.

Resim 6.32. Dördüncü evin tandoorhanesi

Meymene tuvalet tasarımları ana odalardan ayrıdır ve pratikliği geleneksel değerlerle birleştirir. Geleneksel kapıların olmaması ve basit pamuklu çarşafların kullanılması da mahremiyete farklı bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Kerpiç evlerdeki tuvaletler genellikle 1,5 ila 3 metre genişliğinde ve 3,5 metre uzunluğundadır.

Resim 6.33. Dördüncü evin tuvaleti

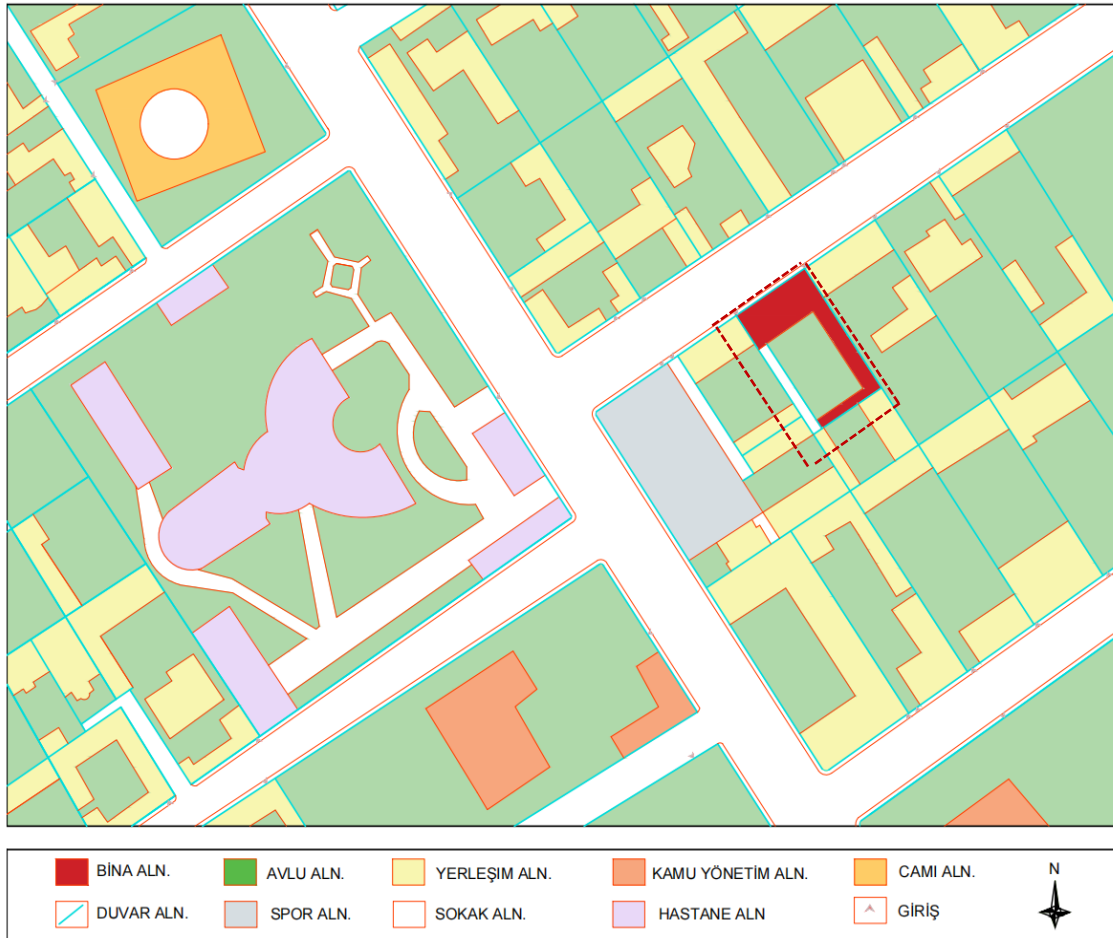
6.4.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi

Geleneksel evler, mimarileri aracılığıyla içinde bulundukları toplumun yaşam tarzını ve değerlerini temsil eder. İç avlu, sosyalleşmeyi ve aile bağlarını güçlendiren ve ortak yaşam kültürlerini temsil eden önemli bir buluşma noktasıdır. Yaşam alanı ve işlevi dengeleyen bu unsurlar, geleneksel evlerin basit birer yapı olmaktan öte kültürel kimlik ve sosyal uyumun

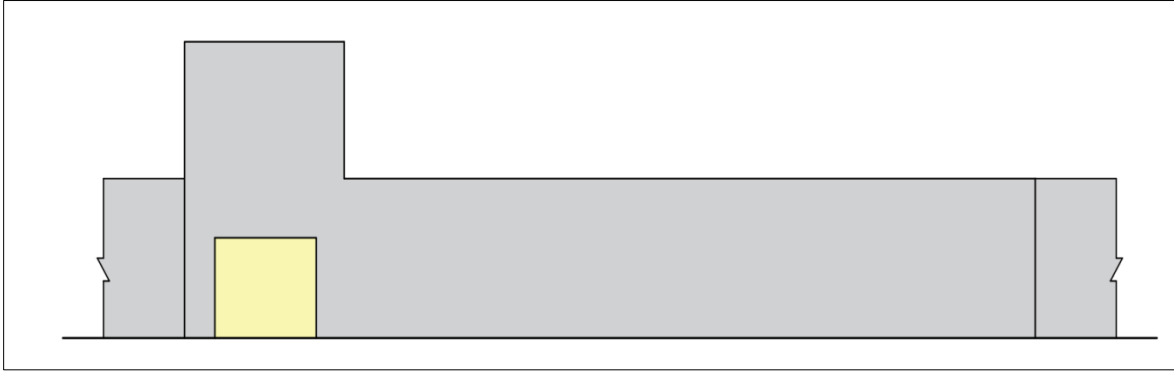
temel tezahürleri olduğunu göstermektedir. Geleneksel evler iki amaca hizmet eder: bir yaşam alanı sağlamak ve topluluk değerlerini ve bağlantılarını yansıtmak. Bu konutlardaki işlevsel unsurlar, mimarinin kültür ve toplumla güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu kavramını pekiştirmektedir.

6.5. Beşinci Ev (1985)

Beşinci Ev, Faryab vilayetinin Meymene şehrinde yaklaşık 700 m²'lik dikdörtgen bir arsa üzerinde konumlanmıştır. Yapı 1985 yılında özel mülkiyet olarak inşa edilmiştir. Kerpiç evin vaziyet planı, orta avlularla karakterize edilen kerpiç evlerin yerel mimarisini örneklemektedir. Bu tasarım, geleneksel uygulamalara uygun olarak yerel malzemelerin kullanımını vurgularken, aynı zamanda doğal havalandırmayı ve ortak alanların teşvik edilmesini savunmaktadır.

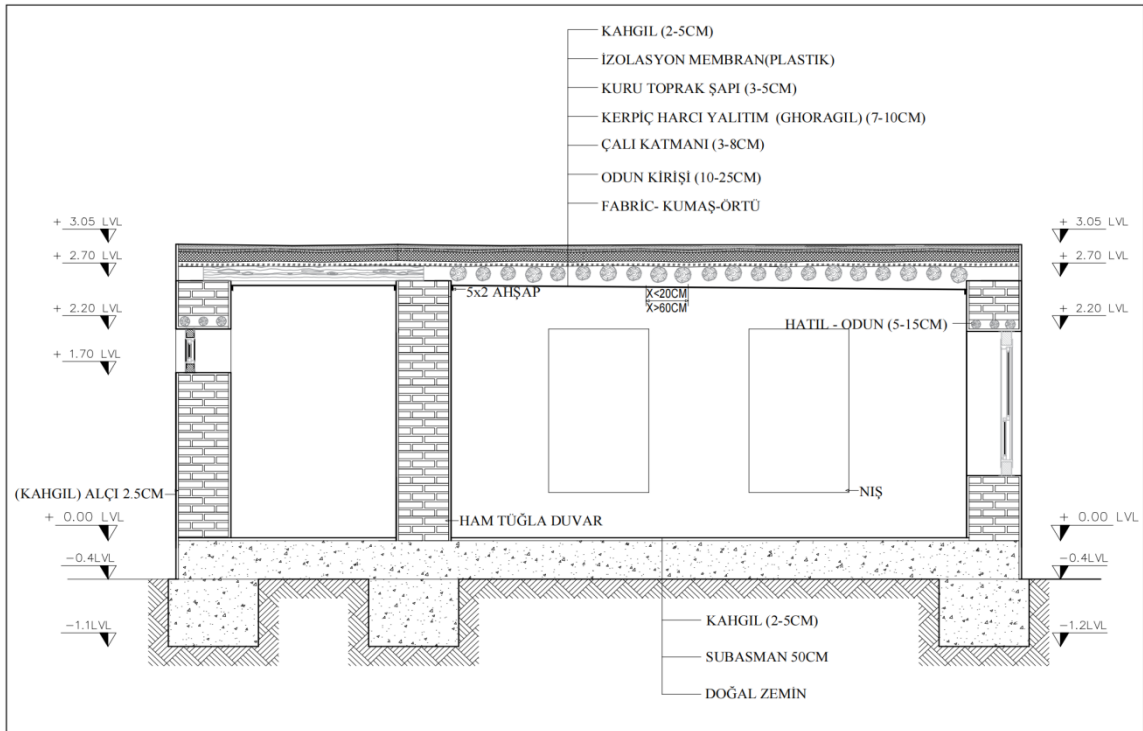
Şekil 6.18. Beşinci evin vaziyet planı

Şekil 6.19. Meymene kentindeki beşinci evin sokaktan görülen girişi

6.5.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

Meymene Şehrindeki ham tuğlalı ev, on kişilik bir aileyi barındırmak için titizlikle tasarlanmış tasarım ve işlevselliği örneklemektedir. Konutun dikdörtgen konfigürasyonu, mekansal verimliliği optimize etmek ve doğal ışığın konut boyunca yayılmasını kolaylaştırarak sıcaklık ve şenlik ortamını teşvik etmek için tasarlanmıştır. Bir iç avlunun entegrasyonu, aile üyeleri arasında hem mahremiyeti hem de topluluğu teşvik eden ve aynı zamanda doğayı günlük hayata entegre eden sakin bir inziva yeri olarak hizmet vermektedir.

Şekil 6.20. Beşinci evin tek katlı genel kesiti

Ev estetik açıdan sade, ancak mekânsal hiyerarşi ve geometrik denge açısından tutarlı. Tuğla ve kerpiç bu evi oluşturmak için bir araya getirilmiştir. Bu ev tek katlı olarak tasarlanmış ve daha geniş bir iç avluya sahiptir. Bu kerpiç evde aile toplantıları için açık bir alana yerleştirilmiş bir sofa bulunmaktadır. Sofa yerden yaklaşık 50 ila 150 santimetre yüksekliktedir. Yaz gecelerinde insanlar sofaya uyumak için kullanma eğilimindedir.

Resim 6.34. Beşinci evin iç avlu cephe görünümü

6.5.2. Beşinci evin yapı elemanı

Giriş bir avlu koridoru ve oturma odası gibi özel bir alana girişin ardından girilmelidir. Tasarım, doğal ışığın evin içine girmesine izin vererek iç ve dış alanlar arasındaki yumuşak akışı vurgular.

Resim 6.35. Beşinci evin girişi

Meymene kerpiç evlerindeki merdivenler, yalnızca katlar arasında hayati bağlantılar olarak değil, aynı zamanda bu yapı tarzının doğasında bulunan işçiliği örneklemek için de özenle tasarlanmıştır. Merdivenler öncelikle kerpiç ve ahşaptan inşa edilmiştir. Tipik olarak 20 ila 30 cm yüksekliğinde ve 25 ila 35 cm genişliğinde olan merdivenlerin boyutları, yapı boyunca hareket kolaylığı sağlamak için düşünceli bir şekilde oranlanmıştır.

Resim 6.36. Beşinci evin merdiveni

6.5.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

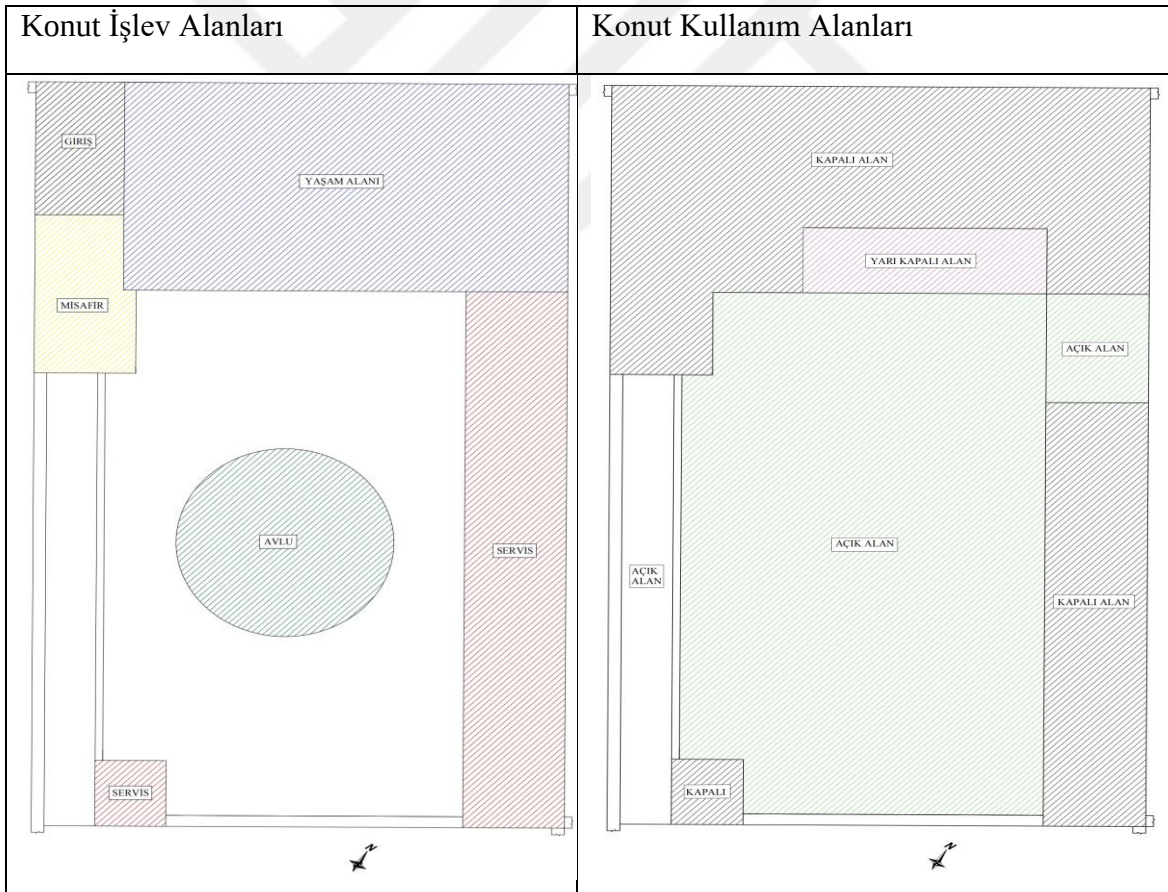
Beşinci ev, Faryab ilinin Meymene kentinde 700 metrekarelik bir arsa üzerinde yer almaktadır. Ev, girişinin üzerinde yer alan misafir odası ile tek bir yapı olarak tasarlanmıştır. Şu anda bir aile tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Mimari tasarımın günlük ihtiyaçları etkili bir şekilde karşılarken aynı zamanda kültürel kimliği nasıl yansıtabileceğini göstermektedir. Bu tür yapılar aracılığıyla Meymene mimarisi, bölgedeki yaşamın canlı bir anlatısı olarak ortaya çıkıyor ve yapıları çevrelerin hem amaç hem de güzellikle nasıl yankılanabileceğini gösteriyor.

- Avlu çevresinde geçiş koridorlar
- 4 adet yaşam alanı (yatak ve oturma odası işlevli),
- 1 adet misafir odası
- 3 adet depo
- 1 adet mutfak,
- 1 adet sofa
- 1 adet banyo
- 1 adet tandorhane ve odun

- 1 adet tuvalet

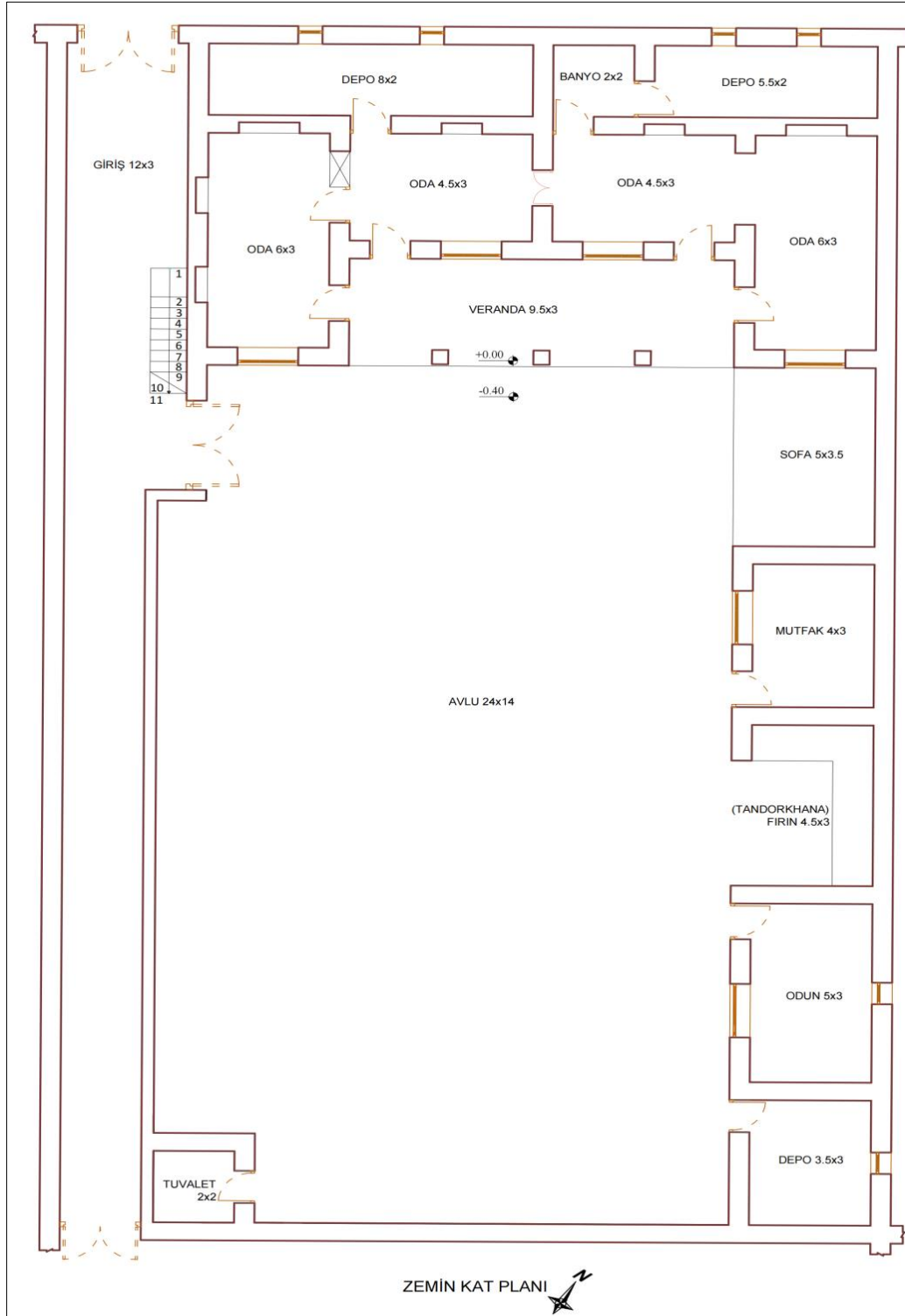
Kerpiç evlerin oluşumunda en önemli ve etkili mekanlar özellikleridir, bu mekanlar kendi içlerinde bir yapıda belirli işlevleri yerine getirirler. İklim ve malzeme gibi teknik faktörlerin yanı sıra gelenekler, inançlar ve anlayışlar, sosyal farklılıklar gibi bazı sosyal faktörler bazı yerel tiplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oturma alanlarına verilen önem, yerden tasarruf etmek, manzarayı ya da sokağı korumak içindir. Kazanan, evlerde günlük yaşamın bir bölümünün gerçekleştiği toplanma alanıdır. Mekân sağladığı için hava sirkülasyon alanı ve aynı zamanda odalar arası geçiş görevi görür. Karşımızda belirir. Evlerin düzenine karakter kazandıran ve onu yönlendiren en önemli unsurdur.

Çizelge 6.6. Beşinci evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Ev mimarisinde mekânlar, odak noktası avlu olmak üzere belirgin bir şekilde sınırlandırılmıştır. Bu, kapsamlı tasarımlarda veya erişim noktalarına sahip kapalı avluların oluşturulmasında görülür. Mimaride hiyerarşinin önemli bir unsuru mekânsal sürekliliktir. Bu, sakinlere ve ziyaretçilere evin hiyerarşisi içindeki her alanın yerini ve önemini açıklar.

Bu organizasyon, yaşam ortamının işleyişini iyileştirir ve çeşitli mekanlar arasında süreklilik ve bağlantı hissini teşvik eder. Mimarlar bu geçişleri titizlikle hazırlayarak, bir konutta mahremiyet ve sosyal etkileşim arasında uyumlu bir denge sağlayabilir.

Şekil 6.21. Beşinci evin zemin kat planı

6.5.4. Beşinci evin alan kullanımı

Koridorun özenli tasarımı ve avluya stratejik açılımı, çevrenin genel mekânsal deneyimini geliştirmede çok önemli unsurlar olarak işlev görüyor. İç ve dış mekanlar arasında köprü kurarak kesintisiz bir akış yaratıyor, doğal ışığı ve havalandırmayı artırıyor ve doğayla daha güçlü bir bağ kurulmasını sağlıyor. Bu entegrasyon sadece estetik çekiciliği zenginleştirmekle kalmıyor, aynı zamanda sakinlerin avlunun huzurunun ve iç mekanın işlevselliğinin tadını çıkarabilecekleri daha dinamik bir alan yaratmaya da yardımcı oluyor.

Resim 6.37. Beşinci evin koridoru

Misafir odası avlu manzarasının olmaması ve ana odaların yerleşimi mahremiyet ve huzurun değerini daha da vurgulamaktadır. Buna ek olarak, büyük kemerlerin kullanılması kesintisiz ışık ve hava akışına olanak tanıyarak rahatlama ve konfora davet eden sıcak bir atmosfer yaratıyor. Bu evde misafir odası birinci kattaki ana girişin üzerinde yer almaktadır.

Resim 6.38. Beşinci evin misafir odası

Evin gökdelen olmayan çekirdeği, birkaç odanın baktığı avluydu. Odalar ya da duvarlar avluyu dört bir yandan çevrelediği için orta avlu olarak adlandırılmıştır. Bir yapının merkezinde, yanında veya çevresinde yer alan açık bir alan olan orta avlu, özellikle sıcak ve kuru ortamlarda termal konforu artırır. Avlu, ayrı konutlarda küçük bir bahçeydi. Bahçe, eğlence ve sosyalleşme imkanı sunarken evin cazibesini de artırıyordu. Yeşil alan ayrıca sıcaklığı ve nemi düzenleyerek konut sakinlerini daha mutlu ediyordu.

Resim 6.39. Beşinci evin iç avlu görünümü

Meymene'nın birbirine bağı ana odaları, iç tasarımını şekillendiren bölgesel kültürel etkilerin zengin gobleninin bir kanıtı niteliğindedir. Her alan bir diğerine sorunsuz bir şekilde akarak bölgenin eşsiz mirasını ve geleneklerini yansıtan uyumlu bir ortam yaratıyor. Bu tasarım Meymene'nın estetik cazibesini arttırmakla kalmıyor, aynı zamanda sakinleri arasında kardeşlik ve beraberlik duygusunu da teşvik ediyor.

Resim 6.40. Beşinci evin ana oda görünümü

Veranda günün belirli saatlerinde avluyu eve bağlardı. Ayrıca yemek ve aile toplantıları için de kullanılırdı. Veranda genellikle dış seslerin evin sıcaklığıyla harmanlandığı bir geçiş alanı olarak hizmet vermiştir.

Resim 6.41. Beşinci evin verandası

Meymene kentinde tandırhane, kerpiç evlerin mimari planlarının yanı sıra özel bir öneme sahiptir ve özellikle kadınlar tarafından hane içinde kullanılmaktadır. Bu mekânlar pratik amaçlara hizmet etmekte ve toplumsal ve kültürel gelenekleri beslemektedir.

Resim 6.42. Beşinci evin tandırhanesi

Meymene Şehrindeki Kerpiç Ev tuvaletinin yenilikçi tasarımı, işlevsellik ve Doğu estetik ilkelerinin uyumlu bir şekilde harmanlanmasının mükemmel bir örneğidir. Geleneksel malzemeleri ve mimari tarzları bütünleştirmektedir. Bu girişim sonuç olarak, özenli tasarımın yerel gelenekleri nasıl yansıtabileceğinin ve kutlayabileceğinin bir kanıtıdır.

Resim 6.43. Beşinci evin tuvaleti

6.5.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi

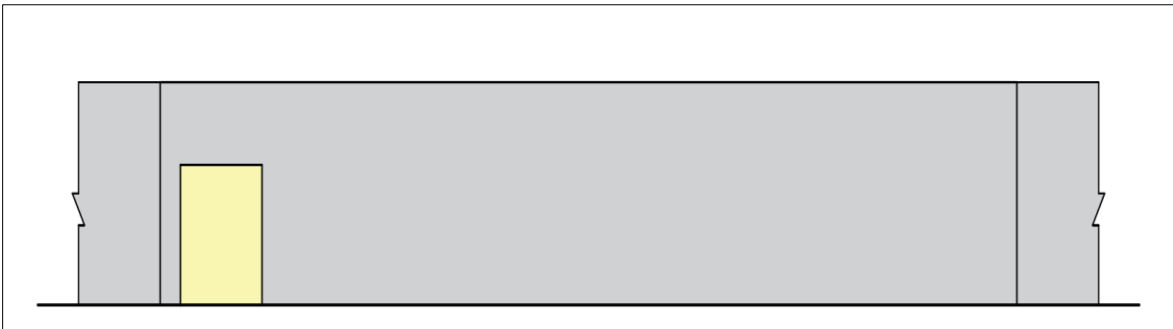
Belirgin kültürel ve iklimsel farklılıklara rağmen, Meymene'nin yerel mimarisi daha fazla analiz edilmeyi hak eden eşsiz unsurlara sahiptir. Bu yapıların ayırt edici özellikleri, işlevsellik ve estetik çekicilik arasında uyumlu bir denge sergileyen basit geometrik şekiller ve düz çatıların kullanımı ile karakterize edilir. Geniş avluların bu yapıların tasarımına entegre edilmesi özel bir önem taşımaktadır. Binanın yapısal kompozisyonu, girişin üzerinde yer alan bir misafir odasına ek olarak bir dizi işlevsel yaşam alanını içerecek şekildedir. Bu misafir odası misafirperverliğin ve sosyal bağların bir göstergesidir. Halen bir ailenin yaşadığı bu konut, mimari tasarımın günlük ihtiyaçları etkili bir şekilde karşılarken aynı zamanda kültürel kimliği nasıl yansıtabileceğini göstermeye hizmet etmektedir.

6.6. Altıncı Ev (1995)

Evin tasarımı, geleneksel mimari unsurları kabul edip onurlandırırken modern yaşam konseptlerini entegre eden dikkatli bir müzakerenin ürünüdür. Altıncı Ev, Faryab vilayetinin Meymene şehrinde yaklaşık 350 m²'lik dikdörtgen bir arsa üzerinde konumlanmıştır. Yapı 1995 yılında özel mülkiyet olarak inşa edilmiştir. Site planı, bitişikteki kerpiç yapılar ve doğal peyzaj ile uyumlu bir şekilde bütünleşecek şekilde titizlikle tasarlanmış, böylece yapı çevrenin çevresiyle uyumlu ve sürdürülebilir bir entegrasyonu sağlanmıştır. Tasarım ilkelerinin bu sentezi, hem işlevsel hem de kültürel bağlamını yansıtan ve sonuçta içinde yaşayanlar için yaşam kalitesini artıran bir ev yaratma taahhüdünü örneklemektedir.

Şekil 6.22. Altıncı evin vaziyet planı

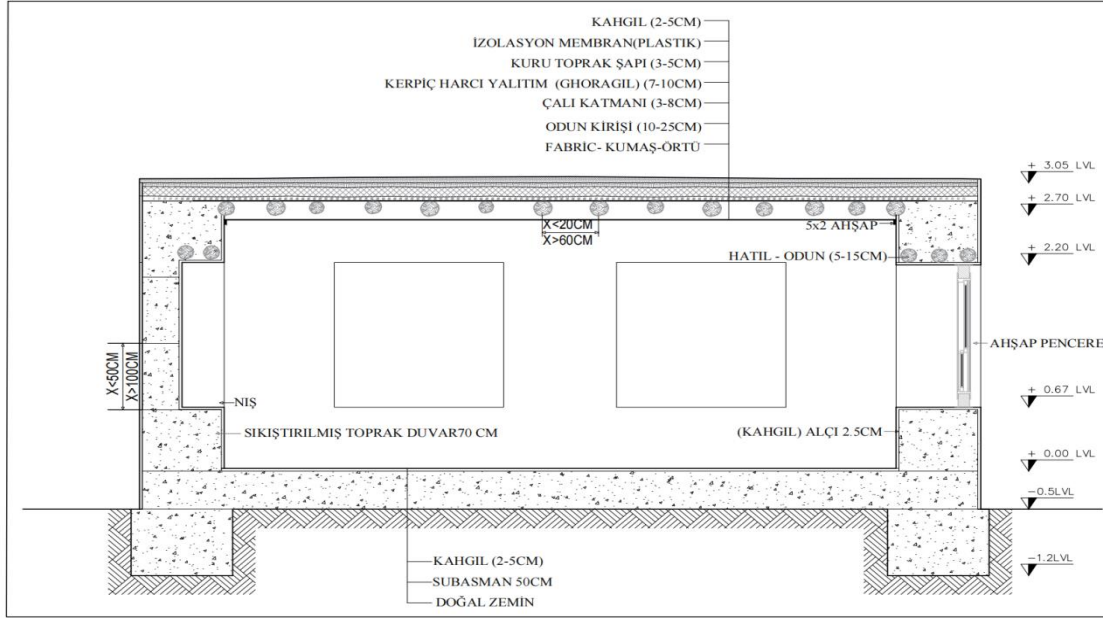

Şekil 6.23. Meymene kentindeki altıncı evin sokaktan görülen girişi

6.6.1. İnşa malzemeleri ve teknikler

Yapı, toprak ve yerel olarak temin edilen kereste kullanılarak inşa edilmiştir. Bu ev tek katlı olarak inşa edilmiştir. Duvarlar yaklaşık 70 santimetre kalınlığa sahip olacak şekilde hesaplanmış, böylece yeterli yapısal güç ve yalıtım sağlanmıştır. Geleneksel olarak çatı sistemi düzdür ve toprak ile saman karışımından oluşmaktadır. Yapının inşasına yönelik

yenilikçi yaklaşım, doğal malzemeler ile mimari bütünlük arasındaki uyumu sergileyerek sürdürülebilirliği vurgulamaktadır.

Şekil 6.24. Altıncı evin tek katlı genel kesiti

Yapılarda 40 ila 60 santimetre arasında değişen kalınlıklarda bulunması sürdürülebilirliği artırmakta ve dayanıklılığı ön planda tutan geleneksel yapı uygulamalarını yansıtmaktadır. Evlerin 270 cm'lik yüksekliği ferahlık ve ihtişam izlenimi yaratmakta, doğal ışığın içeri girmesini sağlayan 150 cm'lik pencerelerin stratejik yerleşimi ile daha da vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir mimarinin temel ilkesi, sürdürülebilir mimarinin tasarım stratejilerine nüfuz eden bir ilke olan ekolojik yönetim ile işlevin uyumlaştırılmasıdır.

Resim 6.44. Altıncı evin iç avulu görünümü

6.6.2. Altıncı evin yapı elemanı

Giriş, bir binanın trafiğin içinden aktığı bölümü olarak tanımlanır. Giriş, koridor veya koridor kapalı bir alan olarak tanımlanır. Aslında, bir ön kapı sadece bir giriş noktasından daha fazlasıdır; işlev ve tasarımı uyumlu hale getiren, algıyı ve deneyimi daha binaya girmeden önce şekillendiren bir iddiadır.

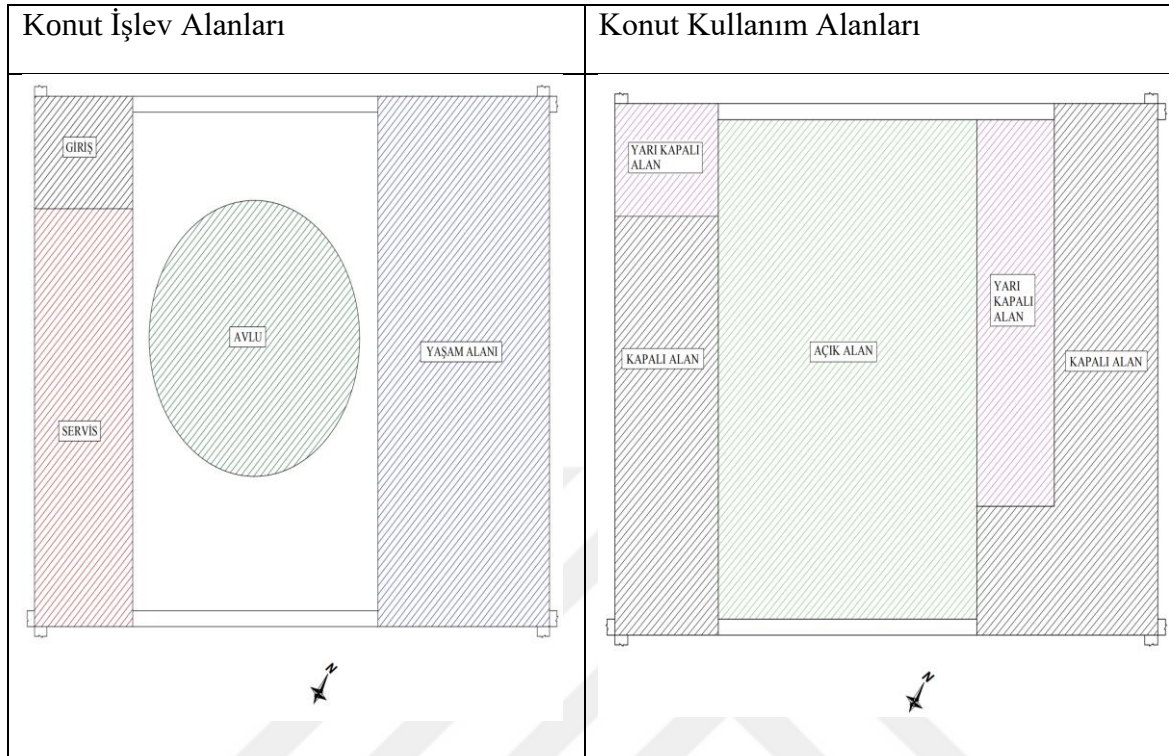
Resim 6.45. Altıncı evin girişi

6.6.3. Plan tipolojisi ve mekân organizasyonu

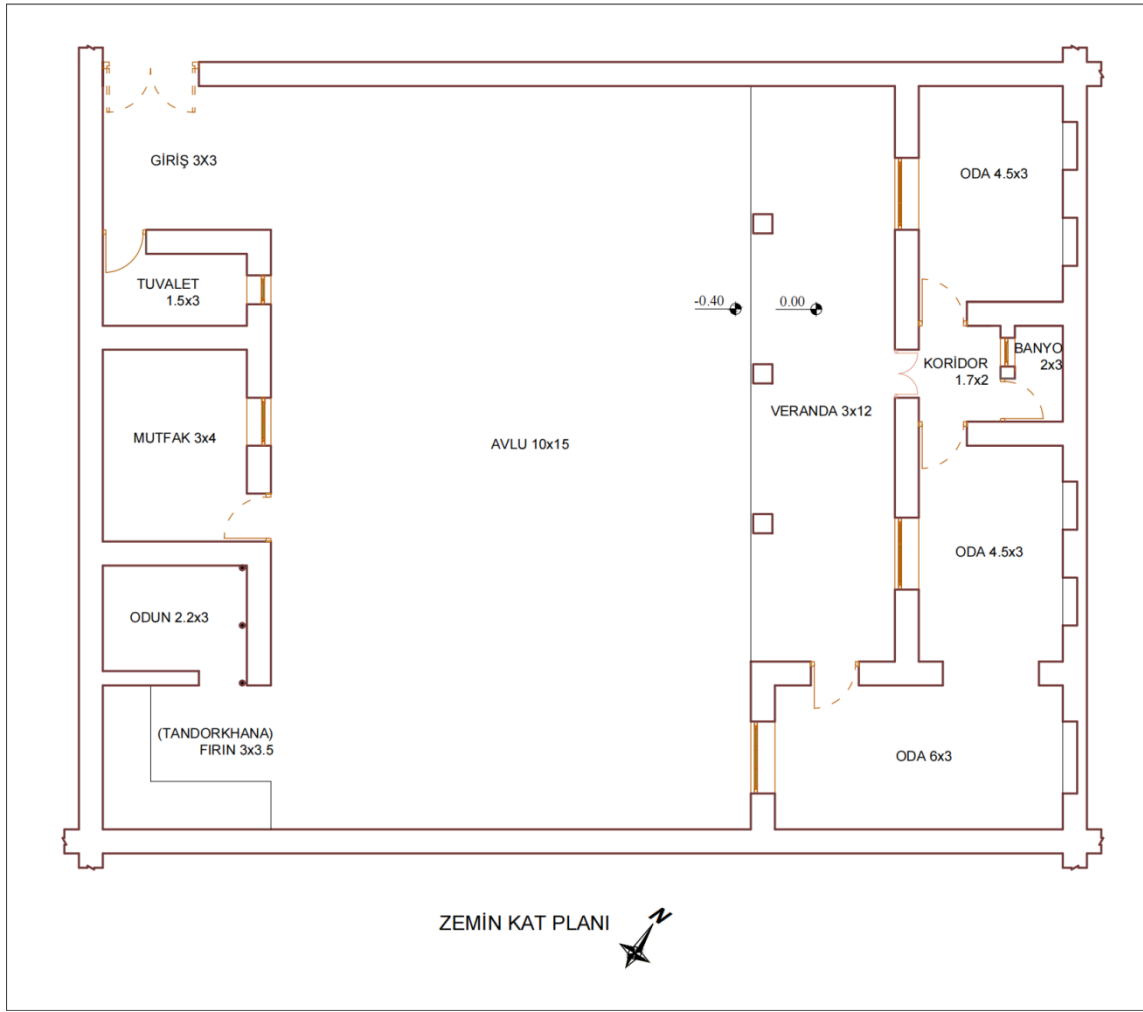
Meymene Şehir Evi, 350 m²'lik geniş yerleşimi içinde altı aileyi barındıracak şekilde tasarlanmış özenli bir tasarım örneğidir. Bu tek katlı yapı, yalnızca alan verimliliğini en üst düzeye çıkarmakla kalmıyor, aynı zamanda sakinler arasında bir topluluk ve beraberlik duygusunu da teşvik ediyor. Hem işlevselliğe hem de konfora öncelik veren tasarım, her ailenin günlük yaşamlarını kolaylıkla sürdürebilmelerini ve ortak yaşamın avantajlarından yararlanabilmelerini sağlıyor.

- Avlu çevresinde geçiş koridorlar
- 3 adet yaşam alanı (yatak ve oturma odası işlevli),
- 1 adet mutfak,
- 1 adet banyo
- 1 adet tandoorhane ve odun
- 1 adet tuvalet

Çizelge 6.7. Altıncı evin kullanım ve konutunun yerleşim alanındaki açık ve kapalı alanların diyagramı

Geleneksel Evlerin Özellikleri kerpiç evler, sakinleri için güvenli sığınaklar olarak hizmet vermiş, mahremiyetlerine saygı göstermeye ve gizlilik ilkesini korumaya odaklanmıştır. Bu ev tek bir orta avluya sahipken, köylerdeki daha az sayıda ev birden fazla avluya sahipti. Çatılar tipik olarak düzdü, bu da kolay bakım ve ek yaşam alanı potansiyeli sağlıyordu.

Şekil 6.25. Altıncı evin zemin kat planı

İçe dönüklük (mahremiyet, gösteriştan kaçınma vb.) Evin dışarıya karşı mahremiyetini korumak ve mahremiyetine saygı duymak gibi nedenlerle evleri içe dönük hale gelmiştir. Orta avlu düzeninde, öncelikle avlu da dahil olmak üzere evin tüm mekanlarının başkalarının meraklı bakışlarına maruz kalmadığı koşullar yaratılmıştır. Evin oda ve mekanlarının ayrı girişleri vardır, böylece birbirlerinin mahremiyetini ihlal etmezler. İran evlerinin içe dönüklüğünün bir diğer nedeni de gösterişi caydıran kültürel normların varlığıdır. Orta avlu düzenindeki bu şeyler, evin güzelliğinin sadece sakinleri tarafından görülebilmesine neden olurken, tüm evlerin dış cepheleri bir şekilde benzerdir. Bu tasarım yaklaşımı, kişisel kutsallığı korurken sakinler arasında bir topluluk duygusunu teşvik etmektedir. Sonuç olarak, mimari tarz sadece tevazu ve mahremiyet gibi kültürel değerleri yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda sakinlerinin refahına öncelik veren uyumlu bir yaşam ortamı yaratıyor.

6.6.4. Altıncı evin alan kullanımı

Avlu kare geometrik bir şekil etrafında yönlendirilmiştir. Bu tasarım, mahremiyeti korurken sakinlerin sosyalleşmesini kolaylaştıran uyumlu bir iç-dış ilişkisi yaratmaktadır. Bu nedenle, orta avlu konfor ve topluluk için çok önemlidir.

Resim 6.46. Altıncı evin avlu iç görünümü

Ana odalar doğrudan avluya açılmak yerine verandaya açılan kapılara sahiptir. İçerideki ana odalar ortak bir alan aracılığıyla birbirlerine bağlanır. Buna ek olarak, takşa olarak bilinen ve niş olarak da adlandırılan özel özellikler vardır.

Resim 6.47. Altıncı evin ana oda görünümü

Plan verandaların evin birincil yaşam alanlarına erişim sağlayan bir geçiş alanı olarak hizmet ettiğini göstermektedir. Estetik çekiciliği artırmakta ve ana odalara girmeden önce rahatlama veya sosyal etkileşim için işlevsel bir alan sunmaktadırlar.

Resim 6.48. Altıncı evin verandası

Meymene Şehri'nin kerpiç evleri sadece bölgenin kendine özgü mimari tarzının bir tezahürü değil, aynı zamanda nesiller boyunca sürdürülen zengin mutfak geleneklerinin de bir kanıtıdır. Yerel tandırhane uygulamalarının ayrılmaz bir parçası olan bu geleneksel fırınlar, yemek hazırlama aracı olarak birincil işlev görmektedir.

Resim 6.49. Altıncı evin tandırhanesi

6.6.5. Kültürel ve sosyal kullanım biçimi

Meymene kentinde kerpiç mimarının yaygın varlığı, bölgenin derin kültürel mirasının ve mimari ustalığının bir kanıtı niteliğindedir. Bu yapıların inşasında yerel malzemelerin kullanılması, hem sert iklime adaptasyonun hem de toplumun geleneklerinin ve sosyal dinamiklerinin somutlaşmasının bir göstergesidir. Tasarımlar, aile bağları ve kolektif değrlere ilişkin anlatıları aktarma kapasitesiyle birlikte sıklıkla sadelikle karakterize edilir. Bu tasarımlar işlevsellik ve sanatın kendine özgü bir sentezini sunuyor. Geçmiş ve bugün arasındaki ilişki, kültürel mirasın Meymene'nın kimliğinin oluşumunda oynadığı önemli rolü vurgulamaya hizmet etmektedir. Topluluk içindeki kerpiç evlerin korunması, mirasın korunmasına ve sosyal uyuma yönelik çok yönlü bir yaklaşımı temsil etmektedir.

7. YAPILARDA BOZULMA VE BAKIM SORUNLARI

Kerpiç, üç bin yılı aşkın süredir Anadolu – İran – Kadim Türkistan kuşağında yapı malzemesi olarak kullanılan, düşük gömülü enerjili ve bütünüyle biyolojik olarak parçalanabilir bir hammaddedir. Yüksek ısıl kütlesi, yangına dayanımı ve akustik sönümleme kabiliyeti onu bugün de ekolojik konut üretiminde geçerli kılmaktadır. Ancak gözenekli yapısı su, tuz ve sıcaklık döngülerine karşı hassastır. Kerpiç yapıların ömrü, inşaat teknikleri, toprak seçimi ve yerel iklim koşulları gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Meymene'daki kerpiç yapıların bozulması, çatlama, erozyon, pullanma ve mekanik özelliklerin bozulması gibi çeşitli süreçlere atfedilmiştir.

Tez araştırması kapsamında Meymene’de incelenen konutlarda gözlenen başlıca hasar tespitleri temel erozyonu, cephe yıkanması ve sıva kaybı, çapraz çatlak – deprem etkisi, sütun şişmesi ve bitki kökü etkisi şeklinde sıralanabilir. Su basmanı bulunmayan bir duvarda, zemine kadar inen suyun sebep olduğu temel erozyonu görülmektedir (Resim 7.1). Aynı mekanizma, Resim 7.2’deki gibi düşey çatlaklarda ilerleyerek, yapının taşıyıcı bütünlüğünü de zayıflatmaktadır.

Resim 7.1. Kerpiç evin temelinin sudan dolayı hasar görmesi

Bozulma mekanizmaları, doğrudan veya dolaylı olarak yüksek nem ile ilişkilidir. Temel duvarının bozulması, çoğu geleneksel kerpiç binanın su geçirmez temeli olmaması nedeniyle duvarın içine sızan yeraltı suyundan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, bu durum sıvanın bozulmasına yol açmakta ve şişme, çatlama ve tabakalaşma ile kendini göstermektedir.

Resim 7.2. Suyun etkisiyle kerpiç duvarın tabanında oluşan dikey çatlaklar

Yeterli koruma olmaması veya koruma sisteminin hasar alması durumunda, kerpiç yapıların üst yüzeyi yetersiz bir şekilde korunduğunda, su önceden var olan ince çatlaklara sızmaktadır. Bu sorun, olukların ve çatıların yetersiz bakımı nedeniyle ortaya çıkmakta ve yapısal arızalara yol açmaktadır. Yağmur suyunun duvar yüzeylerine etkisi, çatlak ve yarıkların oluşmasına neden olmaktadır. Söz konusu bozulma, ilk önce sıvalara zarar verdiği ardından taşıyıcı duvarlar içerisinden tavan kirişlerini deforme ettiği gözlenmiştir. Saha araştırmasından elde edilen bulgularda görüldüğü gibi yağmur suyu oluklarının tıkanması sonucu kahgil tabakanın pul pul kopması (Resim 7.3) ve çimento sıva altında hapsolan nemin yüzey kabuğunu ayırması görülür (Resim 7.4).

Resim 7.3. Cephe yüzeyinde hapsolan nem ve suyun yıkanması sonucu koruyucu kaplamanın kaybolması

Resim 7.4. Bir binanın kerpiç cephesinde, üst kısımda aşınma, yıpranma ve ayrılma çatlakları gibi yapısal hasarlar görülmektedir

Kerpiç tuğla duvarlarda kullanılan yapıştırıcı unsurlar (saman veya çamur) doğal veya insan temelli nedenlerden dolayı özelliklerini kaybederse, yapı çözülmeye başlar ve uzun vadede binanın çökmesine neden olur. Su, duvar gövdesine girer veya açıkta kalan kerpiç yüzeyine doğrudan dökülmesi sonucunda, sıcaklık ve nem, yapı malzemesinin nem tutmasına neden olur. Nem daha sonra buharlaşabilir, donup çözülebilir, yoğunlaşabilir ve malzemelerde çözünür tuzlar çökebilir. Bu süreç sonucunda iç çatlaklar oluşur ve malzeme parçacıkları çözülmeye başlayarak kaybederek gövdeden ayrılır. Sonuç olarak, sıvanın büyük bir kısmı duvardan soyulur ve tuğla yüzeyi havaya maruz kalır. Duvarın çıplak bir şekilde yağmur suyuna maruz kalması, yapının taşıyıcı sistemine zarar veren bir erozyon sürecinin başlamasına neden olur (Resim 7.5).

Resim 7.5. Yağmur suyunun etkisiyle tuğla duvarın üst kısmında oluşan karakteristik çatlak

kerpiç binaların çatlaması çoğunlukla duvar düzleminden içe veya dışa doğru yatay hareketler, duvarın bükülmesi ve desteğin yer değiştirmesinden kaynaklanır. Bu durumların temel nedenleri çok çeşitlidir ve sismik olaylar, zemin titreşimleri, zemin veya çatı yapılarının önemli ölçüde deformasyonu, duvar tabanının aşınması, yetersiz drenaj nedeniyle temel zayıflığı, arazi çökmesi ve bitki gelişimi gibi faktörleri içerir.

Resim 7.6. Kerpiç duvarda çeşitli dikey ve çapraz çatlaklar

Tuğla binalar, duvar düzlemi içindeki veya dışındaki yatay hareketler, duvarın bükülmesi ve desteklerin yer değiştirmesi nedeniyle kırılır. Sismik olaylar, zemin titreşimleri, büyük zemin veya çatı deformasyonları, duvar tabanının erozyonu, yetersiz drenaj nedeniyle temel zayıflığı, zemin oturması ve bitki büyümesi bu sorunların nedenleri arasındadır.

Resim 7.7. Çimento ve harçla kaplanmış, kerpiç merdivende hasar ve ayrılma çatlaklarının olduğu görülen

Taşıyıcı sistemi oluşturan yüzeylerinin uzun süre doğal hava koşullarına maruz kalma, kerpiç sütun tabanında burkulma-şişme arızasına yol açar (Resim 7.8). Ayrıca, duvar sütunlarının erozyonu, tedavi edilmezse zamanla şişmesine veya çökmesine neden olabilir.

Buna ek olarak, oturma süreci lokalize burkulma veya şişmeye yol açabilir. Diğer durumlarda, şişme, kerpiç duvarların ana yapısına nüfuz eden bitki ve ağaç köklerinin büyümesinden kaynaklanabilir.

Resim 7.8. Kerpiç sütunun tabanındaki hasar

Kerpiç binaların uzun ömürlü ve güvenli olmalarını sağlamak için bütünlüklerinin korunması zorunludur. Bu yapılar, yağmur suyu sızıntısı, çökme ve erozyon gibi bir dizi tehdide karşı savunmasızdır. Düzenli bakım, bu kendine özgü mimari yapıların korunması ve buralarda yaşayanların refahının güvence altına alınması için vazgeçilmezdir. Sürekli bakıma öncelik vererek, topluluklar kültürel miraslarını korurken, aynı zamanda güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam ortamı da sağlayabilirler. Kerpiç binaların bakımına gösterilen özen, geleneğe duyulan derin saygının ve bu yapıların bölgenin tarihi ve kültürel kimliğinde oynadıkları hayati rolün takdir edildiğinin bir göstergesidir. Yukarıda belirtilen değişim ve bozulmalara karşı alınacak belli başlı önlemler bulunmaktadır.

Çizelge 7.1. Bozulmalara karşı alınacak önlemler tablosu

Bozulma Nedeni	Müdahale
Yerden Yükselen Su	- Temel ve su basman yüksekliği 0,50 m'den yüksek tutulmalı - Temel çakıl ve kireç harcıyla kaplanmalı - Bahçe kotu ile iç döşeme kotu arasında min. 0,20 m fark bırakılmalı
Düz dam ve Saçaktan Gelen Su	- Düz Düz dam eğimi en az %2 eğimli olmalı, - Oluk ve çörten temizliği yılda iki kez yapılmalı - Kahgil tabakası 2–3 yılda bir yenilenmeli
Yüzeyde Yağmur Erozyonu (Doğal sıva Buhar Geçirgenliği)	- Dış cephede %5–8 hidrolik kireç katkılı toprak sıva, yağmur erozyonunu düşürürken nefes alabilirliği korur; çimento esaslı sıvalar tuz kusması başlattığından kullanımından kaçınılmalı
Sismik İyileştirme	- Kat kotunda 12–14 cm kesitli hatıl, yatay yükleri dağıtarak kabuk kopmasını sınırlar
Periyodik İyileştirme Kontrolleri	- Kerpiç yapılarda doğru bakım döngüleri sürdürülmelidir

Kerpiç yapılar, doğru bakım döngüleri sürdürüldüğünde iklimsel uyum, düşük karbon ve kültürel sürekliliği bir arada sunar. Meymene örnekleri, malzemenin kırılabilirliğini değil, bakım kültürünün sürekliliğini tartışmanın daha verimli olduğunu gösterir. Böylece “hızlı yık-yenile” yerine “yerinde iyileştir-yaşat” yaklaşımı hem çevresel hem de toplumsal açıdan daha anlamlı bir strateji hâline gelir.

8. DEĞERLENDİRME

fganistan'ın kuzeyinde, Faryab ilinin başkenti Meymene'de yer alan altı kerpiç konut üzerinde yürütülen incelemede yapıların kalın toprak duvar, iç avlu ve ahşap iskelet gibi ortak bileşenler etrafında ekolojik, kültürel ve mekânsal olarak tutarlı bir “yerel konut dili”ne sahip olduğu görülmüştür. İç-avlulu şema, sıcak-kurak iklimde gölge, hava akımı ve mahremiyet üretirken, 70-90 cm'lik kerpiç duvarlar yüksek ısı kütlesi sayesinde gece ile gündüz arasındaki ısı dalgalanmalarını soğurarak dengeler. Bu pasif stratejiler, çağdaş sürdürülebilir tasarım yaklaşımlarının atası niteliğindedir. Yaşayan yerel mimari ürünleri olarak değerlendirilen bu yapılar, çevresiyle uyumlu, düşük enerjili konutlar örnekleridir. Yerel mimari, yerel topoğrafyayı, iklimsel verileri ve sosyo-kültürel pratikleri “yerinde” bir tasarım aracı olarak gören bütüncül bir yaklaşımdır. Gerçekleştirilen alan araştırmasında vernaküler yapı mimarisinde;

- a. Doğal malzemelerin kullanımı
- b. Pasif ısıtma ve soğutma elemanları
- c. Toplumun davranış modelleri tespit edilmiştir.

İncelenen yapılar, kerpiç, ahşap, bağlayıcı toprak harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Mekânlar kalın duvarlar, iç avlu ve gölgelik veranda ile yaşam çevresinde sıcaklık ve ısı kontrolü sağlanmıştır. Çevreyle uyumlu bu yapıların yapım tekniği, mahrem, misafir ve kamu ayrımı ile çok kuşaklı barınma gibi sosyal hayat kurgusuyla örtüştürülmüştür. UNESCO'nun “Earthen Architecture Programme” raporları, bu tür yapıların çevreye duyarlı ve kültür taşıyıcı karakterini uluslararası ölçekte giderek daha fazla önem atfederek gündemde tutmaktadır.

Bu çalışmada Faryab vilayetinin merkezi Meymene kentinde seçilmiş altı kerpiç konutu ayrıntılı olarak belgelenmiştir. Yapılar, plan tipolojisi, yapım tekniği, mekânsal hiyerarşi ve sosyo-kültürel kullanım biçimleri açısından incelenmiştir. Alan araştırmasında plan ölçümü, fotoğraflık envanter ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler bir arada kullanılmış; veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Böylece her konutun plan-mekân örgütlenmesi, yapım tekniği, malzeme ve ekolojik performans ekseninde karşılaştırılabilir kayıtları oluşturulmuştur.

Çizelge 8.1. Mekân örgütlenmesi

Ev No	Yerleşim Geometrisi	Avlu Geometrisi	Sundurma Konumu	Sundurma Şekli	Bağımsız Bölüm	Yaşam Biçimi	Sosyal Özellik
Ev1	Dikdörtgen	Kare	Güney cephe	[	Oda sayısı, 5 mutfak, 1 banyo, 1 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli
Ev2	Kare	kare	Güney cephe	L	Oda sayısı, 2 mutfak, 1 banyo, 1 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli
Ev3	Dikdörtgen	Dikdörtgen	Güney cephe	[	Oda sayısı, 5 mutfak, 1 banyo, 2 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli
Ev4	Dikdörtgen	kare	Güney cephe	[	Oda sayısı, 5 mutfak, 1 banyo, 1 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli
Ev5	Dikdörtgen	Dikdörtgen	Güney cephe	[	Oda sayısı, 5 mutfak, 1 banyo, 1 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli
Ev6	Dikdörtgen	Dikdörtgen	Doğu cephe	L	Oda sayısı, 3 mutfak, 1 banyo, 1 Tandırhane,1	Çok kuşaklı	Avlu merkezli

Çizelge 8.2. Planlama

Ev No	Giriş Cephesi	Giriş Koridoru	Misafir Odası Konumu	Hayat (Odası)	Yatak Odaları	Mutfak	Islak Hacim
Ev1	Var	Var	Var	Var	Sıralı	Var	Var
Ev2	Var	Var	Yok	Var	Sıralı	Var	Var
Ev3	Yok	Var	Var	Var	Sıralı	Var	Var
Ev4	Var	Var	Var	Var	Sıralı	Var	Var
Ev5	Var	Var	Var	Var	Sıralı	Var	Var
Ev6	Var	Var	Yok	Var	Sıralı	Var	Var

Çizelge 8.3. Yapım tekniği

Ev No	Temel Derinliği	Kat Yüksekliği	Duvar Malzemesi	Duvar Kalınlığı	Çatı Tipi	Çatı Sistemi	Bakım Döngüsü
Ev1	70cm	Tek katlı (3m)	Kerpiç yığma	70cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl
Ev2	50cm	Tek katlı (3m)	Kerpiç yığma	90cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl
Ev3	120cm	İki katlı (6m)	Kerpiç yığma,Ham tuğla	50-70cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl
Ev4	90cm	Tek katlı (3m)	Kerpiç yığma	70cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl
Ev5	70cm	Tek katlı (3m)	Ham tuğla	50cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl
Ev6	70cm	Tek katlı (3m)	Kerpiç yığma	70cm	Dam	Ahşap giriş ve kahgil	2-3 yıl

Çizelge 8.4. Malzeme

Ev No	Taşıyıcı	Dolgu (Harç)	Çağdaş Malzeme	Kapı / Pencere	Katiba	Tandır
Ev1	Kerpiç	Saman katkılı çamur	(Var) Çatıda bitümlü katman (Var) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Tuğla
Ev2	Kerpiç	Saman katkılı çamur	(Yok) Çatıda bitümlü katman (Yok) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Kerpiç
Ev3	Kerpiç ve ham tuğla	Saman katkılı çamur	(Var) Çatıda bitümlü katman (Var) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Kerpiç
Ev4	Kerpiç	Saman katkılı çamur	(Yok) Çatıda bitümlü katman (Yok) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Kerpiç
Ev5	Hamtuğla	Saman katkılı çamur	(Var) Çatıda bitümlü katman (Var) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Tuğla
Ev6	Kerpiç	Saman katkılı çamur	(Var) Çatıda bitümlü katman (Var) Duvarıda metal sıva teli	Ahşap	Ahşap	Kerpiç

Çizelge 8.5. Ekolojik kullanım

Ev No	Toplam Yapı Alanı	Güneş Kazancı	Gölgelik Alan	Yağmur Suyu	Isınma
Ev1	450	%40 Avlu açıklık	Var (Yüzde 15)	Avluda sarnıç	Doğal
Ev2	450	%47 Avlu açıklık	Var (Yüzde 10)	Avluda sarnıç	Doğal
Ev3	500	%46 Avlu açıklık	Var (Yüzde 15)	Avluda sarnıç	Doğal
Ev4	500	%42 Avlu açıklık	Var (Yüzde 10)	Avluda sarnıç	Doğal
Ev5	700	%47 Avlu açıklık	Var (Yüzde 20)	Avluda sarnıç	Doğal
Ev6	350	%42 Avlu açıklık	Var (Yüzde 10)	Avluda sarnıç	Doğal

Meymene mimarisinde kullanılan inşaat teknikleri, sert hava koşullarına ve doğal kaynakların mevcudiyetine dayanmaktadır. Kaynakların bolluğu ve erişilebilirliğinin yanı sıra iskeletlerinin kerpiçten yapılmış olması nedeniyle, kerpiçten yapılmış kalın duvarlara sahip evler sadece ucuz olmakla kalmaz, aynı zamanda yüksek nitelikli işçilik gerektirmez. Kalın toprak duvarın ısı kütlesi, gündüz-gece sıcaklık salınımını dengeler ve avlu yönlendirmesi doğal hava akımı yaratır.

Yapı yapma süreci temel hazırlığı ile başlamaktadır. Temel hazırlamak için zemine 90cm derinlikte bir çukur kazılır ve ardından çukurun içine kerpiç duvarı örülmeye başlanır. Topraktaki nemden kaynaklanan erozyon, kerpiç binaların neden olduğu en önemli sorundur. Bu özel nedenden dolayı, duvar zeminden yükseltilir. Oda duvarlarına zarar vermesini önlemek için bina yerden 40 santimetre ile 1,5 metre arasında yükseltilir.

Kerpiç yapının yaygınlığı ve bölgede gelişmiş bir kültürün tarihsel varlığı, kerpiç duvarların farklı desen ve kalınlıklarda inşa edilebileceğini göstermektedir. Tuğlaların düzgün bir şekilde yapışmasını sağlamak için harcın tuğla derzleri arasına düzgün bir şekilde konulması esastır. Daha sonra duvarlar kerpiç ve yanmamış tuğlalar kullanılarak inşa edilir. Evin çatısını tamamlamak için, onu destekleyen ahşaplara önemli bir çamur tabakası sürülür. Tavan, ahşaptan yapılmış yatay kirişler, kurumuş dallar ve ardından kahgil katmanları ile desteklenir. Yağmurun birikmesini önlemek için çatılar tamamen düz olmamalıdır. Tipik olarak her iki yılda bir yapının duvarlarına ve çatısına ekstra bir kahgil tabakası yerleştirilir.

Faryab evlerinin mekânsal düzeni bölge genelinde sabit kalmıştır. Bu sabit tasarımların yanı sıra plan, cephe, çatı, pencere ve kapı açıklıkları ile duvar dokularının birleşimi bölgeye özgü bir yapıyı çevre oluşturmaktadır. Faryab, önemli bir coğrafi kavşak noktasında yer almakta olup, uzun ve zengin bir tarihi mirasa sahiptir. Mekânın yaratılışını etkileyen kültürel etkenleri incelerken iki unsurun önemli olduğu görülmektedir: Tasarım özellikleri ve avluların yapılandırması. Bu konutlar yöresel mimarinin özgün özelliklerini taşımaktadır. Yapının mimari tasarımında tek katlı bir yapı, orta avlular, geniş pencereler, birbirine bağlı odalar ve yarı açık verandalar ön plana çıkmaktadır. Faryab'daki kerpiç evlerin çoğu, konutun çekirdeği olarak işlev gören merkezi bir avluya sahiptir. Faryab'da evlerin inşasında avlular önemli bir unsurdur. Açık planlı evler ya ortada bir avlu olacak şekilde inşa edilir. Faryab'da her avlu da derin bir kuyu bulunmakta olup, konutların ihtiyacı olan su bu kuyudan

sağlanmaktadır. Ana ahşap kapılardan girilen avlular sokağa bakmaktadır. Sakinlerin mahremiyetini ve güvenliğini korumak için yüksek duvarlar inşa edilir.

İncelenen kerpiç konutları birbirine bağlayan bir iç mekân ve veranda tarzı bir girişe sahip dört odalı bir plana sahiptir. Tandırhane ve mutfağın avlu köşesinde yer aldığı tesisin akıllı yerleşim planı, işlevsellik ve rahatlığı bir araya getiriyor. Bu duruş, yemek pişirmeyi verimli hale getirmekte ve sosyal etkileşimleri geliştirerek samimi bir ortamda dışarıda yemek pişirmeye olanak sağlamaktadır. Konut sakinleri ve konuklar, avlu köşesindeki ya da doğrudan evin ana odalarına bağlı tuvaletlere kolayca ulaşabiliyor. Bu düzenleme, iyi tasarlanmış bir evin pratiklik ve konforu nasıl dengelediğini ve günlük aktivitelerin kolayca akmasını sağladığını gösteriyor. Bu konutların en belirgin özelliği dış cephelerinin olmamasıdır. Cepheler sade olup, iç dekorasyona ağırlık verildiğini göstermektedir. Bir iç cephe ve avlu içeren küçültülmüş bir yapı, özellikle düz araziler için uygun, zamanın gerektirdiği ve geleneksel bir yaklaşımdır. İç mekân süslemeleri, ahşap dolaplar ve tavan kaplamaları dekoratif elemanlar olarak değerlendirilir.

Hem kentsel hem de yerel alanlarda bulunan bu konutlar, yalnızca yaşam alanları olarak değil, aynı zamanda topluluk kimliği ve tarihinin önemli işaretleri olarak da işlev görmektedir. Bu nedenle, ekolojik dengeyi ve doğal kaynaklara saygıyı teşvik eden kriterlere bağlı kalınması, bu tarihi konutların temsil ettikleri gelenek ve değerleri onurlandırarak gelişmeye devam etmeleri için elzemdir. Faryab'ın kerpiç ev mimarisinin temel ilkelerine dayalı olarak yapıların kapsamlı bir değerlendirmesinin ardından, müteakip unsurlar belirlenmiştir. Meymene'deki altı kerpiç konutun incelenmesi, mimari özellikleri, yapım teknikleri ve kültürel değişiklikleri hakkında önemli bilgiler ortaya koymaktadır.

Konutlarda çok kuşaklı yaşam modeli gözlenmiştir. Mekân organizasyonu bu yaşam biçimine uygun olarak şekillenmiştir. Misafirperverlik kurgusu misafir odasının avluya değil, giriş aksına bitişik konumlandırılmasıyla sağlanarak, mahremiyet ile sosyallik dengesi korunmuştur. Tandırhane ve hayvan barınağı (özellikle Ev 3) üretim-tüketim döngüsünü konut sınırı içinde bütünlenebildiğini göstermektedir. Bu entegrasyon, mekânsal sürdürülebilirliğin sosyo-ekonomik boyutunu yansıtmaktadır.

Bulgular ve analiz

- Meymene'daki konut mimarisi kapsamlı bir şekilde incelendiğinde, merkezi bir iç avlunun varlığıyla karakterize edilen baskın bir tasarım ortaya çıkmaktadır.
- Kerpiç evler genellikle yüksek bir duvarla çevrili bağlantılı bir yapıda inşa edilmiştir.
- Konutların çoğu sokağa bakmayan bir yönde inşa edilmiştir.
- Yapı malzemesi olarak ham tuğla ve kerpiç kullanılır. Yapının temeli kerpiçten yapılırken, duvarlar kerpiç ve ham tuğladan yapılır ve ahşap ana yapısal unsur olarak işlev görür.
- Meymene'daki kerpiç konutlar ağırlıklı olarak tek katlıdır; ancak iki katlı örneklerle de rastlanmaktadır. Temel tuğladan oluşmaktadır.
- Temeller ve dış duvarlar kerpiçten inşa edilmiştir.
- Düşey taşıyıcı ahşap kolonlar çatı yüklerini zemine aktarır.
- Yığma zemin duvarları iki kalınlık kategorisine ayrılır. Yük taşıyıcı duvarlar sağlam, yardımcı duvarlar ise incedir. Yük taşıyıcı kerpiç duvarlar yaklaşık 70-90 santimetre kalınlığındadır ve yardımcı duvarlar ise yaklaşık 40-25 santimetre kalınlığındadır.
- Çatılar ahşap kirişlerden, pencereler ve kapılar da ahşaptan yapılmıştır.
- Meymene'daki kerpiç evlerin mimari tarzı simetrik tasarımıyla ayırt edilir.
- Meymene'daki kerpiç evlerin avlusunda her zaman bir mutfak ve tuvalet bulunur.
- Kerpiç evler bağlamında, sadelik geleneksel olarak tercih edilen mimari tasarım olmuştur.
- Meymene'daki kerpiç yapıların çatıları genellikle düzdür.
- Kerpiç konutlar çevredeki ortamdan ve doğal güçlerden faydalanacak şekilde inşa edilir.
- Kerpiç konutlar genellikle doğrudan güneş ışığına maruz kalmayı azaltacak ve doğal havalandırmayı artıracak şekilde inşa edilir.
- Kerpiç konutlar toprak ham tuğla, ve organik bileşenler gibi yerel malzemelerle inşa edilir.
- Konutların boyutları 350 m² ile 700 m² arasında değişmekte olup ortalama duvar kalınlıkları 70 ila 90 cm arasındadır.
- Aile mahremiyetini korumak için misafir konaklama yerlerinin girişlere bitişik stratejik konumlandırıldığı görülmüştür.
- Konut alanları, hayvan muhafazaları, depolama tesisleri ve hizmet yerleri birbirini destekleyecek şekilde konumlandırılmıştır

- Yapısal bütünlük için 50 ila 100 cm arasında değişen temel derinliği ve 60 ila 90 cm arasında değişen genişlikler.
- Çatıyı korumak ve yapının bütünlüğünü sürdürmek için yıllık bakım döngüleri.
- 70 ila 90 santimetre kalın kerpiç duvarlar doğal yalıtım sağlar.
- Avlunun yönü doğal havalandırmayı ve güneş ışığına maruz kalmayı artırır
- Yağmur suyunun etkin kullanımı için avlu içerisinde kuyu ve sarnıç gibi elemanlarla ek tedbirler alınmıştır.
- Yerel malzemelerin kullanılması çevresel sonuçları ve nakliye masraflarını azaltır.
- Mimari tasarım, yerel kültürel değerleri belirgin bir şekilde yansıtmaktadır.
- Kamusal ve özel alanlar arasında belirgin sınırlar Aile mahremiyetini koruyan belirlenmiş misafir konaklama alanları vardır.
- Avlu, sosyal etkileşimi teşvik eden ortak alan olarak kullanılmaktadır.
- Korumada karşılaşılan zorluklar ve gereksinimler

Bu araştırma birkaç önemli hususu ortaya koymaktadır;

- Kerpiç çatıların düzenli bakımı
- Her 2 ila 3 yılda bir düzenli çatı onarımı
- Kerpiç yapıların sürekli bakımı için gereklilik
- Tarihi inşaat yöntemlerinin belgelenmesi
- Yeni zanaatkarların eğitilmesi amacıyla yerel yönetimler eliyle kerpiç atölyesi uygulamalarını yaygınlaştırılması
- Kültürel mimari uygulamaların belgelenmesi
- Misafir odası uzun vadede pansiyon işlevi için uygun bir alan sunmaktadır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez, Afganistan’ın kuzeyindeki Meymene kentinde yer alan altı kerpiç konutu ayrıntılı biçimde belgeleyerek, bölgenin vernaküler konut mimarisini çevresel sürdürülebilirlik, kültürel süreklilik ve mekânsal işlevsellik boyutlarında bütüncül olarak değerlendirmiştir. Ölçme-çizim, fotoğraflık envanter ve yarı yapılandırılmış hanehalkı görüşmelerini içeren yöntem seti, kentin toprak temelli konut stokunun yaklaşık % 85’ini ilk kez sistematik biçimde haritalamayı mümkün kılmış ve görsel-sayısal açıdan zengin bir arşiv oluşturmuştur. Bulgular, kerpiç malzemenin iklimsel uyum ve toplumsal pratiklerle nasıl bütünleştiğini mikro ölçekte ortaya koymaktadır.

Yapılarda 70–90 cm kalınlığındaki kerpiç yığma duvarlar ile ahşap kirişli düz dam çatılar, yüksek ısıl kütleleri sayesinde günlük sıcaklık dalgalanmalarını pasif olarak dengelediği görülmüştür. Mekânda yapı, iç avlu ve sundurma düzeni gölge, hava akışı ve mahremiyet üretir. Avludaki kuyu ve sarnıçlar yağmur suyu hasadını destekleyerek yerel su döngüsüne ekolojik katkı sağlar. Dışa kapalılık, yüksek çevre duvarları ve yarı açık galeriler mahremiyeti pekiştirirken yaşam alanlarının zaman içinde avlu çevresine eklenebilmesi, uyarlanabilir pasif konut anlayışına örnekler sunulmuştur. Araştırma, zorlu güvenlik koşulları bulunan Afganistan’ın yerel malzeme teknikleri kullanılarak üretilen konutlarla ilgili iki ana düzlemde özgün katkı sunmaktadır:

1. Belgeleme: plan, kesit, fotoğraf ve malzeme verileri ortak bir şablonda derlenmiştir.
2. Koruma ve Sürdürülebilirlik: yerel malzeme, pasif tasarım ve toplumsal yaşam pratiklerinin güncel “yeşil bina” ölçütleriyle örtüşmesi gösterilerek, kerpiç mimarinin çağdaş konut politikalarındaki potansiyeli açığa çıkarılmıştır.

Bununla birlikte çalışma, güvenlik kısıtları nedeniyle altı konutla sınırlı kalmış ve uzun dönemli iç-dış iklimsel ölçüm yapılamamıştır. Gelecek araştırmalarda ;

- (i) yerel kerpiç blok üretim standartlarının geliştirilmesi,
- (ii) bir yıl süreli sıcaklık-nem izleme dizgelerinin kurulması,
- (iii) parametrik deprem-performans modelleri oluşturulması
- (iv) “toprak yapı atölyeleri” aracılığıyla yeni zanaatkârların yetiştirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak, Meymene’de seçilen altı kerpiç konut ile yerel malzeme kullanımı, pasif iklimlendirme stratejileri ve toplumsal mekân kurgusunu özgün bir konut dilinde buluşturarak hem çevresel hem kültürel sürdürülebilirliğe hizmet eden güçlü örnekler sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Abdi, B., Shahri, K., KhoshNiyat, S., Bairamzadeh, H., RezaeiShahabi, R. (2017). Principles and concepts of sustainable architecture in designing residential complexes. *Journal of Art and Architecture Studies*, 6(2), 18–28.
- Asali, M. W. A. (2016). Rural habitation in Syria: the culture of traditional architecture and its role in the reconstruction process. *METU Journal of the Faculty of Architecture*. 33(2),101-119.
- Afghanistan Research and Evaluation Unit, & The World Bank. (2004). A guide to government in Afghanistan: Case study, Faryab Province. Kabul, Afghanistan & Washington, DC, USA: Available at: www.openknowledge.worldbank.org/bitstreams/abb840db-f18e-59b0-a78f-8dfaf559b0b2/download (Son Erişim Tarihi 25.08.2025).
- Ayoobi, A. W., Demirkol, H. G. (2021). An evaluation of architectural monuments in Afghanistan as in the capital city, Kabul. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 2(1), 64–85.
- Ayoobi, A. W., İnceoglu, M. (2021). Mutual Relationship of Culture and Architecture: Focused on Residential houses in Kabul City. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, 9(4), 345-356.
- Bahçeci, F. (2016). *Geleneksel Darende Ve Balaban Evleri*.Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Babalı, O. (2019). *An analyze on contributions of courtyards in building in terms of sustainability in architecture - an evaluation on examples in marmara region*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bacak, f. N. (2019). *Antalya İli Akseki İlçesi Emiraşıklar Köyü geleneksel konut dokusunun belgelenmesi ve koruma sorunlarının tespiti*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Benghida, D. (2015). Adobe Bricks: The best Eco-Friendly Building material. *Advanced Materials Research*, 1105, 386–390.
- Çam, E. (2022). *Characteristics of Byzantine Period Building Bricks Used In St. Jean Basılıca (Ayasuluk Hill) And Anaia Church (Kadıkalesi)*.Yüksek Lisans Tezi,İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü,Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çiğdem, B. (1995). *Traditional Rural Architecture In Gediz Valley: Study And Documentation Of Vineyard Houses And Farm Buildings* .Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çorapçıoğlu, K. (2010). *Geleneksel Kırsal Mimari Kimliğin Ekoloji Ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi Rize Çağlayan Köyü Evleri Örneği*.Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Carlos, G., Ribeiro, T., Achenza, M., de Oliveira, C. C. F., & Varum, H. (2022). Literature review on earthen vernacular heritage: contributions to a referential framework. *Built heritage*, 6(1), 15.
- Donovan, K., Gkartzios, M. (2014). Architecture and rural planning: 'Claiming the vernacular.' *Land Use Policy*, 41, 334–343.
- Dabaieh, M. (2011). *A Future for the Past of Desert Vernacular Architecture. Doctoral Thesis (monograph)*, Lund University, Department of Architecture and Built Environment, Lund, Sweden.
- Ebrahimi, M. H., Devillers, P., Garcia-Diaz, E. (2021). Sustainable construction for affordable housing program in Kabul. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 6(1), 23–35.
- Ebrahimi, M. H., & Devillers, P. (Eds.). (2019). The 18th-century village Murad Khani in Kabul, Afghanistan. In *Proceedings of the 5th Cross-disciplinary Exchange on Raw Earth Constructions*. Montpellier, France: https://www.researchgate.net/publication/333085555_The_18th_century_village_Murad_Khani_in_Kabul-Afghanistan (Son erişim: 25.08.2025).
- Ergeç, A. (1995). *Traditional Rural Architecture İn Küçük Menderes Valley Study And Documentation Of Vineyard Houses*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Erdoğan, S. (2018). *Geleneksel Kırsal Mimariyi Biçimlendiren Etkenlerin Ve Koruma Sorunlarının Tire Kırsalı Üzerinden Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi: Peşrefli Ve Eğridere Köyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fodde, E. (2009). Traditional earthen building techniques in Central Asia. *International Journal of Architectural Heritage*, 3(2), 145–168.
- Ghanbari, S., Yeganeh, M., & Reza bemanian, M. (2022). Architecture typology of rural plain houses based on formal features, case study:(talesh, Iran). *Frontiers in Built Environment*, 8, 856567.
- Gençer, F., Yüksek, İ. (2022). Examination of the diversity in rural architecture in Kırklareli through factors. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 10(1), 299-324.
- Guy, S., Farmer, G. (2001). Reinterpreting Sustainable Architecture: the place of technology. *Journal of Architectural Education*, 54(3), 140–148.
- Göçmen, D. (2010). *Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisi İçin Koruma Önerileri: Artvin İli – Balıklı Mahallesi – Zurabet Evi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güneş, E. (2024). *Samsun Salıpazarı İlçesi Karaman, Alan Ve Karacaören Köylerinde Kırsal Mimari*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

- Gundogdu, E., Birer, E. (2021). Evaluation of ecological design principles in traditional houses in Mersin. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 9 (1).25-52.
- Hård, M. (2023). Doing It Yourself in Central Asia: Uzbeks Build Adobe Houses. In *Microhistories of Technology: Making the World* Cham: Springer International Publishing. 219-247.
- Illampas, R., Ioannou, I., Charmpis, D. C. (2009). Adobe: an Environmentally Friendly Construction Material. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 120, 245-256.
- Islamova, S. (2022). *Housing Construction In Tashkent, Uzbekistan: A Historical Overview And The Need For Sustainable Development*.Yüksek Lisans Tezi. Hertfordshire Üniversitesi Yaratıcı Sanatlar Enstitüsü, Hatfield, Birleşik Krallık.
- İbrahimgil, A. (2012). *Rodos, Murat Reis Külliyesi belgelemesi ve restorasyon önerisi / Documentaion and restoration project of Rhodes Murat Reis Complex*.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kuhi, M. N. (1949). *Armaghan-i Maymanah (1st ed.)*. Kabul, Afghanistan: Matba‘ah-‘i Sturi. 283
- Kalkan, S. (2021). *Kırsal Mimarinin Korunması Bağlamında Tokat Bağ Evlerinin Belgelemesi . Gümele ve Alaçık örnekleri* .Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kahraman, G., Arpacıoğlu, Ü. T. (2022). Conservation problems of rural architecture: A case study in Gölpazarı, Anatolia. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 3(3), 325–347.
- Kaushik, A. (2020). The continuity of vernacular architecture amidst changes, village Shyopura, India. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 8(2), 771-800.
- Khorsand Mashhadi, M. (2012). *Comparison of Iranian and Turkish traditional architectures in Hot-Dry climates*. Yüksek Lisans Tezi, Eastern Mediterranean Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Araştırma, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.
- Moqimzai, O., Faizi, A. O. (2023). Identifying and introducing the soils of Faryab Province. *Journal for Research in Applied Sciences and Biotechnology*, 2(2), 27–30.
- Mitra, S. (2021). Architectural Analysis of Mud housing and Adobe Housing: Case of Bengal. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 3(2),560-575.
- Nezami, Z. B., Kantor, P. (2010). *Afghanistan Livelihood Trajectories: Evidence from Faryab*. Universitäts-und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt.

- Najimi, A. W. (2016). Studies In Vernacular Architecture In Afghanistan: Training In Conservation Of Historic Structures in Kabul Old City. *International Journal of Environmental Studies*, 73(4), 512–523.
- Qayum, H., Shah, Z., Alam, J. (2017). Afghanistan In The Historical Perspective. *Global Political Review*, 2(1), 46–53.
- Olğun, T. N., Karatosun, M. B. (2019). Rural Architectural Heritage Conservation and Sustainability in Turkey: The case of Karaca village of Malatya Region. *International Journal of Design & Nature and Ecodynamics*, 14(3), 195–205.
- Ozorhon, I. F., Ozorhon, G. (2021). Rural Architecture And Sustainability: Learning From The Past. *Journal Of Asian Rural Studies*, 5(1), 30.
- Onaran, a. (2022). *State-Led Rural Transformation: The Case of Yukarıköy*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Oudeh, S. (2018). *Sürdürülebilirlik Bağlamında Geleneksel Ve/Veya Yerel Mimari: Geleneksel İran Mimarisi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkeresteci, İ. (1998). *Critical evaluation of architecture from the ecological perspective and ecological strategies for architectural design*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, E. M. (2023). *Amasya İli Gümüşhacıköy İlçesi Konut Mimarisinin Somut Ve Soyut Kültürel Miras Kapsamında Mimari Ve Yapıcılık Geleneği Açısından Belgelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Usta, P. (2017). Sustainability Of Traditional Buildings Located In Rural Area. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences (PEN)*, 5(2), 231–236.
- Taşdöğen, F. S. (2006). *Traditional Karacasu (Aydın) Dwellings: An Investigation Into Their Architectural And Social Characteristics*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wily, L. A. (2004). Land relations in Faryab Province: Findings from a field study in 11 villages [Araştırma raporu]. *Afganistan Araştırma ve Değerlendirme Birimi (AREU)*, Kabil, Afganistan, 1–76.
- Wang, X., Zhu, L., Li, J., Zhang, N., Tang, Y., Sun, Y., Wu, H., Cheng, C. (2023). Architectural Continuity Assessment of Rural Settlement Houses: A Systematic Literature review. *Land*, 12(7), 1399.

Gazili olmak ayrıcalıktır